

T.C.  
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TARİFE VE KOTALARIN ULUSLARARASI TİCARET YAPAN  
KOBİ'LERE ETKİSİ: BİR ÇALIŞMA KONUSU: TÜRK TEKSTİL  
KOBİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gamze AKGÖL  
Y1312.160003

Ekonomi ve Finans Ana Bilim Dalı  
Uluslararası İktisat Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bekir Emre KURTULMUŞ

HAZİRAN, 2016





T.C.  
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

**Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi**

Enstitümüz Ekonomi ve Finans Ana Bilim Dalı Uluslararası İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı Y1312.160003 numaralı öğrencisi **Gamze ARGÖL**'ün "TARİFE VE KOTALARIN ULUSLARARASI TİCARET YAPAN KOBİLERE ETKİSİ: BİR ÇALIŞMA KONUSU: TÜRK TEKSTİL KOBİLERİ" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 03.05.2016 tarih ve 2016/09 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **başarılı** ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak **kabul** edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :03/06/2016

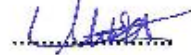
1)Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bekir Emre KURTULMUŞ



2)Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ÖZARI



3)Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Murat OCAK



Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu formu **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.



## YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Tarife ve Kotaların Uluslararası Ticaret Yapan KOBİ’lere Etkisi: Bir Çalışma Konusu: Türk Tekstil KOBİ’leri adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../.....)

**Gamze AKGÖL**





## ÖNSÖZ

Bu çalışmam süresince her türlü yardım ve fedakârlığı sağlayan, bilgi tecrübe ve güler yüzü ile çalışmama ışık tutan, ayrıca bana bu çalışmayı vererek kendimi geliştirmeye yönelik de birkaç adım ileride olmamı sağlayan, çalışmamın yöneticisi Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Bekir Emre KURTULMUŞ,

Tezimin hazırlanması sırasında beni cesaretlendiren ve manevi destek sağlayan değerli İstanbul Aydın Üniversitesi Mali İşler Daire Başkanlığı Mehmet Serdar Çubuk ve değerli iş arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmayı yetiştirmemde emeği geçen ve benden manevi desteğini esirgemeyen aileme ithaf ederim.

**Haziran, 2016**

**Gamze AKGÖL**





## İÇİNDEKİLER

### Sayfa

ÖNSÖZ .....	vii
İÇİNDEKİLER .....	ix
KISALTMALAR .....	xiii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvii
ÖZET .....	xix
ABSTRACT .....	xxi
<b>1 GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
1.1 Çalışmanın Önemi .....	6
1.2 Çalışmanın Amacı .....	6
1.3 Görev .....	6
<b>2 KÜRESELLEŞME .....</b>	<b>7</b>
2.1 Küreselleşmenin Temel Dinamikleri.....	8
2.1.1 Teknolojik gelişme ve bilgi teknolojileri .....	8
2.1.2 Çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması.....	8
2.1.3 Sermayenin küreselleşmesi .....	9
2.2 GATT .....	9
2.2.1 Amacı ve prensipleri .....	10
2.2.2 GATT'ın kapsamı .....	11
2.2.3 Gelişim süreci ve müzakereler .....	14
2.2.4 Uruguay turu öncesi süreç.....	14
2.2.5 Uruguay turu süreci ve sonrası.....	16
2.2.6 Hizmet ticaretindeki gelişmeler .....	19
2.3 GATS.....	21
2.3.1 GATS'ın amacı ve prensipleri .....	25
2.3.2 İçeriği .....	27
2.4 GATT ve GATS Arasındaki İlişki .....	37
2.5 DTÖ ve Hizmetler .....	41
2.6 Bölgesel Ekonomik Bütünleşme .....	45
2.6.1 Bölgesel ekonomik bütünleşme çeşitleri.....	45
2.6.1.1 Tercihli ticaret anlaşmaları.....	45
2.6.1.2 Serbest ticaret alanı .....	45
2.6.1.3 Gümrük birliği.....	46
2.6.1.4 Ortak pazar .....	46
2.6.1.5 İktisadi birlik .....	46
2.6.1.6 Siyasi birlik .....	46
2.7 Ekonomik Bütünleşmelerin Başarı Şartları .....	47
2.7.1 Kalkınma düzeyi ve kaynak donatımı.....	47
2.7.2 Alt yapı imkânları .....	48
2.7.3 Ödemeler dengesi ve döviz Kuru.....	48
2.7.4 Milli hâkimiyet anlayışı .....	48

2.7.5	Bölgesel yatırım politikaları.....	48
2.7.6	Bölgesel dengesizlikler ve tazmin mekanizması.....	49
2.8	Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Bölgeleri .....	49
2.8.1	Gümrük birliklerinin ekonomik etkileri .....	50
2.8.2	Türkiye –AB Gümrük birliği uygulamasının Türkiye üzerine etkisi.....	50
2.8.3	İktisadi birlik .....	56
2.8.4	İkinci en iyi teorisi.....	57
2.8.5	Kutuplaşma teorisi.....	57
2.9	Avrupa Bütünleşmesi'nde Genişleme ve Türkiye.....	58
2.10	Küreselleşme – Bloklama Tartışmaları.....	58
2.11	Uluslararası Ticaretin Politikasının Tanımı ve Amaçları .....	59
2.12	Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesinin Teorik Çerçevesi .....	60
2.13	Klasik Dış Ticaret Teorileri Açısından Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi .....	61
2.14	Yeni Dış Ticaret Teorilerinde Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi .....	62
2.15	Bazı Ampirik Çalışmalara Göre Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi.....	63
2.16	Uluslararası Ticaret Kuramları .....	64
2.17	Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesine Yönelik Eleştiriler .....	65
2.18	Ticari Serbestleşme Sürecine Etki Eden Faktörler .....	66
2.19	Ticari Serbestleşmede Yarar Sağlayacak Ülkeler .....	66
2.20	Serbest Ticarete Devletlerin Kendi Üreticisini Koruması.....	67
2.20.1	Dolaylı politika araçları.....	67
2.20.2	Doğrudan politika Araçları.....	67
2.20.2.1	İthalatla ilgili politikalar .....	67
2.20.2.2	Gümrük tarifeleri.....	67
2.21	Tarifelerin Etkisinin Grafikselsel Gösterimi.....	68
2.21.1	Kısmi denge analizi.....	68
2.22	Genel Denge Analiz.....	75
2.22.1	Efektif koruma.....	75
2.22.2	Optimum tarife .....	75
2.22.3	Misilleme.....	77
2.22.4	Lerner simetri teoremi .....	78
2.22.5	Vergi amaçlı tarife ve laffer eğrisi .....	79
2.23	Tarife Benzeri Araçlar .....	80
2.23.1	Kotalar .....	80
2.23.2	İthalat yasakları ve kotalar .....	81
2.23.3	Küçük ve büyük ülkenin kota uygulaması .....	83
2.23.4	GATT / WTO Kuralları kapsamında kotalar .....	84
2.24	Tarifeler ve Kotalarda Etkililik.....	84
2.24.1	Tarife ile kotaların karşılaştırılması .....	85
2.25	Uluslararası İşletmeler .....	86
2.25.1	Uluslararası pazarlama .....	86
2.25.2	Uluslararası üretim .....	86
2.26	Dış Ticarete Engeller.....	87
2.26.1	Doğal engeller: .....	87
2.26.2	Yapay engeller.....	88
2.26.2.1	Ekonomik tabanlı engeller .....	88
<b>3</b>	<b>ARAŞTIRMA METODLARI.....</b>	<b>91</b>
3.1	Araştırma Felsefesi .....	91
3.2	Araştırma Yaklaşımı.....	91
3.3	Veri Toplama Yöntemleri.....	92

3.4	Etik Araştırma .....	93
3.5	Çalışmanın Sınırları.....	93
<b>4</b>	<b>ANALI Z - BULGULAR.....</b>	<b>95</b>
4.1	Mülakat.....	95
<b>5</b>	<b>SONUÇ .....</b>	<b>101</b>
5.1	Öneriler.....	105
	<b>KAYNAKLAR .....</b>	<b>109</b>
	<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>113</b>





## KISALTMALAR

<b>AB</b>	: Avrupa Birliği
<b>AET</b>	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
<b>AGÜ</b>	: Az Gelişmiş Ülkeler
<b>ARGE</b>	: Araştırma ve Geliştirme
<b>BM</b>	: Birleşmiş Milletler
<b>DTÖ</b>	: Dünya Ticaret Örgütü
<b>EFTA</b>	: Avrupa Serbest Ticaret Alanı
<b>GATS</b>	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
<b>GATT</b>	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
<b>GB</b>	: Gümrük Birliği
<b>GOÜ</b>	: Gelişmekte Olan Ülkeler
<b>GÜ</b>	: Gelişmiş Ülkeler
<b>GYÜ</b>	: Gelişme Yolundaki Ülkeler
<b>IMF</b>	: Uluslararası Para Fonu
<b>ITO</b>	: Uluslararası Ticaret Örgütü
<b>KOBİ</b>	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
<b>MFN</b>	: Müsaadeye En Fazla Mazhar Olan Ülke
<b>NAFTA</b>	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
<b>OECD</b>	: Ekonomik İşbirliği Kalkınma Örgütü
<b>OEEC</b>	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
<b>OKK</b>	: Ortaklık Konseyi Kararları
<b>SSCB</b>	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
<b>TRIMs</b>	: Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri
<b>TRIPs</b>	: Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
<b>WTO</b>	: Dünya Ticaret Örgütü



## ÇİZELGE LİSTESİ

### Sayfa

<b>Çizelge 2.1:</b> GATT Müzakere Turları .....	15
<b>Çizelge 2.2:</b> GATS Üyesi Ülkelerin Taahhüt Listelerine Dâhil Ettikleri Sektör Sayıları .....	33
<b>Çizelge 2.3:</b> GATT'ın ve GATS'ın Temel Nitelikleri.....	39
<b>Çizelge 2.4:</b> DTÖ'nün Organizasyon Yapısı ve GATS'ın DTÖ'deki Yeri.....	44
<b>Çizelge 2.5:</b> İktisadi Birleşmeler ve Özellikleri .....	47
<b>Çizelge 2.6:</b> AB'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde Türkiye'nin Yeri (2011).....	51
<b>Çizelge 2.7:</b> AB'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde Türkiye'nin Yeri (2011).....	52
<b>Çizelge 2.8:</b> Türkiye'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde AB'nin Yeri (2011).....	53





## ŞEKİL LİSTESİ

### Sayfa

Şekil 2.1: Tarifeler ve Kısmi Denge ((Ertürk,2001).....	70
Şekil 2.2: Tarife Sonucu Dış Fiyatlar .....	72
Şekil 2.3: Tarifelerin Genel Denge Analizi .....	72
Şekil 2.4: Tarifelerin Refahı Arttırması.....	74
Şekil 2.5: Tekel ve Refah.....	74
Şekil 2.6: Fazla Talep Eğrisi.....	76
Şekil 2.7: İhracatçı Ülke ve Ticaret Haddi .....	76
Şekil 2.8: Optimum Tarife.....	77
Şekil 2.9: Lerner Simetri Teoremi .....	78
Şekil 2.10: Laffer Eğrisi .....	79
Şekil 2.11: Kısmi Dengede Kotalar .....	81



**TARİFE VE KOTALARIN ULUSLARARASI TİCARET YAPAN  
KOBİ'LERE ETKİSİ: BİR ÇALIŞMA KONUSU: TÜRK TEKSTİL  
KOBİLERİ**

**ÖZET**

Küreselleşmenin temel hedeflerinden biri, uluslararası ticaretin serbestleşmesidir. Türkiye’de ki ticaretin küreselleşmesi yolunda atılan ilk adım Gümrük Birliği Ankara Antlaşması ve katma Protokolü esas alarak 1 Ocak 1996 yılında gerçekleştirmiştir. Küreselleşme yönünde Türkiye’nin de içinde bulunduğu gümrük birliği antlaşması gibi antlaşmalar imzalandıktan sonra ekonomik ticari bütünleşmeler olmuştur. Ancak ekonomik ticari bütünleşmelerin içerisinde Türkiye yer almamıştır. Türkiye ve diğer ülkelerinde yer aldığı gümrük birliği antlaşması uluslararası ticaretin serbestleşmesinin önündeki engellerden biri olan ithalat – ihracatta alınan vergilerde, tarifelerde indirim sağlamaktadır ve kotalarda uygulanan sınırlamaların önemli ölçüde Gümrük Birliği antlaşması ile indirim sağlanmıştır. Gümrük Birliği antlaşması Türkiye’nin uluslararası ticaretini önemli ölçüde etkilemiş, sonuçları sayısal olarak da gözlemlenmiştir. Gümrük Birliği antlaşması Türkiye’nin uluslararası ticaretini etkilediği gibi uluslararası ticaret yapan işletmeleri de yakından ilgilendirmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** *Küreselleşme, Uluslararası Ticaret, Tarife, Kota, KOBİ.*



**THE EFFECTIVENESS OF TARIFF AND QUOTAS TO SMEs IN  
INTERNATIONAL TRADE: THE CASE STUDY OF TURKISH TEXTILE  
SMEs.**

**ABSTRACT**

One of the main objectives of globalization is the liberalization of international trade. The first step towards the globalization of trade in Turkey was carried out in January 1, 1996 based on the Customs Union Agreement of Ankara and Additional Protocol. Globalization direction in which Turkey had found in such treaty have been signed a customs union agreement then economic trade integration has been. However, Turkey has not taken place in the economic trade integration. The customs union agreement offers discounts which obstacles to liberalization of international trade like import - export taxes and tariffs. Also Turkey raised the quota limit by courtesy of customs union agreement. Customs Union agreement, significantly affected Turkey's international trade, results are observed in numbers and enterprises engaged in international trade is closely related to Customs Union agreement.

**Keywords:** *Globalization, International Trade, Tariff, Quota, SME.*



## 1 GİRİŞ

Ulusal ekonomilerin, kültürlerin ve sınırların esnekleştiği, hemen hemen her alanda yeni eğilimlerin güç kazandığı günümüz dünyasında, elektronik bilgi iletişimi, biyolojik alanda endüstriyel yeni enerji sistemleri, yeni hammaddeler, uzay teknolojilerindeki yenilikler ve her şeyden önemlisi çevresel alanda yapılan yatırımların yönlendirdiği yeni bir ekonomik yapılanma ortaya çıkmıştır (Çelik, 2012). Küreselleşme 20.yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar olan dönemde, ekonomik, siyasi ve sosyo - kültürel boyutları ile dünya ekonomisine damgasını vuran olgulardan biri kabul edilmektedir (Şeniğne, 2007). Küreselleşme kavramı iktisadi, kültürel, sosyal ve siyasi alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir (Yalçinkaya ve Yalçinkaya, Çılbant 2012). Küreselleşme ile ilgili olumlu olan görüş; çağdaşlaşma ve gelişmenin yaşanacağıdır. Olumsuz görüş ise; küreselleşme Batı'nın ekonomik düzeni olan kapitalizmi, dünyayı pazar yapmanın yeni adıdır (Göngen, 2013). Tarafsız görüş ise; insanlığın tarihsel yürüyüşünde vardığı bir eşik olduğunu düşüncesinden hareket etmektedir (Nişancı, 2003). Sonucu görüşün daha objektif ve bütüncül olması nedeniyle diğerlerine göre daha tutarlı olduğu söylenebilir (Nişancı, 2003). Küreselleşme ile birlikte baş döndürücü gelişme ve değişimler yeni arayışlar ve yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır (Paksoy ve Paksoy: Alancıoğlu, 2013).

Küreselleşmenin politik ve siyasi anlamda en büyük etkisi devletlerin yeniden yapılandırmasını zorunlu hale getirmesidir. Küreselleşme ile birlikte yaygınlaşan neoliberalizm ve onun gereği olarak serbest ticaretin yapılabileceği ortamları yaratacak yasal düzenlemeler ve vergi düzenlemeleri temel hedefi olmaktadır. Küreselleşmenin gereği olan düzenlemeleri tam olarak yerine getiremeyen sistem tarafından dışlanmayı göze almaktadır (Tol- Göktürk, 2002). Küreselleştirilmeye çalışılan ticaretin dışında kalmamak amacıyla uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde de benzer bir işbirliğine ihtiyaç duyulması sonucunda, 50 kadar ülkenin temsilcisi tarafından "Uluslararası Ticaret Örgütü" (International Trade Organisation - ITO) adı verilen bir uluslararası örgütün kurulması öngörülmüştür. Öte yandan, ITO'nun kuruluş müzakereleri devam ederken, belirli mallar üzerinde tarife

indirimlerinde bulunmak ve İTO'nun ülkelerce onaylanmasına kadar geçecek sürede bu indirimleri uygulamaya koymak amacıyla, 23 ülke Ekim 1947'de Cenevre'de "geçici" olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamışlardır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009). GATT anlaşmasına benzer bir anlaşma olan GATTS anlaşması; mal ticaretinde uygulanan kurallara benzer kuralların hizmet ticaretine de uygulanmasını sağlayan benzer kurallar çerçevesi bulunan anlaşmayı 1995'de imzalanmıştır (Ekinci, 2008). DTÖ'nün kurulamaması üzerine, "geçici" olma özelliğine rağmen, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yılları arasında uygulanan gelmiş ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur. 1948 yılından bu yana, uluslararası kural ve disiplinlerin daha da iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla sekiz çok taraflı müzakere turu gerçekleştirilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009).

Uluslararası ticaretin tüm ülkeleri kapsayacak şekilde yani küresel bir ölçekte liberalleştirilmesi "evrensel yaklaşım" olan GATT'ı ifade ederken; değişik ülkelerin bölgesel bir blok içinde ticareti serbestleştirici politikalar izleyerek ekonomik birlikler oluşturmaları "ekonomik bütünleşme" olarak tanımlanmıştır. Ekonomik bütünleşmeler, genel bir kaniya göre siyasi açıdan bağımsız ülkeleri ekonomik açıdan birbirine bağımlı hale getirir. Ekonomik Bütünleşme için daha açık bir tanım yapmak gerekirse, en basitinden en ileri aşamasına kadar bunlar; ticareti engelleyici unsurların ortadan kaldırılması, yani ticaretin bütünleşmesi; ülkelerarası faktör hareketlerine serbestlik kazandırılması faktör birleşmeleri, ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkileri güçlendirecek şekilde uyumlu hale getirilmesi politika birleşmeleri ve son olarak da bunların birleştirilmesi sonucu tam bütünleşmedir. Ekonomik açıdan Küreselleşme ile aynı anda meydana gelen bir diğer oluşum olan Bölgesel Ekonomik Bütünleşmelerin son dönemde hızlanmasının nedeni, ülkelerin zorlaşan rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve artan pazar imkânlarını verimliliklerini yükseltmede kullanma çabasıdır. Entegrasyona girmekle üye ülkelerin üretim kapasitelerinde ilave artışlar olurken kaynakların optimum bileşimine de ulaşılır (Şanlı, 2004).

Ekonomik bütünleşme sonucunun, anlaşmalara üye olan ülkeler arasında bazı sorunlara neden olmuştur. Üye olan ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesi farklı olabilmektedir. Korunan sektörler farklılık gösterebilir ve üyeler birbirine fedakârlık göstermek zorunda kalabilmektedir. Bütünleşme sürecini kolaylaştırmak için üyeler birbirini maddi olarak desteklemek zorundadırlar. Bölgesel ticaret anlaşmasına taraf



olan ülkelerde üretilen ürünler birleşme dışı ülke kaynaklı ticari mallara uygulanan çeşitli kısıtlamalar nedeniyle nispeten ucuz olabilir. Bu şartlar altında talepte sapma meydana gelebilmektedir. Sonuç olarak ticaretin yönü saptırılmış olur. Tüketicilerin aleyhine gelişen, üretimin yapısını çarpıtan bir kaynak dağılımı görülmektedir. Anlaşmaya dâhil olan ülkeler yeni pazar yapısına ve bölgesel birleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan rekabet artışına uyum göstermedikçe sektörler arası kaynak dağılımı yeniden düzenlenir. Birleşme sonucu birlikteki üyeler arasında ticaret artmaktadır (Sarı, 2005).

Ticaret bloklarının oluşturulması iki araç gerektirir. Üye olmayan ülkelere karşı ayrımcılık yapılmasını öngörmektedir. Üye olan ülkelerle ticari engellerin kaldırılması zaman içerisinde ticaret politikaların uyumlaştırılması daha ileriki aşamada ise birlikte hareket edilen ticaret politikaların daha yüksek birliğe gidecek şekilde genişletir. Bloklasmaya olumlu yönde bakan Thurow'un görüşü ise, ABD merkezli, tek kutuplu dünya ekonomisinin, Avrupa, Japonya ve ABD'nin ekonomik açıdan hemen hemen eşit oldukları çok kutuplu bir dünya ekonomisine dönüşmekte olduğunu söylemektedir. Tam tersi olan iddialar ise; Ticaret bloklarının dünya serbest ticaretini olumsuz yönde etkileyebileceği tartışması ile birlikte korumacılık, bölgeselciliğin özünde yer almaktadır. Korumacılık ve tarife dışı araçlar GATT sistemini yıpratmaktadır. GATT'a göre gelişmiş ülkeler uluslararası ticareti engelleyen kırktan fazla tarife-dışı araç kullanmaktadır. Ticaretin küreselleşmesi, bütün dünya ülkelerinin, korumacı yaklaşımlar yerine liberal ticaret politikaları uygulamasıyla mümkün olacaktır (Bayraktutan, 2010).

İmzalanan anlaşmalar ve ülkelerin dış ticarete uyguladığı kısıtlamalar dünya ekonomisini büyük ölçüde etkilemektedir, özellikle gelişmiş ülkelerin dış ticareti incelendiğinde, bu ülkelerin uyguladığı dış ticaret politikalarının diğer ülkeleri derinden etkilediği görünmektedir. Büyük ülkelerin başlattıkları dış ticareti sınırlandırıcı diğer ülkeleri daralma sürecine sokabilir. O yüzden dünya ekonomisinin büyümeye devam edebilmesi, gelişmiş ülkelerin uyguladıkları iç ve dış ticaret politikalarıyla yakından ilgilidir. Az gelişmiş ülkelerin ekonomik politikalarının temel hedefi kalkınmadır. Bu nedenle az gelişmiş ülke hükümetleri tarihsel süreçte dış ticaretlerini korumaya yönelik tedbirler almıştır. Diğer bir söylemle gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ticaret politikası ekonomik kalkınma olarak kullanılmıştır (Kafadar, 2002).

Küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkeleri ve gelişmiş ülkeleri farklı etkilese de her iki grup da ticari serbestleşme süreci içine girmektedir (Özel, 2012). Ülkelerin sahip olduğu çok uluslu şirketler; küreselleşmeye neden olan faktörlerin başında yer almaktadır. Dünya ekonomisinin bütünleşme sürecini hızlandırmaktadır. Çok uluslu şirketlerin gelişim sürecinde, sadece gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmamış olup, aynı zamanda gelişmiş ülkelere doğru da bir yabancı sermaye girişi ve bu yabancı sermayenin de çok uluslu karakteri yüksek düzeyde olmuştur. Özellikle 1960-1980 zaman aralığında, gelişmekte olan ülkelerin, uyguladıkları sanayileşme politikalarıyla birlikte, çok uluslu şirket olarak tanımlanabilecek bu yabancı sermayeyi çekebilmek için önemi mevzuat vb. düzenlemelerine yöneldikleri görülmüştür (Balkanlı, 2002).

Uluslararası ticaretin olumsuz etkilerini önlemek için devletler dış ticarete iki şekilde müdahale edebilmektedir. Bunlardan birincisi doğal alınan önlemlerdir ikincisi ise dolaylı engellerdir. Doğal alınan önlemler gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları gibi araçlardır. Dolaylı olarak alınan önlemler ise para politikası, para arzının daraltılması ya da genişletilmesi yoluyla yapılan politikadır. Para arzının artışı talebin artmasını, azaltılması veya daraltılması ise toplam talebin daraltılması sonucunu çıkarır. Talep genişlemesi ithalata talebi de artırdığından, ticaret ödemeler bilançosunu da etkiler. Talep daralması ise fiyatı baskı altında tutar, ithalatın daralması ve ihracatın genişlemesine yardımcı olur. Para politikası faiz hadlerini ve sermaye hareketlerini de etkiler. Sıkı para politikası faiz hadlerini yükseltir, iç faiz haddi dış faiz haddinin üzerinde olduğu zaman ülkeye kısa vadeli sıcak para girişi olur. Geniş para politikası faiz hadlerini düşürdüğü için dışarıya sermaye akımı olur. Ödemeler bilançosunun bozulmasına neden olur (Ertürk, 2001). Gelişmiş ülkelerin yabancı sermaye olarak çok uluslu şirketlere dönük “Çağrı”larının nedenleri arasında, kuşkusuz kaynak kıtlığı sorununun varlığında, bu ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırabilme arzusu önemli bir etken olmuştur. Bir bakıma, bu ülkeler çok uluslu şirketler yatırımlarına teşvikler vererek kaynak açıklarını karşılamayı da amaçlamışlardır. Yine, gelişmekte olan bu ekonomiler, çok uluslu şirketler yatırımları ile istihdam ve de ayrıca, döviz temini için ihracat sorununu da çözebilmeyi hedeflemişlerdir (Balkanlı, 2002).

Küreselleşme sürecinde devlet, uluslararası ticarete kendi ekonomisini korumak için idari gümrük vergisi dışında, dış ticaret işlemlerinde uygulanan idari düzenlemeler ve kurallarla ülkeye yapılan ithalatı sınırlayabilmektedirler. Ticari sınırlamalarla

tehlikeye düşen üretici yabancı piyasalardaki pozisyonunu koruyabilmek için yabancı ülkede üretim tesisleri kurmak zorunda kalmaktadır (Ünsar, 2007). Ticari kısıtlamalara örnek olarak kotalar, idari gümrük düzenlemeleri, ambargolar ve kambiyo kontrollerini sayabiliriz (Mirze, 2010). Ticari kısıtlamalar uluslararası pazarlamada bulunan firmayı maliyetleri arttıracığı için olumsuz etkilemektedir. İthal edilen ürünlerden alınan harç, vergi ve resimler gümrük vergileri olarak adlandırılır. Gümrük vergileri uygulaması ile ithal edilen malların maliyetini artırır. Üreticiye ek olarak maliyet unsuru olan gümrük vergileri, üretilen ürünün fiyatını yukarıya çekmektedir. Yerel tüketiciler için ithal ürünler daha pahalıya geldiğinden, tüketici daha ucuz olan yerli ürünleri almaya yönelirler. Kota bir ülkeye ithal edilen bir malın miktarında veya değerinde belirli bir süre için, resmi makamlarca yapılan sınırlamadır. Ambargo; bir ülkeye ithal edilen ürünün sağlık, politik yasal resmi makamlarca belirli bir süre için tamamen yasaklanmasıdır. Gümrüklerde idari düzenlemeler; yolu ile bir ülkeye ithal edilecek malların miktarı kısıtlanabilmektedir. Gümrükten mal çekme işlemlerinde çıkarılan zorluklar, bürokratik düzenlemelerle mal çekme işlerini kasıtlı olarak yavaşlatma, yine kasıtlı olarak yavaşlatmak, yine kasıtlı olarak belirli bir grup mal veya ülkeye karşı yüksek maliyet ve zaman israfına uğrayacak şekilde gümrük limanları yaratmak, bu tip engellere örnek olarak verilebilir. Kambiyo Kontrolleri; İthalatçıların ithalat yapabilmeleri için gerekli olan dövize ulaşmalarını zorlaştırmak maksadı ile hükümetler tarafından kullanılan bir uygulamadır. İthalatçıların ithalat bedellerini ödemek için dövize ihtiyaçları vardır. Bu nedenle kambiyo düzenlemeleri ile döviz satışı zorlanabilir (Mirze, 2010).

Yapılan ticari kısıtlamalarla tüketici de daha yüksek fiyat ve daha düşük kaliteyle yetinmek zorunda kalacağı için onu da olumsuz yönde etkiler (AÖF, 2011). Dünya ticaretinde çeşitli engeller, sınırlamalar, kısıtlamalar ve engeller olduğu halde uluslararası politik platformda ve iş dünyasında genel eğilim, ülkeler arasındaki ticaretin serbestleşmesi yönündedir. Hükümetler uluslararası ticaret için daha liberal ve serbest bir Pazar ortamı oluşturmaya çalışmaktadır (Mirze, 2010).

## 1.1 Çalışmanın Önemi

Türkiye’de 2005 yılında uluslararası tekstil anlaşması ile tekstilin tamamen serbestleşmesi kararı alınmıştır. Tarife ve Kotalar’da ki serbestleşmenin Türkiye’deki KOBİ’lere etkisini saptayarak, örneklem grupla yapılan görüşmelerde elde edilen sonuçların uluslararası ticaret yapan KOBİ’lere örnek teşkil edeceği yönündedir.

## 1.2 Çalışmanın Amacı

Küreselleşmenin iktisadi boyutta hükümetlerin dışa ekonomi olarak dışarıya açılmaları siyasi, ekonomik, kültürel vd. olarak önemli ölçüde etkilemiştir. Küresel ve bölgesel düzeyde ekonomik iş ortaklıkları çoğalmıştır. Devletlerin uyguladığı politikalar ve imzalanan anlaşmalar neticesinde ticaretin önündeki engeller nispeten azalmış, yabancı sermaye girişleri artmıştır. İthalat ve ihracatın artması işletmeleri çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu etkilerin en başında, uluslararası anlaşmalara da konu olan gümrük tarifesi ve kotalar yer almaktadır. Araştırmamın amacı devletlerin uluslararası ticarete yaptığı kısıtlamaların KOBİ’lere olan etkisini ortaya koymaktır.

## 1.3 Görev

- Küreselleşme ile birlikte uluslararası ticarete gerçekleşen değişimler ülkeleri nasıl etkilemiştir?
- Tarife ve kotaların ülkelere etkisi nedir?
- Tarife ve kotaların uluslararası işletmelere etkisi nedir?
- Devletin kendi üreticisini korumak amacıyla uluslararası ticarete aldığı önlemler nelerdir? Diğer ülkelere ve kendi üreticisine etkisi nasıl olmaktadır?
- Uluslararası ticareti serbestleşme sürecinde imzalanan anlaşmaların ülkelere etkisi nasıl olmaktadır?
- Uluslararası ticari kısıtlamaların işletmelere olan etkisini azaltmak için alınabilecek önlemler?

## 2 KÜRESELLEŞME

Küreselleşme, ticaret, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımını sağlayan dünyayı bir bütün olarak gören bir kavramdır. Bu kavram çerçevesinde ülkelerin kendi aralarında siyasetten ticarete kadar her alanda birbirleriyle etkileşim halinde oldukları görülmektedir. (Şenses, 2004). Yapılan inkılâplar ile küreselleşme kavramının dünya ile nasıl bütünleştiğini göreceğiz. İnsanlık göçebe hayattan yerleşik hayata geçişinle birlikte topluluklar için sahip oldukları toprak ana üretim aracı olmuştur. Bu yüzden toprak önemli bir geçim kaynağı olduğundan bu toprakları korumak ve sahip olunan toprak sayısını artırmak en önemli temel amaç haline gelmiştir. Toprakları için savaşmayanlar ise sömürü gözüyle görülmüştür. Dolayısıyla bu durum sömürgeciliklerin artmasına, feodal yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Savaşlar ve elde edilen ürünlerin ihtiyaçları karşılamaması ve üretim fazlası olan ürünleri pazarlayacak yeni pazarların olmayışı denize kıyısı olan Avrupa ülkelerini yeni topraklar elde edebilmek amacıyla denizlere açılmıştır. Amerika kıtasının keşfi ile birlikte İngiltere, İspanya, Hollanda Portekiz gibi Avrupa ülkeleri de sömürgeleştirmişlerdir. Avrupa ihtiyaç fazlası olan ürünlerini burada pazarlamış ve ucuz yoldan ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Böylelikle dünya üzerinde sömürgeciler ve sömürülenler olmak üzere iki kutup meydana gelmiştir. Çin ve Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere, yarı işgal ve sömürgeleştirme politikası izlemiştir. Bu yüzden Avrupa devletleri elde ettikleri servet ile sanayi inkılâbının finansman kaynağını oluşturmuş ve bu dönemde dünya uluslararası ticarete altın çağını yaşamıştır. Merkantilizm gibi iktisadi fikirler yayılmış ve bölüşüm sorunlarıyla birlikte iktisadi düşünce hareketleri hız kazanmıştır (Ülger, 2006).

18 y.y. kok kömürünün bulunması ve buhar makinesinin icadı ile sanayi inkılâbı başlamıştır. Bunların üretimde kullanılması ile birlikte insan gücü yerine makine almış sanayileşme devrimi buhar makinelerinin demir ve deniz taşımacılığında kullanılmasıyla en üst düzeye ulaşmıştır Birinci Sanayi İnkılâbı ile birlikte batı ile dünyanın diğer bölgeleri arasında dengeyi bozmuştur. Batı'nın çok büyük gelişme

yaşadığı gözükmektedir. Batı sürekli ucuz hammadde arayışında olması ve ürettiği ürünlere yeni pazarlar bulmaya yönelmesi, yeni toprakları işgal etmesine neden olmuştur. Bu durum başta bir sorun olmamasına rağmen boş topraklar bittiğinde işin içine her şirketin kendi devleti girmiş ve çatışma başlamıştır (Yayla, 2010).

## **2.1 Küreselleşmenin Temel Dinamikleri**

### **2.1.1 Teknolojik gelişme ve bilgi teknolojileri**

Ülkelerin ekonomik anlamda gelişmesi ve kalkınması AR-GE çalışmaları yaparak ürünlerini farklılaştırmasına, yenilemesine ve bunlara ayak uydurabilmesine bağlıdır. Sanayi toplumunda ön plana çıkan “maddi” ürünlerin yerini bilgi toplumunda “bilişim teknolojisi” ve bilgi üretimi almıştır (Koçar, 2006). Bir işte bilgi ve bilgiye dayalı yöntem, o işin daha kısa bir zaman dilimi içerisinde yapılmasını sağlıyor ise teknolojik gelişmeden söz etmek mümkün olacaktır (Tutar, 2000). Bunun sonucunda bilgi ve iletişim teknolojisinin oluşturduğu bu ortam içerisinde ekonomik faaliyetler küreselleşme eğilimine girmiştir. Yaşanan bu gelişimler sayesinde sermayenin dolaşımı hız kazanmıştır. Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki ilerlemenin etkisi ile yeni meslekler ortaya çıkmış, birtakım ara işler kaybolmuştur. Artık şirketlerin coğrafi olarak nerede olduklarının bir önemi yoktur. Şirketler birden fazla yerde aynı anda faaliyet gösterebilir. Yönetimleri ise bir veya birkaç merkezden gerçekleştirilebilmektedir. Bir başka etkisi ise üretim alanında olmuştur. Ürünleri artık istenen zamanda piyasaya çıkmasını, stokları yenilemek ve değişen tüketim kalıplarına hızlı şekilde uyum sağlamak mümkün hale gelmiştir (Koçar, 2006). Kısacası, bugün bilgi güç haline gelmiştir. Bilgi ve üretim teknolojilerinden yararlananlar ve bilgiyi yeni bilgi üretiminde kullanabilenler bugün merkez konumundadır (Kazgan, 1994).

### **2.1.2 Çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması**

Çok uluslu şirketler küreselleşmenin en önemli dinamiğini oluşturmuştur. Bugün ekonomik sistemi yöneten ve onu ileriye doğru götüren onlardır. Yeni Dünya Düzeni'nin şekillenmesinde önemli rol oynayan bu şirketlerin büyüklükleri ve etkileri çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Çok Uluslu Şirketler üretim araçlarını birden çok ülkede kontrol edebilen kuruluşlardır. Çok uluslu şirketlerin bir kısmı dünyadaki pek çok ülkeden daha fazla ekonomik ve politik bir güce sahiptir. Dünya

ekonomisinde önemli bir paya sahip olan bu şirketlerin farklı ülkelere yatırım yapmasına neden olan aşağıdaki faktörlerdir (Haspolat, 2009).

Bu faktörler Koçar'a (2006) göre aşağıdaki gibidir.

- Gelişmiş ülkelerde biriken sermaye riskinin dağılmasını sağlamak
- Gelişmiş ülkelerdeki pazarların doyuma ulaşması
- Ülkelerin politik yapısını uluslararası sermayenin etkileyebiliyor olması
- Gelişmekte olan ülkelerin işgücü maliyetlerinin düşük olması

### **2.1.3 Sermayenin küreselleşmesi**

Uluslararası piyasaların küreselleşmesi, ülkeler arasında sermaye ve ticaret hareketlerinin önündeki engellerin kalkmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde uygulanan liberal politikalar sayesinde sermaye hareketleri hızlanmış ve finans piyasaları gelişmiştir (Koçar, 2006).

## **2.2 GATT**

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce 1930'lu yılların sonunda işsizlik büyük boyutlara ulaşmış, dünya çapında ödemeler dengesinde yaşanan sorunlar sonucunda büyük bir ekonomik bunalım yaşanmıştır. Bu bunalımdan dolayı çözüm bulmak amacıyla bazı tedbirler alınmıştır. Ancak alınan bu tedbirler sorunu çözmediği gibi ülkelerin birbirlerine düşman gibi davranmalarına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkelerce, savaş döneminde yaşanan durgunluğun izlerinin ortadan kaldırılması, uluslararası ticaretin teşviki ve ticareti bir standarda kavuşturmak için toplantı yapılmıştır. 1946 yılında 19 ülkenin, BM ve Sosyal konseyi toplanarak hazırlık komitesi oluşturulmuştur. Hazırlık komitesinin amacı dış ticaretteki ve istihdam problemlerinin konuşulacağı uluslararası seviyede konferans düzenlemektir. 30 Ekim 1947 yılında 19 ülkenin, BM ve Sosyal konseyi Gümrük tarifeleri ve GATT anlaşmasını imzalamıştır. Gümrük tarifeleri ve GATT anlaşmasının yürürlüğe giriş tarihi 1 Ocak 1948 yılıdır. 53 ülke tarafından 23 Mart 1948 yılında Uluslararası Ticaret Teşkilatı'na (ITO) hukuki bir alan oluşturan Havana sözleşmesi onaya hazır hale getirmiştir. Fakat bu sözleşme çalışma imkânı bulamamıştır. Uluslararası bir komisyonun uluslararası ticarete söz sahibi olma fikri ABD'den çıkmasına rağmen İngiltere ile aralarında uzlaşma sağlanamaması ITO'nun

imzalanmamasına neden olmuştur. ITO'nun onaylanmaması ile GATT uluslararası ticaretle ilgili tek komisyon haline gelmiştir. GATT bünyesinde 8 görüşme gerçekleştirilmiş bu görüşmelerde ticari birleşmelere yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sekizinci görüşmede Uruguay'da alınan kararlarda Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) işlerlik kazandırılmasına yönelik çalışmalar yer almıştır. Böylece 1 Ocak 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü GATT'ın işlevlerini üstlenmiştir (Ekinci, 2008).

1 Ocak 1995 yılından sonra Dünya Ticaret Örgütü'nün bünyesinde yer alan GATT, işlevine devam etmektedir. GATT kavramının kullanıldığı yere göre iki farklı anlamı vardır. GATT'ın birinci anlamı devletlerarası anlaşma diğer anlamı ise anlaşmaya uyma yükümlülüğü bulunan uluslararası örgütü ifade etmektedir. GATT 38 maddeden ibarettir. Bu anlaşmayı kabul eden ülkeler Avustralya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Belçika Krallığı, Brezilya, Birmanya, Kanada, Sri Lanka, Şili, Çin Halk Cumhuriyeti, Küba, Çekoslovakya, Fransa, Hindistan, Lübnan, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Zimbabve, Suriye, Güney Afrika Birliği, Büyük Britanya, Kuzey İrlanda ve ABD'dir (Ekinci, 2008).

### **2.2.1 Amacı ve prensipleri**

GATT'ın genel ve özel olmak üzere iki amacı vardır.

GATT'ın genel amaçları Özkan'a (1998) göre aşağıdaki gibidir.

- Üye olan ülkelerin hayat standartlarının bulunduğu noktanın üzerine çıkartılması
- Efektif talepte ve reel gelirden dengeli bir yükselme yaşanması
- Dünya kaynağının verimli bir şekilde kullanılmasının sağlanması
- Uluslararası ticaretinin gelişmesi sağlanmaktadır.

GATT'ın özel amaçları Ekinci'ye, (2008) göre aşağıdaki gibidir.

- Ticaret önünde bulunan engellerin ve tarifelerin kaldırılması
- Mal fiyatlarında uluslararası bir düzeyin oluşturulması
- Endüstri ürünlerinin satışına katkı sağlanması

GATT'ın dört temel prensibi GATT'a, (www.wto.org) göre aşağıdaki gibidir;



- **En çok ayrıcalıklı ülke prensibi:**

Anlaşmaya giren ülke müsaadeye en fazla uyan ülke olacağını ifade eder. Özgürlüğe en fazla uyacağını onaylayan ülke prensibi çerçevesinde ithal ve ihraç edilen mallar için uyguladığı gümrük tarifeleri, her ülkeye eşit olarak uygulamak zorundadır. Bununla birlikte bazı istisnalarda mevcuttur. Bu anlaşmayı imzalayan ülkeler arasında tarifelerle ya da tarifersiz olarak gerçekleştirilebilir. Gelişmiş Ülkeler, Gelişmekte Olan Ülkelerle gerçekleştirdikleri ticaretlerinde, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi kapsamında, ithalatta tercihli veya sıfır gümrük tarifesi uygulayabilir.

- **Milli uygulama prensibi:**

Bu anlaşmaya giren ülkelerin karşılıklı olarak anlaşmaya varmaları eğer tanıdığı ayrıcalıktan vazgeçmek isteyen ülke zarara uğrayan ülke zarara uğradığı için tazminat ödemek zorundadır. Bu anlaşma çerçevesinde taraf olan ülkeler, kendi mal üreticilerine ve yabancı mal üreticilerine de aynı şekilde uygulama yapması gerekmektedir. Ülke içinde de ithal ve yerli ürünler arasında ayrımcılık yapılmasını engellemelidir. Bu kapsamda yabancı üreticilerle farklı vergilendirme önlenmektedir.

- **Milli sanayinin imtiyazlı tarifelerle korunması:**

Ülke içinde ödemeler dengesizliğinde ki sorunu çözmek için ithalat kotaları konabilmektedir. Üye ülkeler yerli sanayisini korumak için tarifeleri kullanmaktadır. Böylelikle kendi üreticisini dış rekabete karşı koruma altına alabilmektedir. Bu koruma düşük seviyedeki gümrük tarifeleri ile yapılabilmektedir. GATT'da kabul edilen gümrük tarifelerinin dışına çıkılmaması gerekmektedir.

- **Tarifelerin azaltılması ve bağlayıcılığı:**

Ticaretin önündeki engelleri azaltılması konusunda görüşmelerin olması için bir çerçeve oluşturulması ve kanuni araçların tespiti ile ilgilidir.

## 2.2.2 GATT'ın kapsamı

Bu anlaşma dört asıl bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Anlaşmayı imzalayan ülkelerin temel yükümlülükleri yer almaktadır. Bu kısımda en fazla nail olan ülkenin prensibi ve tarife çizelgeleri bulunmaktadır. İkinci bölümde serbest ticaretin temel kuralları bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise üye olmak ve üyelikten ayrılmak ile ilgili, Havana anlaşması ile GATT arasındaki ilişki ve uygulama şartları

bulunmaktadır. Son bölümünde GOÖ'lerin ihracatların gelişmesi ilgili maddeler yer almaktadır (Ekinci, 2008).

GATT'ın anlaşma maddeleri Kalaycıoğlu'na (1991) göre aşağıdaki gibidir. Metinlerdeki bazı maddeler tarifelerle ilgilidir.

1.madde, en fazla özgürlüğü tanıyan ülke,

2.madde, temel tarife oranları

3.madde, ulusal sanayi dallarını korumak için ulusal vergi oranlarının kullanılmaması,

4.maddeden 10.madde dâhil olmak üzere vergilerle ilgili teknik konular yer almaktadır.

11.madde kota sınırlandırmalarının kaldırılması

12.madde, engellerin ödemeler dengesi sorunlarını nasıl çözülebileceği ile ilgili

13.madde kota sınırlandırmalarının ayrımcılığa neden olmayacak şekilde kullanılması gerektiği

15.madde, bu anlaşmayı kabul eden ülkelerin ve IMF'nin ilişkilerini tanımlamaktadır.

Diğer maddeler ise sırasıyla sübvansiyonlar, uluslararası ticaret, İşleyişin şartları, genel ayrıcalıklar ve güvenlik ile ilgili istisnalar gibi konuları hükme bağlar. Bazı maddelerinde ise bu anlaşmaya üye olma ve üyelikten çekilme gibi konular yer almaktadır.

25.madde, anlaşmaya tabi olan ülkelerin birlikte aldıkları kararlar ile dünya ticaretinin boyutlarını geliştirilmesi ile ilgilidir.

GATT anlaşmasına taraf olan ülkeler, damping olması durumunda tarife uygulayabilme hakkına sahiptir. Damping uygulaması, bir ürünün ülke sınırları dışında kendi iç piyasasındaki fiyatının altında satılması halinde söz konusudur. Damping olması durumunda ithal edilen ürüne sübvansiyon amacıyla vergi uygulanabilmektedir. Damping ve yabancı sübvansiyon iki temel soruna neden olmaktadır. Birinci sorun ucuz ithal ürünler, iç piyasada tercih edilerek bazı yerli firmaların iflas etmesine neden olmaktadır. İkinci sorun ise, bazı yerli firmaların damping uygulaması uygulandığı süre içerisinde piyasadan kendini çekmekte, yeni

üreticilerin piyasaya girmesi kaynak israfına neden olmaktadır. GATT kurallarına göre; bir malın dışarıdan gelen fiyatı, yurt için fiyattan daha az ise, ihracat yapan ülke bir nevi dumping uyguluyor demektir. İhracat eden ülkenin bir nevi fiyat farklılaştırma politikası uyguladığını göstermektedir. GATT'ın amacı serbest ticarete serbest rekabeti hakim kılmak olduğuna göre; gerek dumping gerekse anti dumping birer yapısal sorun olarak düşünülmektedir. Bu duruma karşı GATT'ın gösterdiği tutum ise altıncı madde'de yer almaktadır. Altıncı madde de anti dumping ile ilgili tedbirlerin nasıl alınacağı yer almaktadır. Anti Damping'den dolayı zarara uğrayan ülkelerin müracaat ettiği takdirde önce anti dumpingin kaynağını sonra zarara sebep olan ülkenin tespit edilmesi gibi son derece zor ve subjektif bir kararın alınması gereklidir. Ayrıca ispat etme yükümlülüğünün ithalatçı ülkede olması, kuralların ölü doğmasına neden olmaktadır. Bilgi, iletişim ve işbirliği eksikliği de GATT'ın anti- dumpingler ile ilgili mücadelesini zorlaştırmaktadır (Ekinci, 2008).

GATT'ın 16. Maddesinde sübvansiyonlarla ilgili maddeler yer almaktadır. Örneğin bir ülke sübvansiyon uyguluyorsa ve bu durum ithal eden ülkeyi etkiliyorsa, ithalat ülkesi, telafi edici vergiler getirebilir. İthalat ülkesinin koyduğu bu vergiler, uygulanan sübvansiyon oranını veya miktarını geçmemelidir. Uluslararası ticarete eğer anlaşmaya tabi olan bir ülke, diğer anlaşmaya tabi olan ülke ile yaptığı ticaretten zarar görüyorsa ve zarar veren ülke verdiği zararı karşılamıyorsa; Genel Anlaşma kapsamında zarar gören ülke sorumlulukları ve tanımış olduğu ayrıcalıkları askıya alabilir. Bununla birlikte anlaşmaya taraf olan ülkelerin birbirlerine karşı zorlayıcı tavır alma yetkisini de vermemektedir. GATT'ın ayırım yapmama prensibi çerçevesinde, gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesi gibi birlikler kurup, o üyeliğin şartlarına uyabilmektedir. Bu uygulamayı gerçekleştiren birliklerin en bilinenler AB ve EFTA'dır (Ekinci, 2008).

Uluslararası ekonomik toplantılarında kimin haklı olup, olmadığına karar vermek değil önemli olan ihlalleri ortadan kaldıran önlemler almaktır. 23. madde de belirtildiği gibi sözleşmeye dâhil olan ülkelerin menfaat dengesini bozan durumların çözüme kavuşturulmasıdır. Tarafların amacı misilleme yapmak yerine tavsiyelerde bulunmaktır. GATT kapsamının Uruguay Turundan önceki turlardan daha geniş kapsamlı olduğu görülmektedir. Uruguay Turunda belirtildiği gibi çok sayıda uluslararası ticaret meselesinin görüşüldüğü bir turdur. Bu kapsamda ele alınan en önemli konulardan biri de hizmettir. Uruguay turunda hizmetler için GATS anlaşması imzalanmıştır (Ekinci, 2008).

GATS üç temel E GATT Secretariat'e göre (1994) aşağıdaki gibidir.

- Bütün üyeleri içerisine alan temel şartları içeren bir anlaşma oluşturulması
- Serbestleşme sürecine tabi olan ülkelerin üstlendiği görevleri içeren milli listeler
- Bütün hizmet sektörlerini ayrı ayrı ele alan bir dizi ek.

### **2.2.3 Gelişim süreci ve müzakereler**

1947 yılından itibaren GATT süreci, her bir turda daha da genişlemiştir. Nitekim bunu gündem konuları ve katılımcı ülkeler açısından da gözlemek mümkündür. Dünya ticaretine ilişkin yapılan değişiklikler her bir turda daha çok genişleme imkânına sahip olmuştur. Son tur olan Uruguay turunda da bu durum devam etmiştir. Bu turda alınan kararlar ve yapılan değişiklikler sayesinde Dünya ticaretine olumlu etkilerinin bulunduğu ortadadır. Uruguay Turu'ndan önce yapılan turlarda da ileri kararlar alınmıştır. Bu kararlarda GOÜ'in çok yönlü olarak ticaret sistemleri ile ilgilenilmiş, tarım ve hizmet sektörü bu kapsam içerisinde görüşülmüştür. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ile ticarete bir disiplin inşa edilmiştir (Martin ve Winters, 1995)

### **2.2.4 Uruguay turu öncesi süreç**

GATT müzakerelerinin sonuçlarından biri tarife engellerinin indirilmesi olmuştur. Bu açıdan büyük başarı sağlanmış tarife taahhütleri henüz yürürlüğe girmemişken % 6 oranında indirim sağlanmıştır (Ekinci, 2008).

**Çizelge 2.1: GATT Müzakere Turları**

Yıl	Müzakere Turu	Katılımcı Sayısı	Sonuç	Tarife İndirimi (%)
1947	Geneva	23	Tarifeler	35
1949	Annecy	13	Tarifeler	35,1
1951	Torquay	38	Tarifeler	26
1956	Geneva	26	Tarifeler	15,6
1960-1961	Dillon	26	Tarifeler	12
1964-1967	Kennedy	62	Tarifeler, Anti-damping Tedbirleri	45,5
1973-1979	Tokyo	102	Tarifeler, Tarife dışı engeller	33
1986-1994	Uruguay	125	Ticari ilişkiler için çerçeve anlaşmasının tesisi Tarifeler, Tarife dışı engeller Tekstil ve konfeksiyon hizmetler, Fikri mülkiyet haklarının korunması GATT sisteminin işler hale gelmesi	40

**Kaynak:** Ekinci, 2008.

- Tarihler bakıldığı zaman GATT görüşmeleri yıllar geçtikçe daha geniş kapsama yayılmıştır.
- Gündem de olan konular itibariyle de bir gelişim söz konusudur.
- Tarifeler büyük ölçüde indirim sağlanmış, ticari sistemin birleşimi ile ilgili önemli adımlar atılmıştır.

GATT'ın en önemli konferanslarından biri 1947 yılında, nisan ayından başlayıp ekim ayına kadar süren Cenevre Konferansıdır. Bu görüşme 23 ülke arasında gerçekleştirilmiş bu süre içerisinde 123 anlaşma ve 20 program yapılmış ve 45.00

tarife kalemi görüşülmüştür. Uluslararası ticaretin birleştirilme çalışması için ülkelerin iyi niyet göstermesi son derece önemlidir. 13 Ülke temsilcisi 1949 senesinde, Annecy'de görüşmüştür. Bu görüşme, OEEC ülkelerin yapacakları toplantısında görüşecekleri tarife indirimleri için konuşma imkânı sağlamıştır. Torquay konferansını izleyen yaklaşık olarak 6 yıl ülkelerin niyetsiz tutumlarından dolayı pasif dönem olarak kabul edilmektedir. Japonya'nın 1953 yılında GATT'a katılması tarife görüşmelerinin sınırlı da olsa devam etmesini sağlamıştır. İsviçre 1958 yılında muhafazakâr politikalarından verdiği tavizleri kabul edince GATT üyeliğine alınmıştır (Ekinci, 2008).

Dillon Turu 1960-1961 yıllarında 11 GÜ, 6 GOÜ ve AET, AB eyaletleri arasında müzakereler gerçekleştirilmiştir. Dillon turunda tarifelere ilişkin müzakerelerde bulunulmuştur. Kenndy Turu 1964-1967 yıllarında 62 ülke arasında gerçekleştirilmiştir. Kenndy turunda tarifelerle ilgili yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Tarifelerle ilgili bu yaklaşıma göre tarifelerin madde olarak değil de bir bütün olarak ele alınması ve indirim yapılması metodunda karar verilmiştir (Ekinci, 2008).

Tokyo Turu 1973-1979 yıllarında 100 civarında ülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Daha önceki turlarda olduğu gibi GÜ Tokyo Turunda da kendini göstermiştir. Japonya bu Tur'da tarife ayrıcalıklarını kullanmak istemiştir (Ekinci, 2008). Tokyo Turunda tarifelerde sağladığı %33'e yakın indirim, tarife dışı engeller ve çerçeve anlaşmalarının tesisi gibi zengin konularıyla turlar içinde en önemli müzakerelerden biridir (Ekinci, 2008). Uruguay Turu kendinden önceki turlardan daha fazla başarı elde edilmesini sağlamıştır. Söz konusu başarılar aşağıdaki gibidir (Ekinci, 2008).

- Dünya ticaret sisteminin GOÜ tam üyesi haline gelmiştir.
- Müzakere yapma politikaları fazlalaştırılmıştır.
- Müzakerelere tarım, hizmetler, Ticari Fikri Mülkiyet hakları ve Ticari Yatırım Şartları'da konulara dâhil edilmiştir.
- Ticari serbestleşme sağlanmıştır. Serbestleşme sürecinin kazanç sağlayacağı öngörülmüştür.

### **2.2.5 Uruguay turu süreci ve sonrası**

Uruguay turu gerek kapsadığı konular gerekse boyutu itibariyle diğer yapılan turlardan farklıydı. Diğer yapılan turlardan farklı olarak bazı sektörel konuları da

içermekteydi. Bu konulara fikri mülkiyet hakları ve hizmetler birer örnek olarak belirtilebilir. (Ekinci, 2008). Uruguay turunda bazı kurumsallaşmalar olmuştur. Ticaret kanunları yenilenerek DTÖ'nün denetimi altına alınmıştır. Çok taraflı görüşmelerde uzlaşma zemini olduğundan, sonuçları hiçbir tarafın beklentisini karşılamamaktadır. Bu görüşmelerde kaybeden ya da kazanan taraf yoktur. Uruguay turunun sonuçları aşağıda yer almaktadır (Ekinci, 2008).

- Uluslararası ticareti düzenleyen (GATT, GATS, TRIPs, TRIMs) çok taraflı kurallara ilişkin anlaşmalar oluşturulmuştur.
- Hizmetler ve mallar açısından uluslararası piyasalara giriş konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır (Ekinci, 2008).

Uruguay turunda görüşülen ve bir sonuca bağlanan ana konular aşağıdaki gibidir.

Sanayiye uygulanan gümrük vergisi oranları

- Tarım
- Tekstil
- Hizmetler
- Anti – Damping
- Devlet yardımları
- Kamu ihaleleri
- GATT kuralları

Uruguay turunda bazı sektörler ve bazı mallar haricinde %40 oranında tarife indirimi gerçekleştirilmiştir. Bazı ülkelerde Uruguay turu öncesinde uygulanan tarife oranları Uruguay turu sonrası uygulanan tarife oranlarında artış gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, bu ülkelerin tarife oranlarını bağlı hale getirmeyişlerindedir. Uruguay turunda ele alınan konulardan biri tarımdır. Bu konuya ilişkin sonuçların beklentileri karşılamaktan uzak olduğu söylenmekle birlikte, bu görüşün doğru olmadığı belirtilmektedir. Uruguay turundaki diğer bir konu ise tekstildir. GATT süresi boyunca konuşulmayan tekstil, Uruguay Turu'nda ele alınan konulardan biridir (Ekinci, 2008). Tekstil diğer ülkeler açısından da önem arz eden bir sektördür. Uruguay turunda Tekstil ve Konfeksiyon anlaşması imzalanmıştır bu anlaşmaya göre tedricen uluslararası ticaret sisteminin bir mekanizması haline getirilecektir. Yani tekstilde diğer mallarda olduğu gibi GATT çerçevesinde dikkate alınacaktır (Ekinci, 2008).

Uruguay turu çok fazla sayıda ülkenin imzalamış olduğu tüm malların ve birçok hizmetin uluslararası ticaretiyle ilgili düzenlemeler ve kurallar getiren genel bir çerçeve anlaşması haline gelmiştir. Hizmetlerle ilgili ek bir anlaşma yapılması ise GATT'ın önemini daha çok arttırmıştır. Uruguay turu ülkeler arası hizmet ticaretinin nasıl olacağını ve nasıl gerçekleştirilebileceği ile ilgili kurallar dizisi oluşturmuştur. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ile de hizmet konusu bağımsız bir niteliğe kavuşmuştur (Ekinci, 2008).

Seade'e göre (1995) GATS üç temel üzerinde kurulmuştur.

**Çatı anlaşması:** Burada temel prensipler yer almaktadır.

**Sektörel ekler:** Finans, hava- deniz taşımacılığı, iletişim hizmetleri ve insanların serbest dolaşımına ilişkin ekler yer almıştır.

**Taahhütler:** Bazı ülkelerin hizmetlerin serbestleşmesiyle ilgili taahhütler yer almaktadır. Uruguay Turu görüşmelerinde serbestleşmelerin gelişmiş ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeleri farklı etkileyeceği öngörülmüştür. Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu ekonomik ve teknolojik üstünlüklerin gelişmekte olan ülkelerin iç piyasasını kaybetmesine yol açacağını dile getirilmiştir. Uruguay Turu ile fikri mülkiyet hakları da konu edilmiştir. Bu kapsam içerisinde telif hakkı, ticari marka, mahreç ismi, patent, endüstriyel tasarım, bütünleşmiş devre tasarımı ve ticari sırlar gibi hakların koruma altına alınması amaçlanmıştır. Anlaşmaya en fazla dâhil olan ülke ve milli muamele prensipleri dikkate alınarak genel şartlar oluşturulup, üyelerce yüksek koruma standartlarının tespiti amaçlanmıştır (Ekinci, 2008).

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün geliştirilmesiyle TRIPs oluşturulmuştur. Bu anlaşma ile farklı fikri mülkiyet haklarını garanti altına alan, koruma amaçlı, en az süreyi ve Standardı ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yerli ve yabancılar arasında herhangi bir ayırım yapmaması gerekmektedir (Ekinci, 2008).

Uruguay Turu'nun önemli sonuçlarından bir diğeri de Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasına ilişkin kararın alınmasıdır. 20 Eylül 1986 yılında genel kuralları, kesintileri, dalgalanmaları ve mal hizmeti ve ticareti ile ilgili müzakere amaçlarını içeren üçlü bir program meydana getirilmiştir (Ekinci, 2008).

Müzakereler 20 Eylül de başlayıp 15 Aralıkta sona ermiş ve sonuçları 15 Nisan 1994 de onaylanmıştır. 15 Nisan 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasına



ilişkin ülkelerin yetkili organlarına sunulmuştur.8 Aralıkta icra konferansında, Dünya Ticaret Örgütü'nün 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü'nün GATT'ın geliştirilmiş hali olarak düşünülebilir (Ekinci, 2008).

### 2.2.6 Hizmet ticaretindeki gelişmeler

1980 yıllarının başına kadar hizmet ticareti göz ardı edilmiştir. Hükümet politikaları ve teknolojik ilerleme ile 1980'lerin ortalarından itibaren hizmet ticaretinde hızlı bir artışa neden olmuştur. 1990'lı yıllarda da katlanarak artış gösteren bir ticaret hacmi gösterilmektedir.2000 yılından itibaren toplam hizmet ticareti mal ticaretinin  $\frac{1}{4}$ 'üne karşılık gelmektedir. 2001 yılı 1990 yılı ile karşılaştırıldığında üç katı bir artış olduğu görülmektedir. 2005 yılında da bu artış eğilimi devam etmiştir. Uruguay turu öncesi yapılan görüşmelerde mallarla sınırlı olduğundan geleneksel varsayımlarla hizmetlerin ticarete konu olmayacağı düşüncesi hâkimdi. Hizmet ile ilgili gelişmelerin yaşanmasıyla hizmet ticareti düşüncesi tartışılır hale gelmiştir (Ekinci, 2008).

- Meydana gelen teknolojik gelişmeler sayesinde bir takım hizmetler elektronik kanallar ile gerçekleştirebilmektedir.
- II Dünya Savaşı'nın sonrasında birçok ülkede iletişim ve taşımacılık gibi hizmetler devletin tekelindeydi. 1970 – 1980 yıllarında gerçekleştirilen yenilikler, ülkelerin iç piyasasındaki rekabet durumunu ortadan kaldırmış ve uluslararası rekabet imkânlarının arayışına girmiştir. Bu da hizmetler alanında bir bütünleşme sağlamıştır.
- Malların hizmetlerden ayrılması ayrı sözleşmelerin yapılması, yeni piyasaların oluşmasına neden olmuştur. Yapılan bu sözleşmeler dış piyasalarda da örnek teşkil etmiştir.

Bu gelişmeler hizmet ticaretinde artış imkânı sağlamış, hizmetlerin önündeki engellerin kaldırılması veya azaltılması yapılan görüşmelerde Gelişmiş ülkelerin öncelikli sorunu haline gelmiştir. Hizmetler, ekonomik öncelik açısından ele alındığında iki temel tartışma üzerine dayanmaktadır. Birincisi, ABD'nin adaletsiz avantajlara dayalı belirgin bir pozisyonu bulunmaktadır. İkincisi, malların hizmetlerden daha fazla öneme sahip olmasının makul bir gelişim olmadığı şeklindeki düşüncedir (Ekinci, 2008).

İkinci varsayımın birinci varsayımdan daha inandırıcı olduğu şeklindedir. Bunların bir ilke olarak değil de tedbir olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Hizmet ticaretinin küreselleştirilmesi ile ilgili ABD en ısrarcı ülkelerden biri olmuştur. Çünkü ABD'nin hizmetler içerisindeki payı oldukça artmaktadır. Çok uluslu şirketlerin baskısı da ABD'yi hizmet ticaretinde birleşmelere istekli olmasını sağlamıştır. 1982 yılında ABD'nin hizmetler ticaretindeki birleşmeleri konusunda GATT'ın fiili bir rol üstlenmesini önermiştir. Bir ülkenin üreticisi, başka ülke de yokken de hizmet verebilmektedir. Bu durum bazı hizmetler için geçerli olmaktadır. Mesela inşaat sektörü için işgücü ve sermayenin orada olması gerekiyorken sigortacılık, bankacılık gibi hizmetlerde böyle bir gereksinim yoktur. Ancak ülkeler, yabancı firmaların piyasaya girişini engelleme çabası içerisinde. Bu da uluslararası anlaşmaların başarısını kötü olarak etkilemektedir. Birçok hizmetin uluslararası ticaret yapılamaz oluşu ve yabancı üreticinin piyasaya girmesini engelleyen hükümet politikalarının oluşu, coğrafi uzaklıktan kaynaklanan masrafların artması hizmet ticaretinin maliyetini arttırmaktadır. Havacılık bankacılık gibi sağlanan hizmetlerin teknolojik gelişmeler, hizmet ticaretinin önündeki engelleri azaltmıştır. Uluslararası şirketler tarafından yapılan doğrudan yatırımlar, hizmet ticareti açısından büyük bir öneme sahiptir. Hizmetlerin bizzat hizmet sağlanacağı yerde üretilmeleri gerekmektedir. Uluslararası firmalar diğer hizmet firmaları kendilerine örnek olarak almaktadır. Bu nedenle uluslararası firmaların hizmet ticaretine ilişkin çerçeve anlaşmasında önemli bir role sahiptir. Hizmet ticareti mal ticaretinden farklı olduğundan sayısal sonuçları güvenilir değildir. GATT 1989 yılında ticari hizmetlerin ölçülmesi konusuna ilişkin olumsuz yön tespit edilmiştir (Ekinci, 2008).

Ekinci'ye göre (2008) olumsuz yönler aşağıdaki gibidir.

- IMF üyesi olmayan büyük ülkelerin bilgileri bulunmamaktadır.
- Bazı ülkeler, bazı hizmet sektörleri ile ilgili bilgileri yayınlamamaktadır. Bütün hizmetlerle ilgili bilgiler açıklanmaktadır.
- Mal dışı işlemlerin kayıt altına alınmadığı için gümrük vergisi bilgisi yoktur. Kayıt dışı işlemler giderilmelidir.
- Beyanlar net olarak yapılmaktadır. İstatistikler brüt olarak rapor edilmektedir.
- Yapılan işlemler sadece hizmet ticareti adı altında beyanı yapılmaktadır

OECD ülkeleri de ticareti serbestleştirmek amaçlı kendi aralarındaki aktarma engellerinin kaldırılması yolunda bir kod oluşturmuşlardır (Ekinci, 2008).

OECD ülkeleri 1961 yılında iki kod kabul etmiştir. Ekinci'ye göre (2008) iki kod aşağıdaki gibidir.

- Cari işlemlerde serbestleşmeye yönelik kod
- Sermaye hareketlerinin serbestleşmesine yönelik kod

Belirtilen kodlar OECD ülkeleri arasında bağlayıcılık sağlamaktadır. İki maddenin temel amacı OECD ülkelerin kendi vatandaşlarının yararlandığı haklardan diğer üyelerin faydalanmasını sağlamak ve aynı serbestliğin sağlanmasıdır (Ekinci, 2008).

### 2.3 GATS

Mal ticaretindeki serbestleşme nedeni hizmetler sahasındaki serbestleşme nedenleriyle benzerlik göstermektedir. 1980'lerin başından itibaren GATT kapsamında yapılan resmi olmayan görüşmeler, uluslararası hizmet ticaretindeki sorunların ortaya çıkması için iyi bir hazırlık olmuştur. 1982 sonrasında Gelişmiş Ülkelerce yapılan 13 çalışma hizmetlerin önemini ifade etmektedir. 1985'den itibaren hizmetler, 1984 Kasım'ı celsesinde alınan bir kararla GATT müzakerelerinde uygun bir zemin oluşturulmuş ve GOÜ'nin katılımıyla konu ile ilgili fikir alışverişine başlanmıştır. ABD, İngiltere'nin desteğini alarak mal ticaretinde uygulanan kurallara benzer kuralların hizmet ticaretine de uygulanmasını sağlayan benzer kurallar çerçevesi oluşturulmasına yönelik müzakere çağrısında bulunmuştur. GOÜ'nin çekinceleri olduğundan söz konusu müzakereler 1986 Eylülüne kadar başlatılamamıştır (Ekinci, 2008).

Uruguay turunda müzakere edilen yeni konular Ticari Fikri Mülkiyet Hakları ve Ticari Yatırım Şartları idi. Bu alanlarda çok taraflı kuralların oluşturulması için müzakerelerde bulunulması, ekonomik faaliyetlerin, uluslararası rekabetin küresel bir nitelik kazanmasına, ülkelerin iç politikalarının dış politikalara uyum göstermesini sağlamaktadır. (Ekinci, 2008). Yapılan görüşmelerde GOÜ itirazda bulunmuşlardır. İtirazda bulunmalarının nedeni (hizmetler ve ileri teknoloji malları...) uluslararası rekabette bulunamadıkları; hizmetler alanında yaşanan küreselleşmenin yabancı sermaye yatırımını politikaları ve iç hukuk kuralları oluşturarak özgürlüklerini sınırladığı gerekçesiyle itirazda bulunmuşlardır. Ayrıca GOÜ'nin GATT kuralları ile yaşadığı sorunları göz önünde bulundurarak hizmet sektöründe birleşmeye istekli

görünmemişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin hizmet sektöründeki birleşmeye taraf olmamalarının altında yatan temel neden, GOÜ'nin GÜ'e oranla hizmet sektöründe geri olduğunu düşünmeleridir. GÜ'nin birleşmek istemelerinin temel nedeni ise bankacılık ve sigortacılık ile ilgili daha çok geliştireceklerini düşünmeleridir. Ayrıca GÜ inşaat ve benzeri vasıfsız işgücü gerektiren işleri dışlama eğilimindeydi. GOÜ ise vasıfsız işgücü açısından güçlüydü. GOÜ, ABD'nin GATS ile ilgili birleşme fikrine sıcak bakmamıştır. ABD ise bazı GÜ'nin desteğini alarak GATS anlaşmasının GATT anlaşması gibi uluslararası alana getirme çabası sürmekteydi. GATS fikrine karşı çıkan 10'lar grubu (G-10) adı verilen en sert muhalefeti yürütmüştür (Ekinci, 2008).

Bu ülkelerin tutumlarının temelinde Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki faktörler yer almaktadır.

- GOÜ'nin çok uluslu şirketlerinin itibarlarının artacağı korkusu,
- GOÜ'nin kendi geleneksel olmayan hizmet sektörlerinin, gelişme sürecinde olması ve geliştirme tercihini ellerinde tutmak istemeleri
- Hizmetin serbestleşmesi GÜ'e fayda sağlayacağına yönelik kuşular
- Hizmet serbestleşmesinin kurallar ile çerçeveye alınması GÜ'nin misilleme kapasitelerini güçlendireceği ve buna meşruluk sağlayacağı düşüncesi,
- GÜ'nin Tokyo Turu'ndan kalan çözüm bekleyen sorunlara daha az dikkat edeceği endişesi,
- GÜ'nin hizmet serbestleşmesine temkinli davranmaları,

Hizmetlerin birleşmesi Uruguay Turu'na dâhil edilip edilmemesi meselesi 10'lar grubu ve GÜ arasında uyuşmazlık meselesi haline gelmiştir.10'lar Grubu, başını Brezilya ve Hindistan çekmekteydi. GÜ de ise ABD bulunmaktaydı. ABD ve 10'lar Grubunu ayıran temel iki mesele bulunmaktaydı (Ekinci, 2008).

Grubu ayıran temel iki mesele Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki gibidir.

**1.**GATT, bir hizmet sözleşmesini içine alacak kadar genişletilecek miydi yoksa ayrı bir sözleşme mi oluşturulacaktı.

**2.**Hizmet sözleşmesine ulaşma amaçlı müzakereler GATT kapsamında mı yoksa bağımsız bir şekilde mi olacaktır. Görüşmeler sözleşme taraflarınca mı yoksa bağımsız bir grupla mı yapılacaktır?

Hizmet birleşmesiyle ilgili yapılan görüşmeler bazı ülkelerin çekimser bir tavır içinde bulunmaları, GATS'ın kapsayacağı hizmetler konusunda bir takım şüphelerin oluşundan da kaynaklanmaktaydı (Ekinci, 2008).

Söz konusu sebeplerin bir kısmı Ekinci'ye göre (2008) şöyledir.

- Bazı hizmet sektörlerinin dış rekabete karşı koruma altında tutulmak istenmiştir.
- Bazı hizmet sektörlerinin bankacılık, sigortacılık gibi yolsuzlukların yapılacağı finansal hizmetlerin hükümetlerce yakın gözetim altında tutulması gerektiği düşünülmüştür.
- Diğer bir neden ise, bir hizmetin daha önce uluslararası bir anlaşma kapsamına alınmasıdır.

Uruguay Turun'da ele alınan hizmet birleşmesinin GATT'ın hukuki çerçevesinden ayrı olarak görüşüleceği ve menfaatlerinin göz önüne alınacağını kabul edilmesinden sonra GOÜ müzakerelere katılmayı uygun görmüşlerdir. Bununla birlikte GOÜ'in tavırlarında meydana gelen bu değişikliğin başka nedenleri de vardır (Ekinci, 2008). GOÜ'in tavırlarında meydana gelen bu değişikliğin nedenleri Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki gibidir.

- GOÜ'in bazı hizmet sektörlerinde kendilerinin avantajlı olduğunu fark etmişlerdir.
- Bazı hizmetlerin (deniz taşımacılığı, bankacılık vb.) dünya fiyatlarında sağlayabilmenin, mal ihracatlarının artacağını düşünmüşlerdir
- Dünya ekonomisindeki gelişmeler de bu tavır değişikliğine neden olmuştur.

Uruguay Turu kapsamında, hizmetlerle ilgili bir araya gelen Hizmet Müzakere Grubu, beş öncelikli konu ile ilgili çalışmalar yapılması gerektiği kanaatine varmıştır (Ekinci, 2008). Uruguay Turu kapsamındaki öncelikli konular Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki gibidir.

- İstatistiklerde güvenilirlik yoktu.
- Belirli hizmet sektörleriyle uyumlu disiplinler de dâhil olmak üzere hizmet ticaretine taban oluşturacak prensipler ve kurullarla ilgili kavram kontrolünün yapılması: Bazı ülkelerin uygun değişiklikler yapılması kaydıyla, bu konuda

GATT'ın örnek alınması gerektiğini ileri sürmekteydi. Bu çerçevede ortak avantajlar, uluslararası rekabet, artan liberalizasyon ve ekonomik büyümenin ve gelişmenin sağlanması gibi kavramların dikkate alınmasını teklif etmekteydiler.

- Hizmet birleşimiyle ilgili çerçevenin tespit edilmesi, kimi ülkeler tüm hizmet sektörlerini kapsamaması gerektiğini savunurken, kimileri bazı hizmet sektörleriyle sınırlamanın gerekliliğini iddia etmekteydi.
- Hizmet ticaretini etkileyen kurumlarla ve düzenlemelerle ilgili araştırmalar yapılması,
- Hizmet ticareti gelişimine imkân sağlayan ya da bunu engelleyen şartlarla ve uygulamalarla şeffaflık ve serbestleşme sağlayabilecek kuralların tespit edilmesi: Görüşmelerin sağlam bir temelde yapılması arzu edilmiştir. Bu kapsamda hem genel hem de ülke bazında tespitlerde bulunulması hedeflenmiştir. Uygulamada yeterince dikkat edilmemesine rağmen bu görevlere eşit derecede önem verilmesi kararlaştırılmıştır Uruguay müzakereleri, birçok çıkmaza rağmen belirli alanlarda kısmi çözümlere ulaşılmasını da sağlamıştır (Ekinci, 2008). Uruguay müzakerelerinin çözümler Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki gibidir.
- Hizmet Ticareti serbestleşmesinin Uruguay Turu şemsiyesi altında ancak GATT'tan bağımsız olarak GATS ile yapılması konusunda anlaşmaya varılmıştır.
- DTÖ ile ilgili kurumsal çerçeve konusunda anlaşmaya varıldığı için TRIPs ile beraber GATS'ın da GATT'tan bağımsız bir şekilde oluşturulması mümkün hale gelmiştir.
- Anlaşmaya en fazla mazhar ülke prensibi ile ilgili istisnalar dolayısıyla ABD'nin özel bir uyum sağlaması gerekmiştir.

Uruguay Turu öncesinde; hizmet sektörünün birleşmesi ile ilgili düzenlemeler mevcut değildi. Uluslararası kurallara bağlanan bankacılık, taşımacılık, sigortacılık, turizm, telekomünikasyon, danışmanlık ve iş gücü hizmetlerini dış rekabetten kendi ülkelerinin mevzuatı korumaktaydı. Hizmet sektörü ile ilgili kararlar neticesinde anti-damping tedbirleri ve milli ayrımcılık gözetmeme prensiplerinin bu sektöre de uygulanmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bununla birlikte ABD ile AB arasında deniz taşımacılığı, mali hizmetler, film, müzik sektörleriyle ilgili bir uzlaşma sağlanamamıştır. GATS anlaşması uluslararası hizmet ticaretiyle ilgili temel

kavramları, kuralları ve ilkeleri ortaya koyan anlaşma olarak 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanan çok taraflı anlaşmadır (Ekinci, 2008).

GATS, çok yönlü ticaret rejimini ilk defa hizmet sektörüne doğru genişletmiştir. GATS anlaşmasının imzalanmasıyla bazı hizmetler avantaj elde etmiştir. Bu yüzden hizmetler ABD ve çoğu ülkelerin ticari gündeminin sürekli bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla hizmetler DTÖ müzakerelerinin ihmal edilemeyecek kadar önemli konularından biridir (Ekinci, 2008). GATS'ın ülke gruplarınca değerlendirilmesinde de farklı yaklaşımlar görülmektedir. GOÜ açısından yaklaşan iktisatçılara göre dengeli bir anlaşma olarak nitelendirilirken; konuya bu açıdan yaklaşmayan iktisatçılara göre GOÜ'e aşırı sorumluluklar getirmeyen zayıf bir belge olarak değerlendirmektedir (Ekinci, 2008).

### **2.3.1 GATS'ın amacı ve prensipleri**

GATS, mal ticaretiyle ilgili kuralları hizmet ticaretine uygulamaktır. Ancak, GATS uluslararası hizmet ticaretinin dört ayrı gerçekleşme biçimini dikkate alacak şekilde değiştirilmiştir. GATS hava trafik hakları ve kamu hizmetleri dışında tüm hizmet alanlarını içermektedir. Anlaşmanın önemi çok taraflı hakların ve sorumlulukların uygulama sahasının çerçevesini çizmektedir. GATS'ın çerçevesini Tur müzakereleri taahhütlerini yerine getirerek gerekli iç düzenlemeleri yapmalarıyla başarmaya çalışmaktadır. Bu tür düzenlemeler hizmet ticaretindeki engellerin azaltılmasıyla veya tamamen ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilmektedir. Malda olduğu gibi hizmet ticaretinde de ülkelerin hem hizmet sağlayıcılarına, müsaadeye en fazla mazhar ülke (MFN) ve milli muamele prensipleri dâhilinde politika uygulamaları beklenmektedir. MFN prensibi, bütün ülkelerde aynı hizmet ürünlerine ve sağlayıcılarına uygulanan politikaların aynı olması gerektiğini ifade eder. Milli muamele prensibi ise GATT'da olduğu gibi bağlayıcı bir niteliği yoktur. Çünkü hizmet sektörünün özel durumu nedeniyle dâhili sektörlerin korunması nedeniyle garanti altına alınmıştır. Ülkelerden sadece taahhütlerini yerine getirmeleri istenir. Bu çerçevede yerli hizmet ürünlerinin yabancı hizmet ürünleri arasında ayrıma neden olacak ve yerlileri yabancılardan daha üstün konuma getirecek düzenlemelerin ve engellerin azaltılması beklenir. Bu taahhütler, üye ülkelerin ulusal programlarıyla oluşturulmuştur. GATS, üyelerinin söz konusu taahhütlerinin değerini azaltacak herhangi bir önlem almama şartı koşmaktadır (Ekinci, 2008).

Hizmet sektörünün dış ticarete açılmasının temel nedeni, bu sektörlerin büyüme hızıdır. Ortalama olarak, GÜ'in GSYİH'sinin %60'ını, GOÜ'in ise %50'sini oluşturmaktadır. Dünya her yıl yaklaşık olarak hizmet sektöründe % 12 oranında büyüme göstermektedir (Ekinci, 2008).

GATS'ın temel prensipleri Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki gibidir;

- GATS, bütün hizmetleri kapsamaktadır.
- Müsaadeye en fazla mazhar ülke prensibi, kural gereği bütün hizmetlere uygulanır, ancak bu prensibe geçici ve kesin istisnalar getirmek mümkündür.
- Milli muamele prensibi ise ancak üye ülkelerin sorumluluk üstlendikleri sahalarda uygulanacaktır.
- Uluslararası yapılan düzenlemelerin şeffaf olması ve üçüncü ülkelerde faaliyette bulunan kişilerin ve kurumların bu düzenlemeler hakkında bilgi alabilecekleri danışma merkezlerinin kurulması kararlaştırılmıştır.
- Hizmet sektörü ile ilgili düzenlemelerin mantıklı ve nesnel olması gerekmektedir.
- Hizmet ticaretinin daha çok olması için uluslararası ödemeler kısıtlanmamalıdır.
- Hizmet ticaretinin artması için görüşmeler çerçevesinde aşamalı olarak serbestleştirilmeye devam edilmelidir. Şimdi de bu prensiplerden bir kısmına değineceğiz.

GATS üye olan ülkelerin fark gözetmeksizin eşit davranmak zorundadır. Anlaşma'da bu kuralın istisnası ise "ekonomik uyum" başlıklı beşinci madde ile düzenlenmiştir. Buna göre; GATS'a taraf olan ülkelerin kendi aralarında birleştirici anlaşma imzalaması veya bu tip mevcut anlaşmaya engel olmayacaktır. Piyasaya girişin sınırlama amaçlı kullandığı çok sayıda politika aracı mevcuttur (Ekinci, 2008).

Hizmet ticaretinin önündeki engeller Ekinci'ye göre (2008) beş kategoride incelenebilir. Miktar olarak sınırlama: İşlem hacmini açıkça sınırlayan engellerdir.

- Fiyat olarak sınırlama: Piyasaya girmek isteyen yabancılara vergi uygulaması, fiyat kontrolleri gibi.
- Bir piyasa da fiziki varlığı gerektiren şartlar.
- Standartlara, belgelendirmelere ve sanayiye has düzenlemeler.



- Hükümet tedarikleri ve sübvansiyonlar: Ayrımcılığın muafiyetten ziyade kural haline geldiği durumlarda kullanılır.

Piyasaya girişi engelleme amaçlı kullanılan çok sayıda politika aracı mevcuttur. Hizmet ticaretinin önünde engel teşkil eden politika araçları beş kategoriye ayrılmaktadır (Ekinci, 2008).

Piyasaya girişte engel teşkil eden politika araçları Ekinci'ye göre (2008) aşağıda yer almaktadır.

- Faaliyetine izin verilen hizmet tedarikçisi,
- İşlem veya varlık değeri,
- Hizmetin toplam üretim miktarı
- İstihdama katılan işgücü sayısı
- Tedarikçinin, hizmet arzında kullandığı kanuni varlık cinsi
- Yabancı sermaye yatırımlarında yabancı ortaklık payı ve net yatırım değeri,

Milli muamele, yabancılara dâhili hizmetlere ve hizmet tedarikçilerine sağlanandan daha az tolerans gösterilmemesi şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat böylesi bir muamele yabancı firmaların durumlarını kötüleştirebilir (Ekinci, 2008).

### **2.3.2 İçeriği**

GATS, Ekinci'ye göre (2008) dört kısımdan meydana gelmektedir.

GATS anlaşmasının ana metni

GATS anlaşmasının sonunda yer alan ekler,

GATS anlaşmasına taraf olan ülkelerin özel taahhüt listeleri

MFN prensibine getirilecek istisnaları gösteren derogasyon listeleri.

Yukarıda bahsedilen dört unsorda GATS'ın kapsadığı, ana parçalarını oluşturmaktadır (Ekinci, 2008). Anlaşmayı kabul eden ülkelerin yükümlülükleri Ekinci'ye göre (2008) üç kategoriye ayrılmaktadır

- Bütün hizmetlere uygulanan genel yükümlülükler
- Ülkelerce taahhüt edilen sektörlere uygulanan şartlı yükümlülükler
- Diğer kabul edilen şartlar

Bu şartlara aşağıda ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir.

Önemli genel yükümlülükler aşağıda Ekinci'ye göre (2008) ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir.

- MFN uygulamasının genişletilmesi
- Düzenlemelerin şeffaf olması
- Hizmet arzı için gerekli niteliklerin ortak tanınması
- Monopollere, kamuya açık olmayan ve rekabeti engelleyen diğer işletmelere yönelik uygulamalar
- Ticaretin serbestleşmesi için alınması gereken tedbirler.

Şartlı yükümlülükler Ekinci'ye göre (2008) aşağıda maddeler şeklinde yer almaktadır.

- Hizmet ticaretini etkileyen yerli genel uygulamaların makul ve tarafsız bir şekilde gerçekleştirilmesinin garanti edilmesi,
- Yabancı tedarikçilerin hizmet faaliyetlerinde bulunabilmesi için gerekli yetkilendirmenin makul bir sürede tamamlanması,
- Ülke içinde ödemeler dengesi zorluğu içinde olmadıkça, uluslararası ticarete sınırlama getirilmemesidir.

### **Diğer Şartlar ise iki bölümde ele alınabilir.**

Bölmelerden birincisi müzakerelerin konusunu içermektedir. İkinci bölüm ise genel kurallara istisna teşkil eden hususları koymaktadır (Ekinci, 2008).

Ekinci'ye göre (2008) İstisna teşkil eden şartlar aşağıda yer almaktadır.

**Müteakip müzakerelere ilişkin şartlar:** Çatı anlaşma metni, üye ülkelerin sübvansiyonlar ve koruma tedbirleri konularında müzakerelerde bulunabileceğini ifade etmektedir.

**İstisnalara ilişkin şartlar:** Çatı anlaşması aşağıdaki konularda istisnalara müsaade etmektedir.

- **Ekonomik entegrasyon:** Ülkelerin, ticaretin serbestleşmesi amacıyla birlik oluşturulmasına müsaade etmektedir (Ekinci, 2008).
- **Ödemeler dengesi sınırlamaları:** Ülkeler taahhütlerde bulunmuş olsalar dahi ülkeler, ödeme dengesi zorluklarına düşmeleri halinde ticaret ve ödemeler dengesi üzerine sınırlama getirme hakkına sahiptir (Ekinci, 2008).
- **Emek piyasasının entegrasyonu:** Üye ülkeler, emek piyasasının serbest dolaşımı ile ilgili başka ülke ile anlaşma yapabilir (Ekinci, 2008).
- **Genel güvenlik istisnaları:** Mal ticaretinde olduğu gibi hizmet ticaretinde de ülkeler koruyucu tedbir alabilme hakkına sahiptir (Ekinci, 2008).

Uruguay Turu'nun sonuçlanma aşamasında, birkaç sektörde ticaretin liberalizasyonu ile ilgili müzakerelerin tamamlanmayacağı anlaşılmış ve bu sebeple çerçeve metni, sektörel durumlarla ilgili ek kurallar konulmuştur (Ekinci, 2008). Bu ek kurallar GATS'ın ayrılmaz birer parçasını oluşturmakta olup, Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki alanlar içerisinde yer almaktadır.

- Finansal hizmetler,
- Emek piyasasının serbest dolaşımı,
- Telekomünikasyon,
- Temel iletişim hizmetleri,
- Deniz yolu taşımacılığı,
- Hava yolu taşımacılığı,

Uruguay Turu sonrasında, finansal hizmetlerle ve kişilerin serbest dolaşımı ile alakalı gerçekleştirilen müzakereler, 1995 Temmuz'unda tamamlanmıştır (Ekinci, 2008).

GATS'a üye olan ülkelerin hizmet ticaretini etkileyen tedbirlerine, Ekinci'ye göre (2008) dört arz metodu dâhilinde uygulanır.

- Hizmetin sınır ötesinde arzı
- Tüketicinin, arz edenin ülkesine hareketini gerektiren tedarik metodu
- Hizmetin başka bir üye ülkede üretilmesi fakat kanuni yollarla ticari varlık oluşturarak söz konusu üye ülkede satılması
- Kişilerin geçici hareketiyle hizmet tedarik yöntemi

GATS, ticari olarak arz edilen hizmetleri etkileyen hükümet düzenlemelerine uygulanır. Dolayısıyla hem özel sektör teşebbüslerine hem de ticari temelde çalıştığı takdirde kamunun sahip olduğu ya da kontrol ettiği işletmelere de uygulanır. Bizzat kamu kuruluşlarında kullanılmak üzere tedarik edilen hizmetler, anlaşmanın kapsamı dışındadır. GATS'ın, devlet yetkisi kullanarak yerine getirilen hizmetler dışında bütün hizmetleri kapsadığı ile ilgili örneklerde verilebilir. Mesela mali hizmetlere ilişkin ek hangi mali hizmetlerin bu kapsamda değerlendirildiğinin hükme bağlamaktadır (Ekinci, 2008). Bu çerçevede aşağıda yazan mali hizmetlerle ilgili faaliyetler, Ekinci'ye göre (2008) GATS kapsamı dışında kalmaktadır (Ekinci, 2008).

- Merkez bankası, yetkili para kurumu veya diğer herhangi bir kamu kurumu tarafından gerçekleştirilen faaliyetler,
- Sosyal Güvenlik Sistemleri tarafından gerçekleştirilen faaliyetler,
- Devletin mali imkânları ile ilgili yürütülen faaliyetler.

Hizmet arz edenler için önem taşıyan bazı konular, GATS prensipleri dışında yer almaktadır. Ekinci'ye göre (2008) Anlaşmanın dışında yer alan konular aşağıdaki gibidir.

- Göç kuralları
- Devletler tarafından kendi halkına sağladığı ticari olmayan hizmetler
- Vergi ile ilgili tedbirler ve para politikaları
- Gümrük sistemi
- Sermayenin hareketliliğini ilgilendiren, yatırımcının korunmasının çeşitli yönleri
- Döviz kuru yöntemi
- Özelleştirme

Anlaşma ile anlaşmanın çerçevesi içerisinde yer almayan, ülkelerin kendi tercihleriyle ortaya koyabildiği bazı istisna ve muafiyet hakları da vardır. Söz konusu haklar, ülkelerce oluşturulan istisna listelerinin tespiti yoluyla kullanılmaktadır. Bazı GATS kuralları (MFN ve şeffaflık prensipleri) tüm hizmet sektörlerine uygulanırken, piyasaya girişi ve milli muameleyi ilgilendiren hükümler ancak ülkeler belirli bir sektöre taahhütte bulunmuşsa uygulanabilmektedir. Üyelerin sektörel kapsam seviyesi birbirinden farklıdır ve üyeler birbirlerine hizmet sektörlerinde taahhütte bulunmamıştır (Ekinci, 2008).

Ülkelerin taahhüt listelerinde tüm sektörler ve alt sektörler için, piyasaya giriş ve milli muamele şartlarına ilişkin muhtemel kısıtlamalar dört farklı hizmet arzı metodu için ayrı ayrı tespit edilir. Taahhüt listelerinde üstlenilen üst sektör ve alt sektör yer almaktadır. İkinci sütunda, dört farklı hizmet arz metodu için ayrı ayrı olmak üzere bu yükümlülüğe pazara girişle ilgili getirilmesi söz konusu kısıtlamalara, üçüncü sütunda kısıtlamalara yer verilir. İsteğe bağlı olarak yer verilecek dördüncü bir sütunda da, üye ülkelerin ilgili sektöre veya alt sektöre tamamlayıcı sorumluluklar tespit edebilmektedir. Mal ticaretinde ülke taahhütleri sınırda uygulanan tarifelerin miktar ve kota gibi kısıtlamaların ortadan kaldırılması şeklindedir. Ülkelerin yerli hizmet sektörlerini korumayı sınırda değil iç düzenlemeler ile gerçekleştirmektedir. GATS, hizmetlerin gerekse tedarikçilerin piyasaya her dört arz metodunu kullanarak serbestçe girmelerini sağlamayı hedeflemektedir (Ekinci, 2008).

Ekinci' ye göre (2008) düzenleme yapılması gereken taahhütler aşağıdaki gibidir.

- Yabancı sahipliği ile ilgili sınırlamalar,
- Mahalli temsilcilikler vb. kuruluşlar önündeki sınırlamalar,
- Toplam hizmet işlemi veya ürün miktarı üzerindeki sınırlamalar,
- Herhangi bir hizmet sektöründe istihdam edilecek personel sayısındaki engeller,
- Hizmet tedarikçilerinin faaliyette bulunmak istediği işletme şekli ile ilgili engeller,
- Kota sistemi veya tekel durumu dolayısıyla piyasada faaliyette bulunmak isteyen tedarikçiler üzerindeki engeller.

Ülkeler, bir sektörü veya alt sektörü milli listelerine dâhil ettiğinde, piyasaya giriş ve milli muamele prensiplerini bu sektör için hayata geçirmiş olduklarını söylemektedir. Bununla beraber ülkeler dört arz metodu sınırlamalar dâhilinde uygulama alanına da

sahiptirler. Yapılan sınırlamaların belirtilmesi de gerekmektedir (Ekinci, 2008). Ekinci'ye göre (2008) bu sınırlamalar aşağıdaki şekilde yer almaktadır

- Tüm hizmetleri içine alan yatay sınırlamalar,
- Sektörlere veya faaliyetlere özel sınırlamalar,

GATS'a üye olan ülkelerin hizmet ticaretinin konusunda geri adım atmasını da engellemektedir. Anlaşmaya göre, hizmet sektörlerinden birinde taahhütte bulunan ülke, taahhüdünü geri çekmek istediğinde bu durumdan olumsuz etkilenen ülkelerin zararını ödemek zorundadır. GATS, GATT'ın aksine, gelişmekte olan ülkelere ayrı bir ayrıcalık tanımamaktadır. GATS'ın sadece GOÜ'ü ilgilendiren iki maddesi yer almaktadır. Bunlar; GÜ'de, GOÜ'ün hizmet arz edenlerinin faydalanacağı irtibat noktalarının kurulmasını kararlaştıran 4.madde ile teknik işbirliği ile ilgili 25. Maddedir. GATS'ın 3. (saydamlık), 5. (ekonomik bütünleşme), 12. (ödemeler bilançosunun korunması), 15. (sübvansiyonlar), 19. (taahhütlerin müzakeresi) maddeleri, GOÜ'e çeşitli esneklikler sağlamaktadır. GATS kapsamında verilen taahhütlerin bağlayıcı olduğu için GOÜ bu konuda dikkatli olması gerekmektedir. (Ekinci, 2008).

### **2.3.3 Gelişim süreci ve müzakereler**

Uruguay Turu'nda, son biçimini alan anlaşmanın ana metni (GATS) , uluslararası hizmet ticaretine yönelik genel kuralları ve taraf ülkelerin sorumluluklarını içermekte, anlaşma ekleri ise birçok sektörde taraf ülkelerin aldıkları ayrıntılı kararları ortaya koymaktadır. Ülkeler taahhüt listelerini oluşturarak, ilgi alandaki mevcut bulunan engelleri ortaya koymakta, daha fazla engelleme yapmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Üye olan her ülke ticari farklılıkları ile ilgili ayrıntılı Derogasyon listeleri hazırlamaktadır. 15 Nisan 1994 tarihinde “ Nihai Senet ” imzalanmıştır; 95 üye ülke hizmetler alanındaki taahhüt listelerini; 61 üye ülke de müsaadeye en fazla mazhar ülke prensibi çerçevesindeki derogasyon listelerini sunmuştur. Bununla birlikte az sayıda sektör ve hizmet arz metodu ile ilgili taahhütte bulunmuştur. Bu noktada taraf ülkelerin tüm hizmet sektörlerinde taahhütte bulunulmamıştır (Ekinci, 2008).

**Çizelge 2.2:** GATS Üyesi Ülkelerin Taahhüt Listelerine Dâhil Ettikleri Sektör Sayıları

Gelişmekte Olan Ülkeler				Yüksek Gelirli Ülkeler	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Cezayir	4	Makao	76	Avusturalya	76
Antigua ve Barbuda	68	Madagaskar	8	Avusturya	412

**Kaynak:** Ekinci,2008



**Çizelge 2.2: (devam) GATS Üyesi Ülkelerin Taahhüt Listelerine Dâhil Ettikleri Sektör Sayıları**

Gelişmekte Olan Ülkeler				Yüksek Gelirli Ülkeler	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Hollanda	144	Malezya	256	Brunei	76
Arjantin	208	Malta	28	Kanada	352
Aruba	140	Mauritius	43	Kıbrıs	36
Bahreyn	16	Meksika	252	AB	392
Bangladeş	4	Fas	144	Finlandiya	328
Barbados	24	Mozambik	48	Hong Kong	200
Belize	8	Miyanmar	12	İzlanda	372
Benin	44	Namibya	12	İsrail	180
Bolivya	24	Yeni Koledonya	24	Japonya	408
Brezilya	156	Nikaragua	196	Kuveyt	176
Burkina Faso	8	Nijer	20	Yeni Zelanda	276
Kamerun	12	Nijerya	96	Norveç	360
Şili	140	Pakistan	108	Singapur	232
Çin	196	Paraguay	36	İsveç	320
Kolombiya	164	Peru	96	İsviçre	400
Kongo	16	Filipinler	160	Lihtenştayn	312
Kosta Rika	52	Polonya	212	ABD	384





**Çizelge 2.2:** (devam) GATS Üyesi Ülkelerin Taahhüt Listelerine Dâhil Ettikleri Sektör Sayıları

Gelişmekte Olan Ülkeler		Yüksek Gelirli Ülkeler	
Çek Cum.	304	Sen Vinsint &	32
Dominika	20	Senegal	104
Dominik Cum.	264	Slovak Cum.	308
El Salvador	92	Güney Afrika	288
Mısır	104	Sri Lanka	8
Fiji Adaları	4	Surinam	16
Gabon	44	Svaziland	36
Gana	100	Tanzanya	4
Grenada	20	Tayland	260
Guatemala	40	Trinidad ve	68
Guyana	72	Tunus	52
Honduras	64	Türkiye	276
Macaristan	336	Uganda	8
Hindistan	8	Uruguay	96
Endonezya	12	Venezuela	56
Jamaika	140	Zambiya	64
Kenya	196	Zimbabve	72
Kore	164		

**Kaynak:** Ekinci,2008

Üye olan ülkeler piyasaya giriş ve milli muamele imkânı sağlayacakları hizmet alanlarını seçmekte serbest bırakılmışlardır. Hizmet serbestleşmesinin daha geniş alana yayılması için görüşme turlarının beş senede bir yapılması kararlaştırılmıştır ancak Uruguay turu kadar geniş katılımlı ve kapsamlı olmamıştır. Hizmet ticaretindeki uyum süreci DTÖ bünyesi içerisinde devam etmektedir. 2002 Yılında Doha'da gerçekleştirilen DTÖ müzakerelerinde hizmet ticaretinin bütünleşmesine ilişkin adımlar atıldığı görülmektedir (Ekinci, 2008). DTÖ'nün hizmet ticaretinin bütünleşmesine yönelik her aşama Ekinci'ye göre (2008) aşağıda yer verilmiştir.

- DTÖ Üye olan 55 ülke, hizmet sektörlerine ilişkin yazı tekliflerini tek tek veya birlikte tablolaştırmıştır.
- Sektörel teklifte bulunan 55 ülkeden 32 tanesi gelişmiş ülkedir.

- Teklif edilen sektörler Mesleki hizmetler (20 üyeyi temsilen 18 teklif), finansal hizmetler (11 teklif), dağıtım hizmetleri (10 teklif), telekomünikasyon ve taşımacılık hizmetleri (12 teklif) ve turizm (14 teklif).
- Tekliflerin üçü eğitim hizmetlerine yöneliktir.
- Sağlık ile ilgili herhangi bir teklif olmamıştır.

Ülkeler bütünleşmeye ilişkin çabalarını devam ettirmektedir. Nitekim birçok ülke taahhütlerini arttırarak bütünleşme genişletmeye çalışmaktadırlar. Bu kapsamda 31 Mart 2003 sonrasında 69 adet teklif sunulmuş, 19 Mayıs 2005’den beri 30 adet teklif gözden geçirilmiştir. GOÜ liberalizasyona ilişkin müzakerelere katılması ve sürece katkı sağlamaları önem arz etmektedir. GOÜ’ün çok sayıda teklif sunmuş olup, DTÖ Sekreteryası’ndan teknik yardıma ilişkin talepte de bulunmuşlardır. GOÜ’den ve AGÜ’den hizmetlere ilişkin seminer ve çalışma programları düzenlenmesi konusunda çok sayıda davet aldığı açıklanmıştır. Buna ek olarak DTÖ üyeleri için Cenevre’de; muhtelif konularda çok sayıda sempozyum düzenlenmiştir. Burada da görüldüğü gibi GOÜ hizmet ticaretindeki paylarını arttırmak amacıyla teşebbüslerde bulunmuşlardır (Ekinci, 2008).

#### **2.4 GATT ve GATS Arasındaki İlişki**

GATT, DTÖ bünyesinde uluslararası ticari faaliyetleri düzenleyen anlaşmalar arasında en önemlisidir. GATT mal ticareti konusunda DTÖ, bünyesinde yer almaktadır. DTÖ’ün bünyesinde yer alan hizmet bütünleşmesini sağlamak için yapılan diğer bir anlaşma ise GATT kadar kapsamlı diğer bir anlaşma ise GATS anlaşmasıdır. GATT anlaşmasının temel prensibi üyeler arasında ayrımcılık yapmama ilkesidir. Bölgesel birleşme ve benzeri şekillerdeki birleşmeler dışında ayrımcılık yapmama yani müsaadeye en fazla mazhar ülke ve milli muamele prensipleri uygulanır. Müsaadeye en fazla mazhar ülke ve milli muamele unsurları GATS’ın içerisinde daha dar kapsamlı yer almaktadır. Yani GATS bu kuralı negatif ve pozitif listeye göre karara bağlamaktadır. GATS’a göre MFN kuralları negatif listeye tabidir. Bu kural üye ülkece tespit edilen alanların dışındakilere uygulanır. Milli muamele kurallarının kapsamı ise bir şartlı pozitif liste ile tespit edilir ve bu kural listede belirtilen sektörlerle uygulanır. GATS ve GATT’ın ortak özelliklerinden biri, yabancı hizmet arz edenlere karşı ayırım yapan ayırım yapmayı ya da pazara giriş için engel sağlayan ülkelerin müzakere yaparak ortadan kaldırmasını sağlamaya yönelik bir hukuki temel meydana getirmektedir. GATS çerçevesinde, hizmetlerle

ilgili olarak yürütülen milli muamele ve pazara giriş müzakereleri, GATT’da mallar için yürütülen tarife müzakereleriyle eş değerdir. Genel olarak değerlendirildiğinde; GATS ve GATT’ın birbirinden dört yönü ile farklılık gösterdiğini görmekteyiz (Ekinci, 2008). Ekinci’ye göre (2008) GATS ve GATT arasındaki dört fark aşağıda belirtilmiştir.

- GATS, hizmeti ve hizmet tedarikçisini dikkate almaktadır.
- GATS kapsamındaki bütünleşme çalışmalarının gümrük tarifelerini azaltmaktan ziyade dâhili düzenlemelerin ticaret akışını engellemesi hususuna odaklanmaktadır.
- Üye ülkeler bütünleşmeye ilişkin taahhütlerini basitçe hizmet başlığı yerine dört arz metoduna göre tasnif edilmiş bir şekilde ortaya koymaktadır.
- Üye ülkeler, piyasaya giriş ve milli muamele prensiplerini birbirlerine karşı sektörel olarak arz metotları dâhilinde garanti etmektedir (Ekinci,2008).

**Çizelge 2.3: GATT'ın ve GATS'ın Temel Nitelikleri**

<b>Nitelik</b>	<b>GATT</b>	<b>GATS</b>
<b>Müsaadeye En Fazla Mazhar Ülke</b>	DTÖ üyelerine, istisna olmadan her zaman uygulanır	DTÖ üyeleri için var olup, “bire bir” sektörel muafiyetler şeklinde uygulanır
<b>Milli Muamele</b>	Tüm malların transferi sırasında mecburiyet söz konusudur. Mallarla ilgili tarife bağlayıcılığı kapsamında, pozitif liste kullanılmaktadır.	Sadece üyeler tarafından belirlenmiş sektörlerle uygulanır. Bunlar milli muamele prensibini ihlal etmemek amacıyla bağlayıcı taahhütlere uyması gerekmektedir.
<b>Piyasaya Giriş</b>	GATT'ta bu terim kullanılmaktadır.	Sadece üyelerce tespit edilmiş hizmet sektörlerini kapsar. Altı tür nicel engel kategorisi, yasak kapsamındadır.
<b>Kapsam</b>	Mal ticaretini ve yabancı yatırımlardan bahseder.	Ticaret, yatırım ve dağıtım şekilleri vasıtasıyla hizmetlerle ilgili işgücünü ele alır
<b>GOÜ İlgili Şartlar</b>	Belirli şartların yerine getirilmesi konusunda özel ve farklı muamele konusunda rahatlama sağlar.	Özel ve farklı muamele yoktur. Fakat GOÜ'in piyasaya girişi daha az sektörün ve işlemin listeye dâhil edilerek, gelişmesine katkı sağlamaktadır. AGÜ için özel muamele söz konusu olabilmektedir.

**Kaynak:** Ekinci, 2008

**Çizelge 2.3:** (devam) GATT'ın ve GATS'ın Temel Nitelikleri

<b>Nitelik</b>	<b>GATT</b>	<b>GATS</b>
<b>Bölgesel Birlikler</b>	MFN prensibi için istisnalara izin verilir. Büyük bir çoğunluğu ticari işlemler bu kapsamda yer almaktadır. Birleşmeler 10 yıl gerçekleştirilir. Taraf olmayanlara uygulanan harici engellerin artışı söz konusu değildir.	MFN prensibi için istisnalara izin verilir. Sektörün önemli bir kısmına izin verilir. Ayrımcılık yapılmaz ve üçüncü ülkelere engel seviyesinde yükseliş olmaz.
<b>Serbestleşme Taahhütleri</b>	İşleme konulmayan taahhütler ve yüksek derecede tarifelere bağlılık söz konusudur. Serbestleşmeye devam edilmektedir.	Hizmet ticareti ile ilgili sözleşme yoktur. Sözleşmeye bağlı sektörlerin piyasaya giriş ve milli muamele prensiplerini ihlal eden sözleşmeler yapılmaması için işlemeyen belirli alanlarda sınırlı kalmış taahhütler yer almaktadır. Serbestleşmeye devam edilmektedir.

<b>ACİL KORUMA TEDBİRLERİ</b>	Artan ithalat, piyasayı olumsuz yönde etkilediği zaman tedbirler alınır.	GATS da acil koruma tedbirleri yoktur ancak belli bir sıklıkta oluşturulması kararlaştırılmıştır.
<b>DAMPİNG VE TELAFİ EDİCİ TEDBİRLER</b>	Dampingly ithalatın piyasayı kötü yönde etkilediği zaman izin verilir. Dampingly ithalat piyasayı kötü etkilediğın de telafi edici vergiler, belirli sübvansiyonlar ve destekler için uygulanır.	Anti- Damping uygulaması yoktur. Müzakereler telafi edici kuralların uygunluğu temelinde gerçekleştirilir.

---

**Kaynak:** Ekinci, 2008

Yukarıda belirtilen şartlarda kimi konularda farklılık kimi konularda benzerlik mevcuttur. Kimi konularda ise hiçbir ortak nokta mevcut değildir (Ekinci, 2008).

## 2.5 DTÖ ve Hizmetler

Uruguay Turu'nda görüşülen anlaşmaları ve kanuni araçları içine alan kurumsal bir çatı olarak DTÖ değerlendirilmektedir. DTÖ, 15 Nisan 1994'de imzalanan Uruguay Turu Nihai Senedi ile GATT'ı ve fonksiyonlarını devralmış ve 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren yürürlüğe konmuştur. DTÖ' nün amacı üye olan ülkelerin ticari faaliyetlerinde ayrımcı muamele yapılmayan bir sistem oluşturulmasıdır. DTÖ' nün dünya ticaretinin serbestleşmesi ve gelişmesine yönelik tespit ettiği esaslar; tarife uygulamalarında ayrımcılığın olmaması, gümrük tarifelerin çok taraflı olarak indirilmesi, ithalat kotalarının kaldırılması ve ticari anlaşmazlıklarda DTÖ' nün arabuluculuğunun üye ülkelerce kabul edilmesidir. DTÖ, 2007 tarihi itibarıyla 150 üye olup, müzakere süreci bekletilen 29 ülke bulunmaktadır. Uluslararası ticarete sistemin merkez örgütü DTÖ' dür. DTÖ, çok taraflı ticari müzakerelerin yapılmasını ve üyelerinin de kurallara ve mekanizmalara uymasını temin etmeye çalışmaktadır (Ekinci, 2008). DTÖ'nün yerine getirdiği temel fonksiyonlar Ekinci'ye göre (2008) aşağıdaki gibidir

- Üyelerin imzaladığı anlaşmaları yönetmek,

- Ticari görüşmeler için müzakerelerin yapılacağı mercii görevini üstlenmek
- Ticari uyuşmazlıkları ele almak ve çözüme kavuşturmak
- GOÜ'lere eğitim ve teknik yardım sağlamak
- IMF ve Dünya Bankası gibi organizasyonlar ile işbirliği içerisinde olmak

DTÖ'ne üye olmak kurumsal normları da beraberinde kabul ettiği anlamına gelmektedir

Bu normlardan bir kısmı Rodric'a göre (1999) aşağıdaki gibi sıralanmıştır

- Sınai ve ticari politikalarda ayırım yapmama,
- Ticaret kurallarının yayımında şeffaf olma
- DTÖ ile uyumlu telif hakkı ve patent politikaları uygulama

Dünya Ticaret Örgütünü kuran anlaşma 16 maddeden oluşmaktadır. DTÖ anlaşma, örgütün kurulmasını, ona bir takım uzmanlıklar verilmesini, kurumsal ve kurullarla ilgili bir yapı kazandırılmasını sağlamaktadır. Anlaşma ekinde Uruguay turu sonuçlarına yer verilmiştir. 1. ek. mal (1A); hizmet (1B) ve fikri mülkiyet hakları (1C) ile ilgili çok taraflı ticari düzenlemeleri içermektedir (Ekinci, 2008).

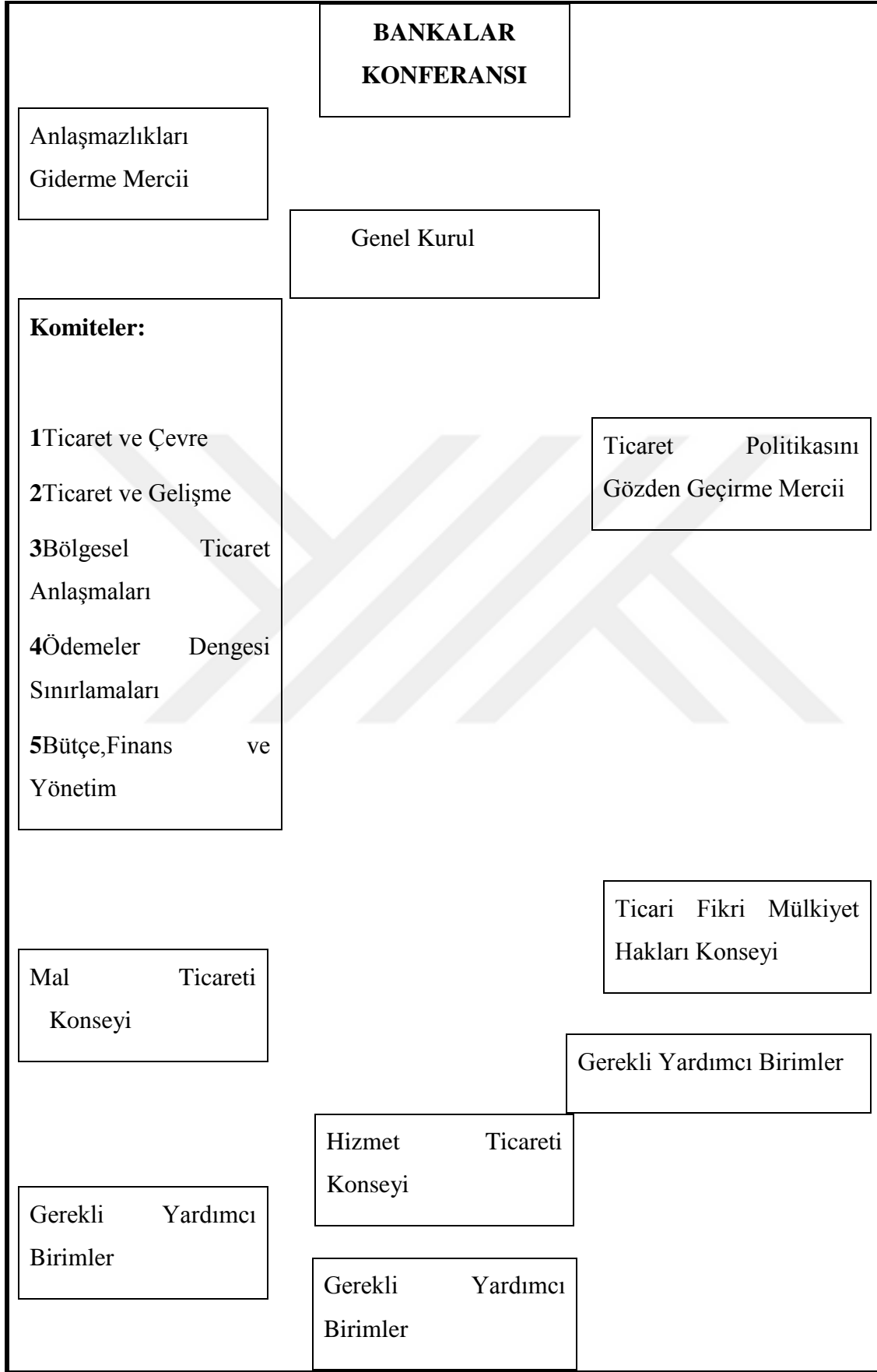
2.ek, müzakere gerçekleştirme prosedürlerini; 3.ek, ticaret politikalarını kontrol mekanizmalarını içerir. 4.ek ise hükümetlerin sivil havacılık, et ve süt ürünleri tedariki ile ilgili çok taraflı düzenlemelerini içerir. Genel olarak DTÖ anlaşmalara bakıldığında mal ticaretine, hizmet ticaretine ve fikri mülkiyet haklarına ilişkin yeni düzenlemeler oluşturduğu görülmektedir. Tüm DTÖ anlaşmalarında öncelikli olarak uluslararası ticaretin serbestleşmesi için temel kurallar oluşturulduğu daha sonra bu oluşturulan kuralların istisnalarının belirlendiği görülmektedir. Ayrıca, bu anlaşmalarda üye ülkelerin kısıtlamaların ortadan kaldırmak ve hizmet sektörünü dış ticarete açmak için yerine getirmesi gereken sorumluluklarda yer almaktadır. Anlaşmalarda uyumsuzluk olması halinde nasıl çözüme kavuşturulacağı, gelişmekte olan ülkelere hangi kolaylıkların sağlanacağı gibi konularda yine bu anlaşmalarda kurala bağlanmaktadır. DTÖ anlaşmasının GATT anlaşmasından farkı resmi statüye sahip olmasıdır. GATT örgütü fiilen uluslararası kuruluş gibi faaliyetini sürdürmüş ancak geçici bir düzenleme niteliğini korumuştur. DTÖ ile ilgili anlaşmalar kalıcı niteliktedir. Üye olan ülkelerin DTÖ anlaşmalarını kabul etmeleri, bu kuruma resmi olarak uluslararası kuruluş niteliği kazandırmaktadır. Böylelikle İMF'ye ve Dünya Bankasına paralel olarak sacayağının üçüncü unsurunu oluşturan DTÖ de 1 Ocak



1995'te resmi olarak faaliyete geçmiştir. Dolayısıyla GATT sadece DTÖ anlaşmalarından sadece bir tanesidir (Ekinci, 2008).

DTÖ'nün geçirdiği en önemli değişim. Tüm ticari ve politik konuların tek bir kurumsallık altında toplanmasıdır. Yapılan müzakerelerde ele alınan konular kanuni olarak malların, hizmetlerin ve fikri mülkiyetlerin korunması ile ilgili hakların ve sorumlulukların adil bir şekilde ilişkilendirilmesi yönündedir. DTÖ'nün kurulmasıyla birlikte GATT, uluslararası niteliğini kaybetmiştir. 1947 yılında oluşturulan GATT'ın yeni hali 1994 yılında oluşturulmuştur. DTÖ içerisinde mal ticaretine ilişkin olarak GATT, hizmet ticaretine ilişkin olarak GATS ve ticari fikri mülkiyet haklarına ilişkin olarak TRIPS yer almaktadır. Faaliyet alanlarından biri olması nedeniyle, mal ve ticari fikri mülkiyet haklarında olduğu gibi hizmetlerinde DTÖ'de ayrı bir yeri vardır. GATS kapsamında olmak üzere, DTÖ'nün örgütsel yapısında farklı bir birim olarak yer almaktadır. DTÖ her iki yılda bir defa toplanan bakanlar konferansı ve örgüt faaliyetlerini yürüten bir genel kurul tarafından idare edilmektedir. Her üye kurulda bir sandalyeye sahiptir. Kurul anlaşmazlık olduğu takdirde anlaşmazlıkları giderme merci olup, ticaret politikasını gözden geçirme mekanizmasını işletir. Genel kurulun üç yardımcı konseyi bulunmaktadır. Bunlar sırası ile mal, hizmet ve ticari fikri mülkiyet hakları ile meşgul olmaktadır. Bu konseyler alt birimlerde oluşturabilmektedir. Hizmetler, GATS kapsamında ve organizasyon yapısında ayrı bir birim altında ele alınmaktadır. Aşağıdaki şemada görüldüğü gibi “ Hizmet Ticareti Konseyi ”adlı bir birim mevcuttur ve bu birim hizmetlerle ilgilenmektedir. Söz konusu konsey, hizmet ticaretine ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirirken ihtiyaç duyduğu yardımcı alt birimlerini de oluşturabilmektedir (Ekinci, 2008).

**Çizelge 2.4:** DTÖ'nün Organizasyon Yapısı ve GATS'ın DTÖ'deki Yeri



**Kaynak:**Ekinci, 2008.

## **2.6 Bölgesel Ekonomik Bütünleşme**

Günümüzde küreselleşme yaşanırken bir taraftan ekonomik bütünleşmeler meydana geldiği ve bütünleşmelerin yaygınlaştığı gözlenmektedir. Ülkelerin ekonomik bütünleşme yoluna gitmeyi birbirleriyle anlaşma yapması ya da bölgesel bir blok içinde yer alma çabası içine girdiği görülmektedir. Bölgesel bütünleşmenin ya da anlaşmaların dışında kalan ülkeler ise içe kapanık ekonomiler olarak kaldığı iddia edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra serbest bir dünya ticaret sistemi oluşturmak için belli başlı ülkeler GATT Anlaşmasına taraf olmuştur. İmzalanan bu anlaşmanın temeli küreselleşmeyi sağlamaktadır. GATT anlaşmasıyla sanayi malları üzerindeki tarifeleri önemli ölçüde indirmiştir. Dünya Enerji Krizinden (1973) sonra kotalar ve görünmez engelleri önlemek amacıyla yeni korumacılık akımları oluşmaya başlamıştır (Seyidoğlu, 2013).

### **2.6.1 Bölgesel ekonomik bütünleşme çeşitleri**

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte Dünya'da ki belli başlı ülkeler GATT Anlaşmasına taraf olmuşlardır. Küresel bir dünya sistemi oluşturmak için çalışmalara hız verilmiştir. Aynı dönemde coğrafi olarak birbirine yakın ülkelerin aralarında kurdukları bölgeselleşme adı verilen oluşumun da hız kazandığı görülmektedir. Bölgeselleşme amacıyla bir araya gelen ülkeler tercihli ticaret tarifelerinden, tam ekonomik birliğe kadar geniş bir yelpaze bölgesel bütünleşmeler oluşturmuşlardır. Bu oluşumlar aşağıdaki şekilde en dar kapsamlısından en geniş kapsamlısına kadar sınıflandırılmaktadır (Chacholiades, 1990).

#### **2.6.1.1 Tercihli ticaret anlaşmaları**

Bu anlaşmaya taraf olan ülkeler belirli mallar üzerinden tek taraflı ya da karşılıklı tarifelerde ayrıcalık tanınmasıyla oluşmaktadır (Şeniğne, 2007). Tercihli ticaret anlaşmaları GATT anlaşmasının 24. Maddesinde yasaklanmıştır. Bunun sebebi yapılan ticaret anlaşmalarının gümrük tarifelerin ve kotaların tamamen ortadan kaldırmaması, ticaretin kısmi olarak serbestleştirilmesidir (Dura ve Atik, 2003).

#### **2.6.1.2 Serbest ticaret alanı**

Bu anlaşmaya taraf olan ülkeler gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Bu anlaşmanın dışında kalan ülkelere karşı ise her ülke kendi tarifesini uygulamaktadır. (Şeniğne, 2007). Dünyada bu örneği en iyi uygulayan ülke ikisi

Avrupa Serbest Ticaret Sahası (EFTA) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)'dır (Türkçü, 2009).

### **2.6.1.3 Gümrük birliği**

Bu anlaşmaya taraf olan ülkelerin hem kendi aralarında tarife ve kota kısıtlamalarını kaldırmıştır. Bu anlaşmanın dışında kalan ülkelere ise ortak bir tarife uygulamaktadır (Şeniğne, 2007). Gümrük Birliğinin çeşitli örnekleri vardır. Bu konuda ilk örnek 19'uncu yüzyılda kurulan Alman Gümrük Birliği'dir. Modern Almanya'yı oluşturacak olan çok sayıda küçük Alman krallıkları, prenslikleri ve şehirleri bir araya gelerek bu gümrük birliğini kurmuşlardır. Gümrük Birliğinin daha yakın zamanda ortaya çıkan başka bir örneği 1948 yılında Belçika, Lüksemburg, Hollanda tarafından kurulan Benelüks'tür. Türkiye ve AB arasında da gümrük birliği anlaşması mevcuttur (Türkçü, 2009).

### **2.6.1.4 Ortak pazar**

Bu anlaşmaya taraf olan ülkeler tarife ve kotaların üye olan ülkeler arasında kaldırılmıştır. Anlaşmaya taraf olmayan ülkelere karşı ortak bir tarife uygulanmıştır. Bu anlaşma şeklini gümrük birliğinden ayıran yönü ise emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin anlaşmaya taraf olan ülkeler içerisinde serbest dolaşımını sağlamaktadır. (Şeniğne, 2007)

### **2.6.1.5 İktisadi birlik**

Bu anlaşmaya taraf olan ülkeler tarife ve kotaları ortadan kaldırılmış, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanmış bunlara ek olarak ortak mali ve para politikaları oluşturulmaktadır (Şeniğne, 2007). AB Günümüzde ekonomik birlik alanına geçmiştir. Bu yüzden Avrupa topluluğu ismi 1 Ocak 1993'den sonra Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir. (Türkçü, 2009)

### **2.6.1.6 Siyasi birlik**

İktisadi birleşmeden sonra beklenen siyasi bütünleşmedir. Ülkelerin ortak olarak para ve maliye politikalarının uyumlaştırılması ekonomik olarak tek bir devlet gibi idare edilmelerine yol açacaktır. Ekonomik konularda birlikte hareket eden birlik güvenlik ve savunma gibi konularda da birlikte hareket etmeye başlayacaktır (Türkçü, 2009).

**Çizelge 2.5: İktisadi Birleşmeler ve Özellikleri**

<b>İktisadi Bütünleşme Çeşitleri</b>	<b>Üyeler Arası Serbest Ticaret</b>	<b>Üçüncüye Gümrük Tarifesi</b>	<b>Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı</b>	<b>İktisat Politikalarında Uyum</b>
<b>Tercihli Ticaret Anlaşması</b>	Var	Yok	Yok	Yok
<b>Serbest Ticaret Bölgesi</b>	Var	Yok	Yok	Yok
<b>Gümrük Birliği</b>	Var	Var	Yok	Yok
<b>Ortak Pazar</b>	Var	Var	Var	Yok
<b>İktisadi Birlik</b>	Var	Var	Var	Var
<b>Siyasi Birlik</b>	Var	Var	Var	Var

**Kaynak:** Türkçü, 2009.

## **2.7 Ekonomik Bütünleşmelerin Başarı Şartları**

Ekonomik birleşmelerden istenilen sonuçların elde edilmesi için, bütünleşme meydana getiren kuralları sağlamalarına bağlıdır. Aşağıda bütünleşmede sağlanan başarıda önemli rol oynayan belli başlı etkenler açıklanacaktır (Türkçü, 2009).

### **2.7.1 Kalkınma düzeyi ve kaynak donatımı**

Bütünleşme sağlayacak ülkelerin kalkınma düzeyleri birbirine yakın olmalıdır. Ülkelerden biri geri kalmış diğeri nispeten daha ileride kalkınma düzeyine sahipse bütünleşme başarılı olmak için kendisini zorlamak durumunda kalacaktır. Kalkınma düzeyinde olan farklılıklar, ülkeleri farklı düzeyde kalkınma safhasına götürmektedir (Türkçü, 2009).

### **2.7.2 Alt yapı imkânları**

Gelişmekte olan ülkeler aralarında kurulmamış alt yapı ilişkilerinden dolayı, ulaştırma ve haberleşme sıkıntıları çekmektedir. Ulaştırma ve haberleşmeden kaynaklanan sıkıntı piyasalar arası geçişi engellemektedir (Türkçü, 2009).

### **2.7.3 Ödemeler dengesi ve döviz kuru**

Başarılı bir bütünleşme için kabul görmüş döviz kuru ve ödemeler dengesi politikası, bölge için önem taşımaktadır. Bölge için yanlış yönlendirilen döviz kuru politikası tarifeler kadar, iç ticarete engel olabilir. Aşırı değerlenmiş kurlar bölge ülkelerinin bölge dışında ithalata zorlayabilir. Bütünleşmelerden sonra rekabet şartları değişeceğinden, hem bölge içerisinde hem de bölge dışarısında yeni ticaret kapılarının oluşumuna sebep olacaktır. Bundan dolayı döviz kurlarını olması gereken düzeyde tutmak kolay değildir. Aralarında iç bağımlılık artarken bölge ülkelerinin, kendi döviz kurlarının ticarete işbirliğine ve yabancı yatırıma engel olacak şekilde değerlenmesine izin verilmemelidir. Bölge de ödeme ve ticaret sorunlarını çözmenin en kısa çözümü, bölge ülkeleri arasında finansal kuruluşların oluşturulmasıdır. Böylece dış ticareti açık veren ülkelerin kısa vadeli finansları sağlanarak öte yandan ortak politikaların kredilendirilmesi sağlanacaktır. Bunun bir diğer faydası ise artan ticaretin, ticaret finansmanında merkez bankaları arası işbirliğinden yararlanmasıdır (Türkçü, 2009).

### **2.7.4 Milli hâkimiyet anlayışı**

Bütünleşmenin başarı olma şartlarından bir diğeri ise ulusal ekonomik politikaların ulusal ekonomik politikaların uyumlaştırılmasıdır. Bu anlamda ekonomik politikalar üzerinde, bütünleşmeyi oluşturan ülkelerin üzerinde yeni oluşturulmuş otoriteler karar alma durumunda kalacaktır. Az gelişmiş ülkeler arası birleşmenin en önemli sorunlardan biri egemenlik anlayışından kaynaklanmaktadır. Birleşmelere dâhil olan ülkeler ortak tarife politikaları uygulamak zorunda olduğundan ticaret ile ilgili konularda ulusal egemenlik alanları daralacaktır (Türkçü, 2009).

### **2.7.5 Bölgesel yatırım politikaları**

Bütünleşmenin sanayide ve ticarete kapasite kullanımı hemen ortaya çıkmakla birlikte, çoğu yararları zamanla kendisini göstermektedir. Bu nedenle, hem uzmanlaşmadan hem de ölçek ekonomilerinden yararlanmak için yeni yatırım kararlarında da uyum olması gerekmektedir. Bunun iki ana nedeni vardır. Birincisi,

ülkelerin tek başlarına uyguladıkları politikalarıyla yatırımlarından yeterli ölçüde yararlanmaması ihtimali, ikincisi de daha sonra tazmin sorununu önlenmesini sağlamaktadır (Türkçü, 2009).

### **2.7.6 Bölgesel dengesizlikler ve tazmin mekanizması**

Bölgesel yatırım politikasıyla bütün sorunları gidermek mümkün değildir. Bazı ülkeler ilerleyen zamanlarda geri bırakma etkisinden şikâyet edilebileceği gibi bazıları da memnun olabilirler. Kalkınmayı eşit olarak bütün üye ülkelere yaymak mümkün olmayabilir. Ödemeler dengesi, yüksek ithalat fiyatları nedeniyle yurt içi fiyatlarının yükselmesi, bölgesel rekabetten dolayı iktisadi faaliyet düzeyi ve istihdam üzerine ters etki; ithalattan vergi almama sonucu kamu gelirlerindeki azalmanın yerini dolduramama, sanayileşme için gelecekte ümitli olunmaması gibi durumlarda tazmin prensibini devreye sokmak gerekecektir. Bu prensibe göre, herhangi bir nedenle ortaya farklılık çıkarsa, farklılığa sebep olan ülke ya da birlik üyeleri tarafından tazmin edilmelidir (Türkçü, 2009).

### **2.8 Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Bölgeleri**

Yapılan anlaşmalarda taraf olan ülkeler arasında tarife ve kotaların ortadan kaldırılması söz konusudur. Serbest ticaret bölgelerinde ve ikili anlaşmalarda her ülke, birlik içinde olmayan ülkelere karşı kendi tarifelerini uygulamıştır. Gümrük birliği anlaşmasında ise dışa karşı ortak tarife uygulanmıştır. Gümrük birliği anlaşmasının serbest ticaret anlaşmasından daha ileri bir düzey anlaşma olduğuna kuşku yoktur. Serbest ticaret anlaşmasında birlik dışında kalan ülkelere her üyenin kendi gümrük tarifelerini uygulaması ticaretin saptırılması gibi bir sonuca neden olabilir. Birlik dışında kalan ülkelere birlik içinde yer alan ve yüksek tarife uygulayan bir ülkeye mal ihraç edecek olan ihracatçılar, kendileri açısından daha iyi bir seçeneğe ulaşırlar. Örneğin, mallarını önce birlik içinde düşük tarife uygulayan bir ülkeye gönderir, orada tarifeler ödendikten sonra yüksek tarife uygulayan ülkeye mallar aktarılır. Serbest ticaret bölgelerinde bu sorunu çözmek için Menşe Şahadetnameleri'ni yani ithalatın kaynağını araştırmak gerekir. Gümrük birliklerinde ise üye olan ülkelerin malları hangi gümrükten geçiyorsa gümrük vergisini de o ülke tahsilâtını yapar. Ancak mal birlik içinde başka bir ülkeye gittiği sürece bu, bir ülkeye ithal ettiği malın gümrük vergisinin başka bir ülkeye ödenmesi demek olur. O yüzden toplanan vergiler ortak fonda toplanır (Seyidoğlu, 2013).

### **2.8.1 Gümrük birliklerinin ekonomik etkileri**

Gümrük birliğinin iki çeşit ekonomik etkisi vardır. Bunlardan birincisi statik etki diğeri ise dinamik etkidir. Statik etkiler, teknoloji ve ekonomik yapının sabit kalması varsayımı ile yalnızca üretim faktörlerinin yeniden dağıtımı dolayısıyla ortaya çıkacak etkileri ifade eder. Tek bir piyasa olması yerine ortak pazara geçilmesi kaynak arzını, üretim yönetimini ve teknolojiyi değiştiren yerine yeni kaynak arzlarının ortaya çıkması yeni üretim tekniklerinin oluşturulması, yeni teknolojilerin kullanılmasına dinamik etkiler denmektedir. Gümrük birliklerine üye olan ülkelerin büyük işletmelerin kurulmasına yol açar. Bu ise yurt dışından ileri tekniklerin aktartmasına, öte yandan işletmelerin AR-GE faaliyetlerine önem göstermesine neden olmaktadır. Gümrük birlikleri tarifelerin yükseltilmeyeceği ile ilgili açıklama yaptığında piyasada güven ortamı oluşmasını sağlamaktadır. Birlik içinde emek ve sermayenin dolaşımındaki artış, bölge içinde kaynakların iyi kullanılmasına yol açar. Statik etkiler bir defalık, dinamik etkiler ise süreklilik arz etmektedir. Statik etkiler ticaret engelleri kaldırılınca, bu bölgeyi oluşturan ülkelerde ticaret hacmi genişler ve en etkin biçimde üretim faktörlerini kullanan taraflarda ticaret toplanır. Bölge içinde gümrüklerin kaldırılması ve dışarıya ortak bir gümrük tarife uygulanması bölge içi ticareti genişletirken, bölge dışı ticareti olumsuz etkileyebilir. Gümrük birliği dışında kalan verimli üreticinin dışarıda kalması ve birlik içindeki ülkelerin ithalatının sona ermesine neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2013).

### **2.8.2 Türkiye –AB Gümrük birliği uygulamasının Türkiye üzerine etkisi**

74 milyon nüfusa 2011 yılında sahip olan Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hâsılası (GSMH) 559 milyar €, yıllık enflasyon oranı %6,5 ve büyüme % 8,5 olarak gerçekleşmiştir. Ağırlıklı olarak %63 oranında hizmetler sektörüne dayanan Türkiye ekonomisinde sanayi %27,9 ile ikinci sırada tarım ise % 9,1 ile üçüncü sırada yer almıştır (Erhan ve Gürbüz 2013). 2011 senesinde Türkiye ile AB arasında karşılıklı olarak ticaret hacmi 121 milyar Euro olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, ABD, Çin, Rusya Federasyonu, İsviçre ve Norveç'ten sonra AB'nin 6. büyük ticari ortağı olmuştur. Bu çerçevede ülkemiz, AB ticareti içinde %2,8'lik pay ile AB'den en çok ithalat yapan 7. ülke, %47 oranında pay ile AB'ye en çok ihracat yapan 5. ülke olmuştur (Erhan ve Gürbüz 2013).



**Çizelge 2.6 : AB'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde Türkiye'nin Yeri (2011)**

Başlıca İthalat Ortakları				Başlıca İthalat Ortakları			
Sıra	Ortaklar	Milyon Euro	%	Sıra	Ortaklar	Milyon Euro	%
	AB-27	1717 ,121.9	100		AB-27	1.558.415,0	100
1	Çin	293.281,3	17,1	1	ABD	263.638,5	16,9
2	Rusya	199.092,9	11,6	2	İsviçre	139.510,3	9
3	ABD	190.911,0	11,1	3	Çin	136.343,0	8,7
4	Norveç	93.766,5	5,5	4	Rusya	108.313,4	7
5	İsviçre	91.837,6	5,3	5	Türkiye	72.977,2	4,7
6	Japonya	69.145,3	4	6	Japonya	49.004,9	3,1
7	Türkiye	48.059,7	2,8	7	Norveç	46.661,6	3
8	Hindistan	39.587,9	2,3	8	Hindistan	40.545,8	2,6
9	Brezilya	38.909,4	2,3	9	Brezilya	35.739,9	2,3
10	G. Kore	36.107,6	2,1	10	Arap Emirlikleri	33.300,8	2,1

**Kaynak:** Erhan ve Gürbüz, 2013

**Çizelge 2.7:** AB'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde Türkiye'nin Yeri (2011)

<b>Başlıca İthalat Ortakları</b>			
<b>Sıra</b>	<b>Ortaklar</b>	<b>Milyon Euro</b>	<b>%</b>
	AB-27	3.275.536,9	100
<b>1</b>	ABD	454.549,5	13,9
<b>2</b>	Çin	429.624,3	13,1
<b>3</b>	Rusya	307.406,3	9,4
<b>4</b>	İsviçre	231.347,9	7,1
<b>5</b>	Norveç	140.428,1	4,3
<b>6</b>	Türkiye	121.036,8	3,7
<b>7</b>	Japonya	118.150,3	3,6
<b>8</b>	Hindistan	80.133,6	2,4
<b>9</b>	Brezilya	74.649,3	2,3
<b>10</b>	G. Kore	68.622,7	2,1

**Kaynak:** Erhan ve Gürbüz, 2013

Söz konusu dönemde AB,115 milyar Euro ile Türkiye'nin en büyük ticari partneri olmuştur. Bu çerçevede Türkiye 38.2 ile ithalatını AB'den gerçekleştirirken % 46.3 ile ihracatını da en fazla AB ülkelerine yapmıştır (Erhan ve Gürbüz 2013)

**Çizelge 2.8:** Türkiye'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde AB'nin Yeri (2011)

Başlıca İthalat Ortakları				Başlıca İthalat Ortakları			
Sıra	Ortaklar	Milyon Euro	%	Sıra	Ortaklar	Milyon Euro	%
	Dünya	180.143,5	100		Dünya	101.639.20	100
1	AB-27	68.742,3	38.2	1	AB-27	47.034.70	46.3
2	Rusya	18.068.1	10.0	2	Irak	6.268,50	6.2
3	Çin	16.363.7	9.1	3	Rusya	4.520,4	4.4
4	ABD	12.101,8	6.7	4	ABD	3.472,7	3.4
5	İran	9.399.9	5.2	5	Bir Arap Emirlikleri	2.796,0	2.8
6	Hindistan	4.902.1	2.7	6	İran	2.707.7	2.7
7	G.Kore	4.751.1	2.6	7	Suudi Arabistan	2.084.50	2.1
8	İsviçre	3.787.80	2.1	8	Mısır	2.081,50	2.0
9	Ukrayna	3.629.8	2.0	9	Çin	1.860.40	1.8
10	Japonya	3.216.20	1.8	10	İsrail	1.803,7	1.8

**Kaynak:** Erhan ve Gürbüz, 2013

**Çizelge 2.8: (devam) Türkiye'nin Belli Başlı Ülkelerle Ticaretinde AB'nin Yeri (2011)**

<b>Başlıca İthalat Ortakları</b>			
<b>Sıra</b>	<b>Ortaklar</b>	<b>Milyon Euro</b>	<b>%</b>
	Dünya	281.782,7	100
1	AB-27	115.777,0	41.1
2	Rusya	22.588,5	8.0
3	Çin	18.224,0	6.5
4	ABD	15.574,5	5.5
5	İran	12.107,7	4.3
6	Irak	6.333,9	2.2
7	Hindistan	5.472,4	1.9
8	G.Kore	5.149,7	1.8
9	Ukrayna	4.934,6	1.8
10	İsviçre	4.914,7	1.7

**Kaynak:** Erhan ve Gürbüz, 2013

Türkiye, 2007 yılında AB'den toplam 49,9 milyon Euro ithalat gerçekleştirirken 2011 yılında bu rakam 65,4 milyon Euro'ya çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye, AB'ye 43,9 milyon Euro ihracat yaparken, 2011 yılında bu rakam sadece 44,7 milyon Euro'ya çıkabilmiş dolayısıyla Türkiye'nin AB karşısındaki toplam dış ticaret açığı 5,9 milyon Euro'dan 20,6 milyon Euro'ya yükselmiştir. 1950 Yılında kurulan Avrupa Topluluğu Türkiye'nin en önemli ticari ortağı olmuştur. Taraflar arasındaki ticaret hacmi 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması ile 4 kat

daha artış göstermiştir. İmzalanan Gümrük Birliği anlaşmasının AB ile ticaret içindeki payını önemli ölçüde arttırmamasının nedeni GB anlaşmasından önce 1971 yılında AB'nin gümrük vergilerini ve eş etkili uygulamalarını kaldırmıştır. Gümrük Birliği Anlaşması ile birlikte Türkiye ihracat pazarlarını büyük ölçüde genişletmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri, Doğu Asya ve Afrika olmak üzere ihracatını arttırmıştır (Erhan ve Gürbüz 2013).

Gümrük Birliği anlaşmasının büyümeye etkisinin olumsuz olduğunu, üçüncü ülkelere uygulanan tarife kayıplarının da dikkate alındığı takdirde Gümrük Birliği anlaşmasının ticaret yaratıcı etkisinin Türkiye'nin faydasına olacak şekilde değil, AB'nin iyiliğine olduğu şeklindedir. Gümrük Birliği anlaşması imzalanmasından sonra sanayi malları ve ticaret hacmi arttığını ancak 1995-2008 yılları arasında ihracattaki artışın ithalattaki artıştan daha fazla olduğunu ancak ne var ki AB ile Türkiye arasındaki dış ticaret açığının 1995 - 2010 yılları içerisinde yaklaşık olarak iki kat bahse konu ülkelerle ise belirtilen dönemlerde 6 kez arttığını belirtmektedir. GB'ne geçiş ile bırakmış buna karşılık ithalatın önemli bir bölümü de ara ve yatırım malları arasında gerçekleşmekte olup, Türkiye ve AB arasındaki ticaretin %95'ini oluşturmuştur. Dinamik etkileri çerçevesinde Gümrük Birliği'nin en önemli ekonomik etkilerinden bir tanesi özellikle tekstil ve otomotiv alanında Avrupa ve Türkiye şirketleri arasındaki güçlendirmesi olmuştur. Türk mallarının Avrupa pazarlarına gümrük vergisi olmadan ulaşabilmesi, Türk menşeli ürünlerinin çeşitliliğini ve toplam kalitesini olumlu yönden etkilemiştir. Gümrük Birliği anlaşması imzalanmasıyla birlikte artan rekabetin imalat sektörünün gelişimine katkı sağlamıştır. Türkiye son on yılda AB'ye olan toplam ihracatında ara mal niteliğindeki teknoloji ihracatında aynı başarıyı sağlayamamıştır. Diğer taraftan Yazıcı, Türkiye'nin AB içerisinde rekabet baskısıyla baş edebilme kapasitesinin de bir göstergesi olarak yıllar itibariyle ithalatın ihracatı karşılama oranının arttığını ve 2010 yılında %85 olarak gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Erhan ve Gürbüz 2013).

Gümrük Birliği uygulamasına geçilmesi ile birlikte GB kapsamındaki alanlarda yasal düzenlemelerini AB düzenlemelerine uyarlaması gerekliliği ve bunun yabancı yatırımlar açısından yatırım iklimini olumlu olarak etkileyeceği, yüksek nitelikli işgücü, üçüncü ülkelere AB'ye Türkiye üzerinden gümrüksüz sanayi malları ihraç edebilmenin mümkün olması, Türkiye'nin AB ile tam üyelik yönünde GB ile bir adım daha ilerleme kaydetmiş gözükerek yabancı sermaye artışı düşünülmüştür. Ancak beklenen durum olmamış yabancı sermaye girişi 1996-2000 yılları arasında

sadece 846 milyon \$ olmuş olup, beklenen yükseliş görünmemektedir. Doğrudan yabancı sermaye girişi 2001 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu artışın nedeni 2001 krizinden sonra yürürlüğe konan liberazasyon tedbirleridir (Yazıcı, 2012).

Bir diğer nedeni ise 2002 sonrasında yürürlüğe konan özelleştirme programları 2004 yılında Türkiye ile katılım müzakereleri başlatma kararı almasından kaynaklanmaktadır. Türk Gümrük Birliğinin AB düzenlemelerine ayrıca uluslararası düzenlemelere 18 Haziran 2009 tarihinde kanunda değişiklik yapılarak uygun duruma getirilmiştir. AB, Türkiye'ye Katılım öncesi yardım çerçevesinde 8 farklı programda gümrük yönetimini güçlendirmesi için 2003 yılından bu yana mali destek sağlamıştır. AB, Türk Gümrük Sisteminin modernleşmesi için bugüne kadar sağladığı mali destek 82 milyon € olmuştur. (Erhan ve Gürbüz 2013)

Dünya Bankası 1995 yılında finanse edilen projede Türk Gümrük Sisteminin kâğıt ortamından elektronik ortamına aktarılmasına, gümrük idaresinin kapasitenin etkin ve verimli çalışmasına önemli katkıları olmuştur.1/95 sayılı OKK uyarınca Türkiye'nin iki yıl içerisinde AB'nin devlet yardımları dâhil rekabet kurallarına uyum zorunluluğu bulunmaktaydı. Türkiye bu alanda 1994 yılında Rekabetin Korunması Kanunu'nu kabul etmiş ve idari, mali açıdan bağımsız Rekabet Kurumu'nu oluşturmuştur ancak 2010 yılında yapılan yasal düzenleme kadar başarılı olamamıştır. Türkiye standartlarını büyük ölçüde AB düzenlemeleri ve uluslararası standartlarla uyum sağlamıştır. Akreditasyon ve metroloji konusunda yetkili kuruluşlar olan Türk Akreditasyon kuruluşu ve ulusal Metroloji Enstitüsü kurulmuştur. Diğer taraftan Sanayi ve Fikri Mülkiyet Hakları alanında ise 21 Mayıs 1995 tarihinde 6563 sayılı yasa çıkartılmış ve Türk Patent Enstitüsü kurulmuştur. (T.C - AB Bakanlığı Kararı, 1995)

### **2.8.3 İktisadi birlik**

Ekonomik bütünleşme hareketlerinin son aşamasıdır. Oluşturulması ve sürdürülmesi diğer kurulan birliklere göre daha zordur. Bunun nedeni makro, mikro ekonomi politikaları ile birlikte çok geniş alanlarda anlaşması gerekmektedir. Gümrük birliğindeki ülkelerin hedefi iktisadi birlik oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2013). Özetlemek gerekirse, İktisadi birliğin kurulması için ekonomik, mali, sosyal ve yasal konularda adeta bütünleşmiş bir piyasa oluşturmak gerekir. Bütünleşmiş piyasanın oluşması için Seyidoğlu'ne göre (2013) aşağıda ayrıntılı şekilde yer vermektedir.

**Mal standartları:** Mal standartları belirli alanlarda olmuştur. Bunlar sağlık normları, teknik özellikler ve çevre standartları gibidir.

**Hizmet sektörü:** Bankacılık, finans, sigortacılık, iletişim araçları ve taşımacılık gibi alanlarda liberalleşme gerekmektedir. Çünkü rekabetin olmaması hizmet kalitesini düşürür ve fiyatları yükseltir.

**Kamunun satın alım işlemleri:** Kamu ihalelerine birlik üyesi olan ülkelerden de katılım sağlanmalıdır.

**İşletme hukuku ilkeleri:** Tek pazarın oluşması için iktisadi birliklerin işletme hukuku oluşturulması gerekir.

**Ortak rekabet kuralları:** Ekonomik birlikler, rekabeti sınırlandırarak, şirketler arası birleşmeyi sağlayabilir. Bu amaçla vergi farklılıkları da ortadan kaldırılmalıdır

**İnsanların serbest dolaşımı:** Birlik içindeki ülkelerin eğitim sistemindeki farklılıkların giderilmesi ve birbirinin verdiği diplomaların geçerli olması gerekmektedir.

**Yasal ve yönetsel engeller:** İşletme, vergi, muhasebe, anti tröst yasaları gibi alanlarda uyum sağlamalıdır.

#### **2.8.4 İkinci en iyi teorisi**

Sosyal ve maliyet farkının sıfır olduğu politikalar birinci en iyi politikalarlardır. Bunun gerçekleşmediği durumlarda ise mevcut seçenekler arasında bu farklar dikkate alınarak uygulanabilecek politikalar ise ikinci en iyi üçüncü en iyi şeklinde sınırlandırılabilir. İkinci en iyi teorisinin uygulandığı alan gümrük birlikleridir. Çünkü burada bazı kısıtlamalar kaldırılırken, diğer engellerin (dışa karşı ortak tarife gibi) uygulanması görünmektedir. Dolayısıyla bazı engellerin kaldırılması her zaman refah düzeyinin artacağı yönünde gerçekleşmeyebilir (Seyidoğlu, 2013).

#### **2.8.5 Kutuplaşma teorisi**

Farklı gelişme düzeyinde olan ülkelerin serbest ticaret alanlarında aynı birlik içerisinde yer alması gelişme dengesizliğini artırır. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeler ile rekabet etmek zorunda kalması gelişmekte olan Ülker açısından sakıncalı bir durum olabilir. Bunun bir nedeni, az gelişmiş ülkede yeni kurulan sanayilerin ileri ülkelerin rekabetine dayanacak bir durumda olmamasıdır. Kutuplaşma teorisi yalnız

ülkeler arasında değil aynı ülkenin farklı bölgelerinde de kendini gösterir (Seyidoğlu, 2013).

## 2.9 Avrupa Bütünleşmesinde Genişleme ve Türkiye

Türkiye'nin Avrupa ekonomik bütünleşmesi ile ilişkileri 1959'da AET'ye yaptığı görüşme ile başlamıştır. Bu görüşmelerden dört yıl sonra 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Ankara Anlaşması'nda Türkiye'nin topluluğa girmesi için ekonomik gelişme düzeyinin henüz yetersiz olduğu gerekçesiyle bu üyeliğin dört aşamadan geçtikten sonra olacağı belirtilmiştir (Bayraktutan, 2010).

**Hazırlık dönemi:** Anlaşma'da beş yıl süreceğı tahmin edilen ancak görüşmelerin uzaması nedeniyle sekiz yıl sürmüştür. Bu dönemde AET'nin mali yardımlar ile daha gelişmiş bir düzeye ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde AET, Türkiye'yi tek yanlı olarak bazı malların ithalinde gümrük tarifesi ödünleri ve mali yardımlarla gümrük birliğine geçişe hazır duruma getirmeyi taahhüt etmiştir (Bayraktutan, 2010).

**Geçiş dönemi:** 23 Kasım 1973'te imzalanan ve 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ile geçiş dönemine geçilmiştir. Bazı tarım ürünlerin ve rafine petrol ürünleri hariç, sanayi ürünleri için kısıtlamaları ve gümrük vergilerini tamamen kaldırırken bazı tarım ürünlerinde ithal kolaylık sağlanmıştır (Bayraktutan, 2010).

**Son dönem:** Son dönemde, tarım ürünlerinin dolaşımı serbestleştirilirken tarafların ekonomi politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesi sağlanmıştır. Ankara anlaşmasında son dönem için bir süre belirlenmemiştir. Öngörülen gümrük birliği ise 1995'te müzakere edilerek 1996 başında yürürlüğe girmiştir (Bayraktutan, 2010).

## 2.10 Küreselleşme – Bloklama Tartışmaları

Ticaret bloklarının oluşturulması iki araç gerektirir. Üye olmayan ülkelere karşı ayrımcılık yapılmasını öngörmektedir. Üye olan ülkelerle ticari engellerin kaldırılması zaman içerisinde ticaret politikaların uyumlaştırılması daha ileriki aşamada ise birlikte hareket edilen ticaret politikaların daha yüksek birliğe gidecek şekilde genişletir. Bloklamaya olumlu yönde bakan Thurow'un görüşü ise, ABD merkezli, tek kutuplu dünya ekonomisinin, Avrupa, Japonya ve ABD'nin ekonomik açıdan yaklaşık olarak eşit oldukları çok – kutuplu bir dünya ekonomisine dönüşmekte olduğunu söylemektedir. Tam tersi olan iddialar ise; Ticaret bloklarının dünya serbest ticaretini olumsuz yönde etkileyebileceğı tartışması ile birlikte



korumacılık, bölgeselciliğin özünde yer almaktadır (Bayraktutan, 2010). Korumacılık ve tarife dışı araçlar GATT sistemini yıpratmaktadır. GATT'a göre gelişmiş ülkeler uluslararası ticareti engelleyen kırktan fazla tarife-dışı araç kullanmaktadır. Ticaretin küreselleşmesi, bütün dünya ülkelerinin, korumacı yaklaşımlar yerine liberal ticaret politikaları uygulamasıyla mümkün olacaktır (Bayraktutan, 2010).

## **2.11 Uluslararası Ticaretin Politikasının Tanımı ve Amaçları**

Uluslararası iktisat politikası bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerinde takip ettiği usul ve standartların tamamına verilen isimdir. Ancak o da kendi içerisinde dört ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar dış ticaret politikası, dış yatırım politikası, ödemeler dengesi politikası, dış yardım politikası vb dört ana başlık altında bölünebilir. Bu bölünmelerin hepsi dış ekonomik ilişkileri etkilediğinden ve ödemeler bilançosu açısından sonuç doğurduğundan, ödemeler bilançosuyla ilgili politikalar uluslararası iktisat olarak karşımıza çıkar. Küresel bir dünyanın üyesi olmak, üyeliğin sonucu olarak alana içine çekilmenin kendiliğinden oluşan sonuçları bir kenara bırakırsak, hükümetlerin bu gidişatı ülke lehine düzenlemek, uyarlamak ve yön vermek amacıyla takip ettiği bütün politikalar, uluslararası iktisat politikasını oluşturmaktadır (Ertürk, 2001). Küresel bir dünyanın üyesi olmak için, hükümetlerin düzenlemesi gereken konular Ertürk' e göre (2001) aşağıda yer almaktadır.

- Uluslararası iktisat politikasının amaçlarından biri ülkenin uluslararası refah düzeyinde bulunduğu yeri ve dereceyi yükseltmektir. Ülke refahının artırılmasını hedeflemek tek başına yeterli değildir, refahın sağlıklı ve kaliteli artması da bu amaçlar arasındadır.
- İkinci amaç, dış ticaret açıklarını gidermeye yönelik politikalar dış ekonomik ilişkilere ara sıra meydana gelen dengesizlikleri gidermeye yönelik uygulanan politikalarlardır.
- Üçüncü bir amaç ülke sanayini korumak onun güçlenmesine ve uluslararası alanda rekabet etme imkânına sahip olmasını sağlamaktır. Sanayinin dış rekabete karşı korunması kadar dışarıda rekabet imkânına kavuşması için destek verilmesi de önemlidir.
- Dördüncüsü döviz açık ve fazlalıklarına yönelik politikalarlardır. Dolayısıyla döviz kuru politikası, tarife politikası, sübvansiyon politikası bütün amaçlar bakımından anlamlı sonuçlar doğurabilir.

- Beşincisi tam istihdamın sağlanmasıdır. Kaynaklarını tam kullanamamış bir ekonominin kalkınması mümkün değildir. Dış ticaret politikalarıyla işsizliğin önüne geçilebileceği gibi (ithalatı önleyici, ihracatı teşvik edici politikalar), onun daha da artmasına sebebiyet verebilir. İthalatın serbestleştirilmesiyle aynı hızda ihracat artmıyorsa, işsizlik artar.
- Altıncısı fiyat istikrarı amacıyla da uluslararası iktisat politikaları devreye sokulabilir. Bazı sektörlerde hızlı fiyat artışlarının yaşanması, koruma politikalarının gevşetilmesini ve ithalatın teşvikini gerektirebilir. Ancak böyle durumlarda arzın harekete geçirilmesi sağlanmalıdır. Arzın harekete geçirilmesi ülke istihdamına da katkıda bulunur. Dolayısıyla fiyat istikrarını sağlamak için ithalatın serbestleştirilmesi geçici bir politika olmalıdır.
- Yedinci amaç dış politikayı yönlendirmez. Uluslararası ticaret politikası bir anlamda başka ülkelerin ve ülkemizin taleplerini yönetme politikasıdır.

## 2.12 Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesinin Teorik Çerçevesi

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ancak hükümetlerin dış ticaret politikasında akımların yönünü ve miktarını değiştirerek sağlanabilecektir. Bu ise dış ticarete hükümetlerin müdahalesinin azalması anlamına gelmektedir. Hükümetler dış ticarete iki şekilde müdahale edebilmektedir. Bu müdahalelerden birincisi fiyat müdahaleleri, ikincisi tarife dışı engellerdir. Fiyat müdahaleleri gümrük vergileri, tarifeler, vergiler ve ek ücretler gibi değişkenleri kapsarken, tarife dışı engeller kotalar, yasaklar, lisanslar, ithalat teminatları gibi araçlardan oluşmaktadır (Sach, 1995). Sachs vd.'e göre (1995), ticari serbestleşmeye yönelik politikaların ülkeler tarafından uygulanıp, uygulanmadığını gösteren beş temel özelliği bulunmaktadır ve aşağıda yer almaktadır.

- Tarife dışı engellerin dış ticaretin %40 veya daha fazla olması,
- Ortalama tarife oranlarının %40 veya daha fazla olması,
- Karaborsa döviz kurlarının, resmi döviz kurlarından ortalama %20 veya daha fazla değer kaybetmesi,(1970'ler ve 1980'ler gibi)
- Sosyalist bir ekonomik düzene sahip olunması,
- İhracatın önemli bir kısmının kamu tekelinde olmasıdır.

Sachs vd.' e göre (1995) eğer bir ülke bu beş özellikten bir tanesine sahip ise, söz konusu ülkenin dış ticaret politikasının dış ticarete kapalı olduğunu gösterir. Sachs

vd'e göre (1995) sömürgecilik sonrasında bağımsızlığını yeni kazan ülkeler ticari serbestleşmeye sıcak bakmamaktadır. Buna örnek olarak gösterilebilecek ülke SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya'deki ülkeler önemli ölçüde uymaktadır. Dışa açıklık ise finansal ve ticari alandaki politikaların uyumunun ne kadar olduğuna bakılır. Görüldüğü gibi ekonominin dışa açılmasında ticari dışa açıklık kadar devlet kontrollerini kaldıran ve yurt içi mali piyasalar üzerindeki devlet kontrollerini kaldıran yurt içi mali piyasaları uluslararası piyasalarla bütünleşmesini sağlayan finansal dışa açıklık önemlidir. Bu çalışmada daha çok ticari açıklık üzerine durulmuştur. Ticari açıklık, hizmetler ve mal ticaretindeki devlet kontrollerinin kaldırılarak uluslararası ticaretin daha serbest hale gelmesi amaçındadır. Ticari serbestleşmede sosyal, coğrafi, ekonomik, siyasi, idari vb değişkenler ülkelerin bu sürece yaklaşımlarını ifade eder (Çatalbaş, 2014).

### **2.13 Klasik Dış Ticaret Teorileri Açısından Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi**

Neoklasik ve klasik iktisatçılara göre serbestleşen ticaret uzmanlaşmayı arttırarak; karşılaştırmalı üstünlükler vasıtasıyla kaynakların etkin dağılmasını sağlayıp, ticaret yoluyla bilginin uluslararası yayılmasını sağlayıp, ulusal sınırlar içerisinde rekabeti arttırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Söz konusu iktisatçılar serbest ticaretin ülkelerin refahını arttıracığını ve ekonomileri birbirine yakınlaştıracığını savunmaktadır. A. Smith klasik iktisadın öncülerinden; mutlak üstünlük teorisinde bir ülke, diğer ülkeye göre hangi malı daha ucuza üretebiliyorsa o malın üretiminde uzmanlaşmalıdır. Diğer ülkeye göre pahalı ürettiği malı ise ithal etmelidir (Çatalbaş, 2014).

Klasik iktisadın diğer temsilcilerinden J.S Mill dış ticareti karşılıklı talep kanunu ile açıklamıştır. Dış ticaretten daha fazla kazancın sağlanması karşılıklı talebin şiddetine bağlı olduğunu belirtmiştir. Marshall ve Edgeworth'un teklif eğrilerinde ise bir ülkenin teklif eğrisi ne kadar az ise, o ülke dış ticaretten doğan kazançtan o kadar pay alacağını ifade etmektedirler. G Haberler ise karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin emek değer teorisine dayanmadan fırsat maliyeti teorisi ile açıklanabileceğine değinmiştir. Hecksher –Ohlin (H-O) Teorisi ise her ülkenin kendi üretim faktörünün bol olarak kullanıldığı malları ihraç etmesi gerektiğini belirterek faktör donanımı ile üretim ve dış ticaret arasında bağlantı oluşturmuştur. H-O Teorisini test eden Leontief (1953) sermaye yoğun ABD'nin emek yoğun mallar ihraç ederken, sermaye

yoğun malları ithal ettiği sonucuna varmıştır. Ulaşılan bu sonuç H-O Teorisinin geçerliliğine olan güveni zedelemiştir. Loentief (1953)'in elde ettiği sonuç aslında üretimde emeğin niceliği kadar niteliğinin de önemli olduğunu da göstermektedir. Lountief (1953)'in elde ettiği sonucu açıklamak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda Neoklasik ve Klasik iktisadın açıklayamadığı dış ticaretle ilgili pek çok konu yeni dış ticaret konularıyla çözüme kavuşturulmuştur. Klasik iktisadın en önemli dış ticaret teorilerinden karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, ülkeler arasındaki üretim maliyetleri farklılıkları var olduğu sürece dış ticarettten kar sağlanacak ve dış ticaret yapılmaya devam edecektir. Teorinin geliştiricisi D. Ricardo ülkeler arasındaki maliyet farklılıklarının emek (işgücü) verimliliğine bağlamış fakat emek ve verimliliğinin farkını açıklayamamıştır. Yeni dış ticaret teorilerinden bazıları ise emek verimliliğinin neden farklı olduğunu beşeri sermaye ile açıklama getirmiştir (Çatalbaş, 2014).

#### **2.14 Yeni Dış Ticaret Teorilerinde Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi**

Yeni dış ticaret teorilerinde klasik iktisatçıların bazı temel varsayımların aksini iddia etmektedir. Yeni dış ticaret teorilerine göre; ölçek ekonomileri, eksik rekabet ve ürün farklılaştırmasının dış ticarete önemli belirleyiciler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca teknoloji, yenilikler, beşeri sermaye ve bilginin dış ticarete ülkelere karşılaştırmalı üstünlükler sağladığı sonucuna varılmıştır. Keesing (1968) emeğin yoğun olduğu işgücünün kalitesini artırarak ekonomik büyümeyi veya dış ticarete olumlu gelişmeyi yakalayacağını belirtmektedir. Posner'in teknolojik açık teorisine göre ise yeni bir üretim ve mal sürecine sahip sanayileşmiş ülkeler söz konusu malın ihracatçısı olurlar. Diğer ülkeler mevcut yeniliğe sahip olana kadar yenilik yapan ülke, söz konusu malın üretiminde karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahip olacaktır. R. Vernon'un ürün dönemleri teorisinde teknolojik açık teorisi geliştirilerek geliştirilmiştir. Teoride ürünün gelişimi belirli dönemlere ayrılmış bulunan her dönemde karşılaştırmalı üstünlüklerin değiştiği söylenmiştir (Çatalbaş, 2014).

Yeni ürünün ilk döneminde yenilikçi ülke söz konusu malın tek ihracatçısıdır. İlerleyen dönemlerde ürün olgunlaşıp standart duruma gelirken karşılaştırmalı üstünlük de ucuz emek ile üretim yapılan ülkelere doğru gitmektedir. S.B. Linder tercihler ve gelirlerde benzerlik teorisinde tarımsal ürünler ve ilkel mallar (doğal kaynaklar) dış ticaretinin Heckscher – Ohlin'in faktör donanımı ile açıklandığı buna karşılık, sanayi ürünleri dış ticaretinde ise tercihler ve gelirlerde benzerlik teorisi

gelişmiş ülkelerin dış ticareti açıklarken, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretini açıklamada yetersiz olmaktadır. Teoriye göre az gelişmiş bir ülke ile sanayileşmiş ülkenin dış ticaret potansiyeli oldukça düşüktür (Çatalbaş, 2014).

E. Helpman, T. Negishi, P. Krugman ve M. C. Kemp klasik iktisadın ölçeğe göre sabit getiri varsayımının mevcut rekabet koşullarının da etkisiyle artık geçerli olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ülkelerde ölçek ekonomiyeye sahip olanlar tüketiciler açısından seçenek sayısını arttırarak refahı olumlu olarak etkiler. B. Balassa, H.G. Grubel, P.R Krugman, P.J.Lloyd ve K.J. Lancaster, dış ticareti monopolcü rekabet teorisine ile açıklamaktadır. Buna göre, ülkeler arasındaki faktör donanımı veya karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre endüstri – içi ticaret, ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırması nedeniyle ülkeler arasında ticaret yapılmaktadır. Benzer faktör donanımları sahip ülkelerin birbirleriyle ticaret yapması ürün farklılaştırması ve endüstri içi ticaret ile açıklanmaktadır (Çatalbaş, 2014).

Faktör donanımları benzer ülkeler arasındaki dış ticarete daha çok endüstri içi ticaret, farklı faktör donanımlarına sahip ülkelerde ise karşılaştırmalı üstünlüğe bağlı olarak endüstriler arası dış ticaret gelişir (Çatalbaş, 2014).

## **2.15 Bazı Ampirik Çalışmalara Göre Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesi**

Dış ticarete serbestleşmenin olması yurt içi piyasalarda rekabet düzeyini önemli ölçüde artmasını sağlamaktadır. Buna bağlı olarak ürün kalitesi ve yerli üreticilerin verimliliği gelişir, her iki gelişmede ekonomik büyümeye olumlu yansır Mishikin'e göre ticaretin serbestleşmesiyle artan ithalat, ihracata dolaylı olarak önemli katkılar sağlar. İthalat ile birlikte artan rekabet özellikle yurtiçi piyasalara odaklanmış firmaların karını azaltır, bu durumda firmalar kazançlarını arttırmak için ihracat yapmaya başlarlar. Ticaretin serbestleşmesi ile dolaylı olarak ülkenin ihracatını da arttırmış olur. Bazı çalışmalar (Helpman ve Grossman gibi) ülkelerin ileride uluslararası üstünlük sağlayabileceği araştırma yoğun sektörleri korumalarının yatırımları teşvik edeceğini dış ticarete yönelik müdahalelerin uzun vadede ekonomik büyümeye pozitif olarak katkı sağlayacağını vurgulamaktadır. Bu anlayışa göre bazı sektörlerde kısmi olarak ithal ikameci sanayileşme uygulamasının uzun vadede ekonomiye olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir (Çatalbaş, 2014).

Sachs vd, Dollar ve Edwards ticari açıklığı, yüksek büyüme oranları ile bağdaştırmıştır. Romer ve Frankel ise büyüme ve ticari serbestleşme arasındaki

nedenselliğın yönünü tespit edecek bir kanıt bulamamıştır. Buna karşılık Lee vd. farklı yaklaşımlar kullanarak ticari açıklığın ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisini tespit etmiştir (Çatalbaş, 2014).

Bourguignon, Temple, Winters ticaretin serbestleşmesinin ekonomik ve yoksulluk üzerine etkilerini incelemişlerdir. Winters serbestleşmenin yoksulluğu artırır ve azaltır şeklinde basit bir sonucu olmayacağını belirtmektedir. Bununla birlikte deneye dayalı kanıtlar büyük ölçüde uzun vadede ticari serbestleşmenin yoksulluğu hafifleteceği gibi aksi yöndeki tespit için yeterli kanıt olmadığını vurgulamaktadır (Çatalbaş, 2014).

## **2.16 Uluslararası Ticaret Kuramları**

Serbest ticaret, uluslararası ticaretin devlet müdahalesi olmaksızın firmalar tarafından gerçekleştirilen bir sistemdir. Bu sistemde devlete düşen görev ise mülkiyet haklarını ve firmaların serbestlik ortamının gelişmesini sağlayacak ve korunmasını öngören koşulları oluşturmaktadır (Sabır,2001). Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için önce GATT, daha sonra Uruguay Round'u ile kurulan Dünya Ticaret örgütünün temelini oluşturmaktadır (Aktan, 1998). Günümüzde serbest ticaret taraflarının, görüşlerini savunmak için kullandıkları başlıca argümanları ise Aktan'a göre (1998) aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- Serbest ticarete iş bölümü ve uzmanlaşmadan yararlanıldığı için ekonomik kaynaklar daha verimli kullanılabilir.
- Geniş Pazar imkânlarından yararlanılması, birim başına üretim maliyetlerini azaltacaktır.
- Geniş Pazar imkânına sahip olmak işletmelerdeki rekabeti artırarak daha etkin ve verimli çalışmaya ve daha etkili daha ucuz mal üretmeye zorlayacaktır
- Serbest ticaretteki rekabetin sonucu olarak AR-GE'yi teşvik eder.
- Ülke ekonomisinin büyümesi ve refah düzeyinin artması için serbest ticaret gereklidir.
- Serbest ticaret bilginin gelişmesine yardımcı olur.
- Serbest ticaret sayesinde bilgili işgücü aktarımları mümkün olur.
- Serbest ticaret, ticarete tekel gücü azaltıcı etki sağlar.

- Dış ticaretini serbestleştirmiş olan ülkelerin, yüksek gümrük duvarları uygulayan ülkelere karşı daha gelişmiş oldukları görülmektedir.

Dünya ticaretinin serbestleşmesi, bu sürece katılan tüm ülkelerdeki piyasaların gerçekten rekabetçi piyasalar olması halinde ülkelerin refah düzeyini artıracığı ve hepsi aynı ölçüde olmasa da kazançlı çıkacağı savunulmaktadır (Sabır, 2001). Serbest dış ticaret teorisinin temel taşlarından birisi olan karşılaştırmalı üstünlükler teorisidir. Karşılaştırmalı üstünlükler modelinde, önemli olan karşılaştırmalı maliyetlerdir. Bir ülke tüm mallarını ucuza üretse de bundan kar sağlayabilir. Uluslararası uzmanlaşma ve işbölümünün yararlarını açıklıkla ortaya koyan karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile Ricardo, serbest ticaretin her ülkede refahı yükselteceği gibi evrensel sonuçlara ulaşmıştır (Ricardo, 1997).

Sabır'ın (2001) karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre;

- Bütün piyasalarda tam rekabet koşulları vardır.
- Üretimde sadece emek kullanıldığı varsayılmaktadır.
- Ulaştırma maliyetleri sıfırdır.
- Ticarete herhangi bir kısıtlama yoktur.
- Ülke içinde üretim faktörleri hareketlidir, ülkeler arasında ise hareketsizdir.
- Modelde iki mal ve iki ülke söz konusudur.

Rekabet meselesinin uluslararası boyutta çözümlenmeden boyutta da anlam taşımayacağını ve uluslararası ticaretten beklenen kazançların elde edilemeyeceğini varsaymaktadır (Kuter, 2001)

## **2.17 Uluslararası Ticaretin Serbestleşmesine Yönelik Eleştiriler**

Ticaretin serbestleşmesine olumsuz bakan iktisatçılara göre uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması bebek endüstrilerinin kurulmasını veya gelişmesini önlemektedir. R. Prebisch ve H. Singer'in dış ticaret hadlerinin uzun vadede ilkel ürünler ihraç eden gelişmekte olan ülkeler aleyhine döneceği tezi de dikkate alınırsa ticari serbestleşme daha çok gelişmiş ülkelerin yararına olacaktır. Çünkü dış ticaret hadlerinin uzun vadedeki gelişimi sanayi ürünleri ihraç eden gelişmiş ülkelerin yararına olacaktır. Diğer taraftan ülkeler arasında teknolojik gelişmişlik düzeylerinin farklılığı ve emeğin niteliği bu sürece katkı sağlamaktadır. Sonuçta gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş olan ülkelere bağımlı durumuna gelir ve ödemeler dengesi gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkileyecektir. İktisat literatürünün de artan dışa

açıklık ile ekonomik büyüme arasında genel olarak pozitif yönde bir ilişkinin varlığı yönünde görüş birliği varken, artan finansal dışı açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü konusunda tam bir fikir birliği mevcut değildir. Artan ticari açıklığın ekonomi üzerindeki etkilerinde ülkenin rekabet gücü ve dış pazarlarda ülkenin payları etkilidir (Çatalbaş, 2014).

## **2.18 Ticari Serbestleşme Sürecine Etki Eden Faktörler**

Serbestleşme süreci dış ticaret her ülke ekonomisinde aynı etkiyi yapmayabilir. Dolayısıyla Mishkin'in belirttiği “ artan ithalat yurt içinde rekabeti artırarak yerli üreticinin karını düşürür, bu ise yerli üreticileri ihracata yöneltir.” süreci her zaman işlemeyebilir. Bir ülkede başarılı olan dış ticaret politikasının diğer ülkelerde başarılı olacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü ekonomi sosyal bir bilimdir diğer nedeni ise her ülkenin rekabet, dış ticaret ve diğer ekonomik ve sosyal şartları ve dinamikleri farklıdır. Eğer dış ticaret, rekabet ve diğer ekonomik ve sosyal şartlar yeni şartlara göre düzenlenmemişse uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ülkenin zararına olabilmektedir. Ticari serbestleşme ile birlikte artan ithalat sonucunda yurt içi piyasada yabancılarla rekabet edemeyen yerli üreticilerin üretimlerini durdurması hem iç hem de dış ekonomik dengeleri bozacak nitelikte olabilir. Ülkeler kısa bir zaman içerisinde tüketici refahını arttırmak isterken, orta ve uzun vadede her açıdan geleceklerini garanti altına almak istemektedirler. Günümüzde gelişmiş ülkelerin önemli bir bölümünün ticari serbestleşmeye mesafeli olduğu, tarife ve tarife dışı engellerle ülkelerini korumaya çalıştıkları görülmektedir (Çatalbaş, 2014).

Söz konusu gerçekler dikkate alındığında bütün sektörleri kapsayan ve küresel düzeyde bir ticari serbestleşmenin ancak teoride mümkün olacağı görünmektedir (Çatalbaş, 2014).

## **2.19 Ticari Serbestleşmede Yarar Sağlayacak Ülkeler**

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile birlikte dünya refahının kesin artacağı kesin olmak ile birlikte sorun gelir ve refahın nasıl paylaşılacağıdır. Yaygın görüş GOÜ'den gelişmiş ülkelere doğru bir gelir akımı olacağı yönündedir. Az gelişmiş ülkelerdeki teknik süreçler ve ekonomik büyüme ilgili oranlar ticaretin olmadığı durumlardaki değerlerden daha küçük veya eşittirler. Görüldüğü gibi serbest ticaretin gelişmiş ülkelere dinamik etkileri daha güçlüdür ve olumludur. Statik kazançlardan



hem gelişmiş hem az gelişmiş ülkeler faydalanmakta, ayrıca az gelişmiş ülkeler serbest ticaret ile refahlarını da arttırmaktadırlar (Çatalbaş, 2014).

## **2.20 Serbest Ticarete Devletlerin Kendi Üreticisini Koruması**

Devletler kendi üreticilerini korumak ve yabancı üreticilere göre daha iyi konuma getirmek için piyasalarda müdahale araçları kullanmaktadır. Devletin kendi üreticisini korumak adına dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki tane politika aracı kullanmaktadır (Ertürk, 2001).

### **2.20.1 Dolaylı politika araçları**

Dolaylı politika araçlarının başında para ve maliye politikası gelir. Para politikası, para arzının daraltılması ya da genişletilmesi yoluyla yapılan politikadır. Para arzının artışı talebin artmasını, azaltılması veya daraltılması ise toplam talebin daraltılması sonucunu çıkarır. Talep genişlemesi ithalata talebi de artırdığından, ticaret ödemeler bilançosunu da etkiler. Talep daralması ise fiyatı baskı altında tutar, ithalatın daralması ve ihracatın genişlemesine yardımcı olur. Para politikası faiz hadlerini ve sermaye hareketlerini de etkiler. Sıkı para politikası faiz hadlerini yükseltir, iç faiz haddi dış faiz haddinin üzerinde olduğu zaman ülkeye kısa vadeli sıcak para girişi olur. Geniş para politikası faiz hadlerini düşürdüğü için dışarıya sermaye akımı olur. Ödemeler bilançosunun bozulmasına neden olur (Ertürk, 2001).

### **2.20.2 Doğrudan politika araçları**

#### **2.20.2.1 İthalatla ilgili politikalar**

##### **2.20.2.2 Gümrük tarifeleri**

Gümrük tarifeleri, geniş olarak dış ticaret politikasının, dar anlamda ise dış ticaret politikasının en çok kullanılan ve en eski yöntemlerindedir. Gümrük tarifesinde iki kavram yer almaktadır bunlardan birincisi gümrük ikincisi tarifelerdir. Belli bir malın gümrük sınırını geçişinde ödenen vergi ve harçlara gümrük denir. Uluslararası ticarete konu olan bütün mal ve hizmetlere uygulanan vergileri belirleyen listelere de tarife denilmektedir. Uygulama da üç tür tarife yer almaktadır. Bu tarifeler tek kolonlu, çift kolonlu, üç kolonlu olmak üzere üçe ayrılır. Gümrük vergileri yasa olarak konuyorsa otonom tarife denir. Eğer vergiler uluslararası sözleşmeler ile konuyorsa buna sözleşmeli tarife olarak yer alır (Karluk, 2013).

- **Tek kolonlu tarife sistemleri:** Tek kolonlu tarife sisteminde her mala ülke orijinine bakılmaksızın tek bir vergi uygulanır ve yasal düzenleme yapmadan karşılıklı görüşmelerle değiştirilemez. Bu tip tarifeler korumacı ülkeler için geçerlidir (Karluk, 2013).
- **Çift kolonlu tarife sistemleri:** Her mal için iki vergi uygulanmaktadır. Eğer iki vergi de yasa ile konulmuş ise burada maksimum – minimum formlu bir otonom tarifesi söz konusudur. Eğer sadece yüksek vergiler yasa ile belirlenmiş, buna karşılık düşük olanı uluslararası anlaşmalarla ödün olarak verilmişse bu durumda kısmen otonom kısmen de tarife sisteminden söz edilir. WTO üyesi devletin tarifeleri çift kolludur. Üye olan ülkelere düşük tarife, üye olmayan ülkelere ise yüksek olan tarife uygulanır. Buradaki amaç tarife indiriminden yararlanmak isteyen ülkelerin, kendi tarifelerinde indirim sağlaması gerekmektedir (Karluk, 2013).
- **Üç kolonlu tarife sistemleri:** Üç kolonlu tarife sistemlerinde üç ayrı vergi oranları mevcuttur. Sistem çift kolonlu tarife sistemine üçüncü düşük verginin eklenmesidir. Üç kolonlu tarife sisteminin diğer adı da tercihli sistemdir (Karluk, 2013).

Sonuç olarak ülkeye yabancı malların girişinde değere göre veya miktara göre alınan vergilere gümrük tarifeleri diyoruz. Ülkeye malların girişinde doğrudan etkilediği için ithalatın kısılmasını ve arttırılmasına olanak sağlar (Ertürk,2001).Tarifeden dolayı yabancı üreticiden sağlanan gelirler kamu finansmanı ya da diğer vergilerin azaltılmasına imkân sağlamaktadır. Ulusal alanda tarifeler faydalı olsa da, dünya ekonomisi açısından olumsuz sonuçları olmaktadır. Tarifelerin kaldırılmasına yönelik projeksiyonların, tarifelerin etkilerini daha iyi anlayabilmek için ayrıca önem taşımaktadır (Sabır, 2001).

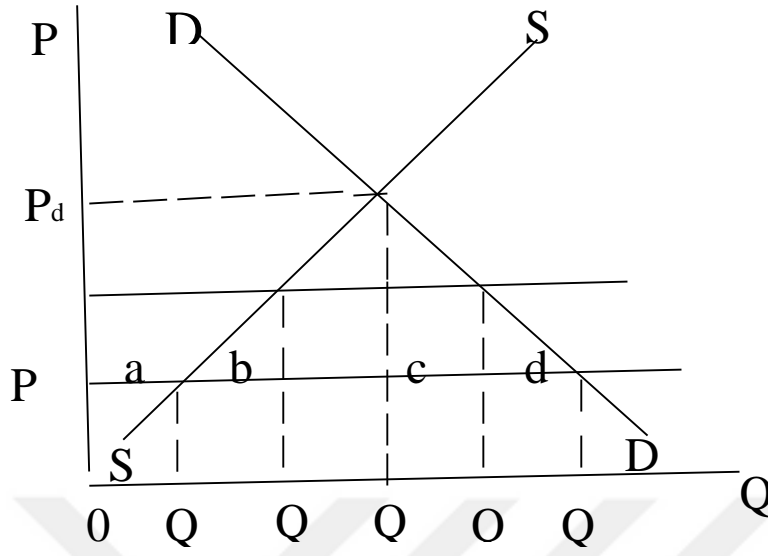
## 2.21 Tarifelerin Etkisinin Grafikselleştirilmesi

### 2.21.1 Kısmi denge analizi

Gümrük tarifesi yabancı malların ülke sınırlarından geçerken değer veya miktar üzerinden. Devlet tarafından konulduğu için zorunludur. Aşağıdaki şekilde gümrük tarifelerinin etkileri kısmi denge aletleriyle analiz edilecektir. Şekil 40'dan da görülebildiği gibi S arz eğrisi D de talep eğrisidir. İç denge fiyatı  $P_0$  olan bir ülkenin

dünya fiyatı  $P_w$  ye  $t$  oranında gümrük tarifesi konması halinde yeni fiyat  $P_w (1+t)$  olacaktır. Fiyatın bu düzeye çıkmasının bir takım etkileri vardır (Ertürk, 2001).





Şekil 2.1: Tarifeler ve Kısmi Denge (Ertürk, 2001)

**Üretim etkisi:** Gümrük tarifesi yabancı malların fiyatını arttırdığı için yerli üretimi teşvik eder. Tarifeden önce o malın üretimini maliyetli bulan üreticiler, tarifeye birlikte üretimi karlı bulacaklar ve piyasaya gireceklerdir. Tarife yeni üreticinin piyasaya girmesini teşvik etmekle beraber eski üreticinin de karını arttırmaktadır. Üretimin  $Q_1$ 'den  $Q_2$ 'ye çıkarılması için yeni girdilere ihtiyaçları olacağından, üretim artışı beraberinde istihdam artışını ve başka atıl kaynaklarında harekete geçirilmesini sağlayacaktır. Bu durum yeni yerli üreticiyi teşvik etmektedir ancak dünyadaki o malı daha etkin üreten üretici kendi malını o ülkede satamamaktadır (Ertürk, 2001).

**Tüketim etkisi:** Dünya fiyatı  $P_w$ , tarifeli fiyatın,  $P_w(1+t)$  altında bulunduğundan kişilerin bu maldan başlangıçtaki talebi  $Q_4$  kadardır. Bu miktarın  $Q_4-Q_1$  kadarı  $P_w$  fiyatından ithal edilmektedir.  $t$  oranında tarife  $P_w$ 'yi  $P_w(1+t)$  ye çıkarınca, yani fiyat yükselince talep edilen miktar  $Q_3$ 'e düşmüştür. Bunun  $Q_3-Q_2$  kadarı ithal edilmektedir. Yani tarifeye birlikte hem talep edilen miktar daralmış, hem de ithalat miktarı azalmıştır. Bu durumda tüketiciler daha fazla vergi ödemek zorunda kalmaktadır (Ertürk, 2001).

**Gelir etkisi:** Devlet vergi gelirlerini arttırmak için de tarife koyabilir. Şekilde bu kaynak  $c$  alanıyla belirtilmiştir. Bu da  $(P_w(1+t)-P_w) \times (Q_3-Q_2)$  kadardır (Ertürk, 2001).

**Gelir dağılımına etkisi:** Tarifeler geliri tüketicilerden üreticilere doğru yeniden dağılmasına neden olur. Bu da tüketicinin daha fazla para ödemesine ve üreticinin daha fazla kar etmesine neden olmaktadır (Ertürk, 2001).

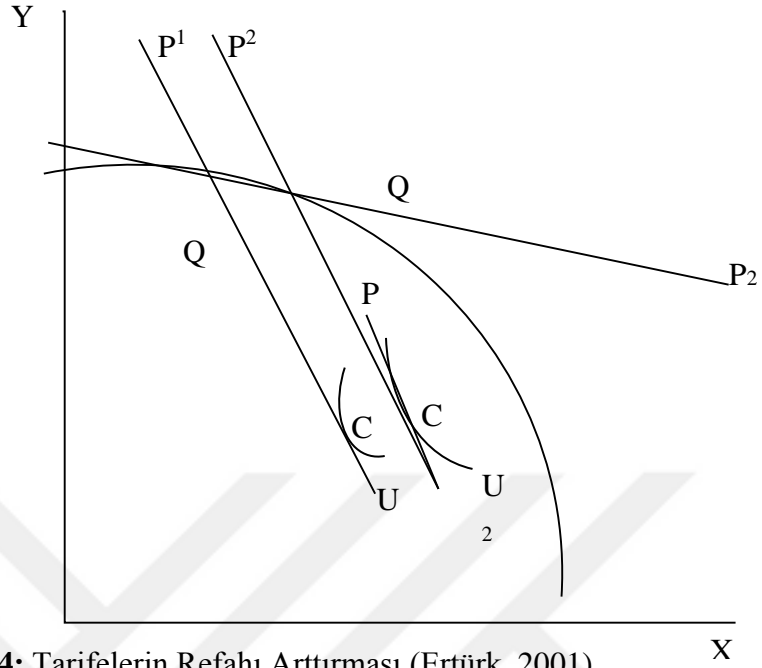
**Ülke etkisi:** Tarifelerin tek tek kesimler açısından ortaya çıkan sonuçlar toplandığında ülke açısından sonuçlar çıkmaktadır. Şekle baktığımızda tüketici rantın da ortaya çıkan daralmada a üreticilere devlete c gittiği için kayıp sayılmaz. b ve de alanları maliyet alanı olduğundan bu alan net kayıptır. Bu durumda tarifeler statik yarar sağlamaz. Ancak yabancı ülkeyi de devreye sokarsak durum farklı olabilir. Bununca nedeni tarifenin ithalatçı ülkenin iç fiyatlarını düşürmesi bunun sonucu olarak ithalatçı ülkenin ek kazançlar elde etmesidir. Bunun için yabancı mal ürün alan ülkenin yabancı ülkeye mal gönderen ülkenin fiyatlarını etkileyecek kadar büyük olması gerekir. Bunun sonucu olarak ticaret haddi kazancı ortaya çıkmıştır. Bu tarifelerin ortaya çıkardığı kayıp ve kazancı birbirleri ile karşılaştırabiliriz. Bu da  $(a+b+c+d)-a-(e+c)=b+d-e$  olacaktır. Eğer  $b+d < e$  ise tarife koyan ülkenin refahı artmış  $e < b+d$  ise azalmış demektir. Bir ülkenin dünya ticaretinin fiyatlarını etkilemesine ve ticaret hadlerini kendi iyiliğine çevirmesi karını arttıracaktır. İthalat talep eğrisi ve ihracat arz eğrisi esnekliği birden küçük eğrilirse, gümrük tarifeleri ithalat harcamasını büyük ölçüde kısımlayabilir. İthal ürün eğer o ülke için önem arz ediyorsa tüketici bu üründen vazgeçmeyecektir. Bu durumda ithalat kısımlamaz (Ertürk, 2001).

**Gümrük tarifelerinin kayıp ve kazançları:** Gümrük tarifelerinin üretim, tüketim ve gelir etkileri bir arada işlendiğinde ithalatçı ülke (Türkiye) üzerindeki net etkilerini tarafsız olarak değerlendirmek zordur. Çünkü tarifeler, toplumun farklı kesimlerinde farklı olarak etki yaratır. Bir taraf (tüketiciler) bundan zarar görürken diğerk bir taraf (üreticiler) ise kazançlı çıkmaktadır (Ertürk, 2001).



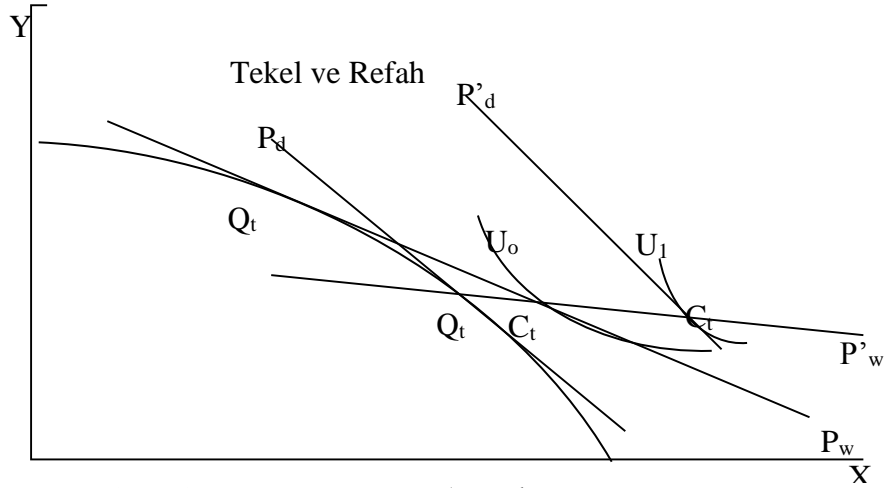
sonucu refahında meydana gelen azalma  $C_t$ 'ne ne kadar devam edebilir.  $VQ_t$  kadar ihracat  $VC_t$  kadar da ithalatla  $Q_tVC_t$  üçgenine ulaşılır. İç fiyatlar söz konusu olduğunda  $VQ_t$  kadar Y malı  $VC_t$  kadar X malıyla mübadele edilmektedir.  $ZC_t$  ise tarife geliri olarak toplanmaktadır (Ertürk, 2001). Tarifelerin bir diğer sonucu ise X malında yanlış uzmanlaşmadır. Hâlbuki ülkenin Y malında mukayeseli üstünlüğü vardır. Ülkenin milli geliri de Y cinsinden azalmıştır. Serbest ticaret milli gelir dengesi  $ON_f$  iken koruma ile  $ON_t$ 'ye düşmüştür. Yine üreticilere kaynak aktaran tarifeler tüketiciler üzerinden tahsil edilen vergilerdir. X üzerinden ithalde alınan tarifeler yerine Y'nin ihracatı vergilenseydi bu durumda, kaynaklar yine X üretimine kayacak, X'de uzmanlaşma sağlanacak ve refah yine azalacaktı; bu durumda X'in fiyatı değişmeyecek, Y'nin fiyatı düşecekti.  $P_y = P^* (1 - t)$  olurdu (Ertürk, 2001).

İhracatın vergilendirilmesi yerli üreticinin sattığı ürünlerin fiyatını düşürür ve alınan vergilerin tüketicilere aktarılması ile refah düzeyini artırır. Uygulanan politikalarla ihracat sanayilerinden ikame sanayilerine doğru kayar. Yani hem dışa açılma hem de ülkenin kendi üreticisini koruma imkânına sahip olur. Tekelci, dünya fiyatlarını etkileme gücüne sahip ülkelerin tarife koyması refah artışına neden olmaktadır. Eğer ekonomide sapmalar varsa bu sapmaları başka sapma aletiyle ortadan kaldırarak da refah artışı sağlanabilmektedir. Farz edelim ki üreticiler hükümetten siyasi yolla sübvansiyon alıyor; hükümet ise bu sübvansiyonu politik sebeplerle kaldıramıyor. Serbest ticaret üretimi  $Q_f$  'de tüketimi ise  $C_f$ 'de; tarifeli üretim  $Q_t$  tüketim ise  $C_t$ 'de olsun.  $P_s$  de sübvansiyonlu fiyat olsun. Tüketiciler o zaman dünya fiyatından tüketirler. Hükümet sübvansiyonu kaldıramıyorsa, X ithalatı üzerine tarife koyabilir ve X'in üretimini teşvik edebilir. Bu durumda toplum üzerinde sübvansiyonun verdiği zarar da azalma olur. Tarifeler sonucu X'in üretimi artar  $Q_t$  yeni üretim noktasıdır.  $C_t$  ise yeni tüketim noktası. Bu nokta daha yüksek bir refah düzeyi demektir (Ertürk, 2001).



Şekil 2.4: Tarifelerin Refahı Artırması (Ertürk, 2001).

Dünya fiyatlarını etkileme (tekel) gücü olan ülkenin tarife koyması durumunda da refah artar.



Şekil 2.5: Tekel ve Refah (Ertürk, 2001).

Şekil 44'den de görüldüğü gibi,  $P_w$  dünya fiyatları, büyük ülkenin tarife koymasıyla  $P'_w$  durumunu almıştır. Tarife gelirleri tüketicilere transfer edildiği için  $P_d$  nisbi fiyatı  $P'_d$  olmuş  $C_t$  noktasında  $U_1$  farksızlık eğrisine teğet olmuştur.  $C_t$ ,  $C_f$ 'nin sağına düştüğünden ülkenin refahı artmıştır (Ertürk, 2001).



## 2.22 Genel Denge Analiz

### 2.22.1 Efektif koruma

Tarifeler yerli üreticiyi koruma amaçlı konuluyor bu yüzden bu görevi en iyi şekilde getirmesi gerekiyordu. Bunun için tarifeye üretimini teşvik ettiğimiz malın hangi girdilerle üretildiğine, bu girdilerin ithal edilip edilmediğine, ithal ediliyorsa girdi ithalatından vergi alınıp alınmadığına bağlıdır (Ertürk, 2001)

Buna göre  $T_j$  nihai mala uygulanan tarife,  $a_{ij}$  de  $j$  malı üretiminde  $i$  girdisi payı olmak üzere

$$EKO = \frac{T_j - a_{ij} T_i}{1 - a_{ij}}$$

Veya katma değerle

$$EKO = \frac{V - V}{V}$$

Şeklinde hesaplanır.  $V$ 'tarifeden sonra tarifeden önceki katma değeri gösterir. Mesela  $T_j = \%20, a_{ij}=0,50, T_i=\%20$  ise,  $EKO = 0,20$ 'dir. Buna mukabil  $T_j > T_i$  olduğunda efektif koruma oranı büyür. Mesela  $T_j > T_i$  olduğunda efektif koruma oranı büyür. Mesela  $T_j = \%30 T_i = \%20, a_{ij} = \%50$  ise,

$$EKO = \frac{0.20 - 0.5 \times 0.30}{1 - 0.5} = 0.4$$

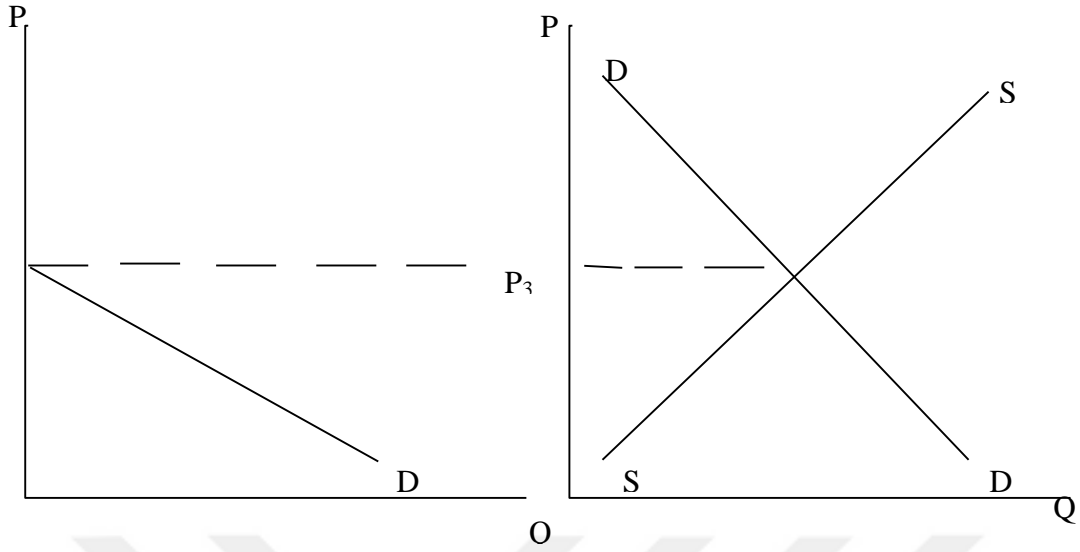
Olur. Yani koruma oranı, nihai mala uygulanan koruma oranına bağlı olarak iyileşir. Girdiye uygulanan koruma oranı artarsa kötüleşir.  $T_j = 0.20, T_i = 0.30$  ise o takdirde,

$$EKO = \frac{0.20 - 0.5 \times 0.30}{1 - 0.5} = \frac{0.05}{0.5} = 0.1 \text{ dir.}$$

$T_i = 0.50$  olursa  $EKO = -0.1$  olur ve nihai mal korunmaz, bilakis rekabete açılmış olur. (Ertürk, 2001)

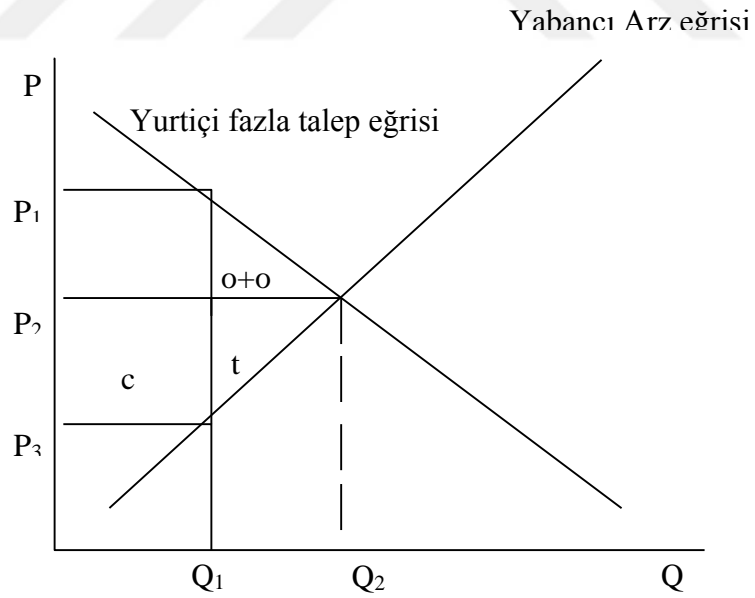
### 2.22.2 Optimum tarife

Yasaklayıcı tarifeye hiç ithalat yapmayarak kazanç elde edemez. Öyleyse yasaklayıcı tarifeye optimum tarife arasında bir yerde olmalıdır.



**Şekil 2.6:** Fazla Talep Eğrisi (Ertürk, 2001).

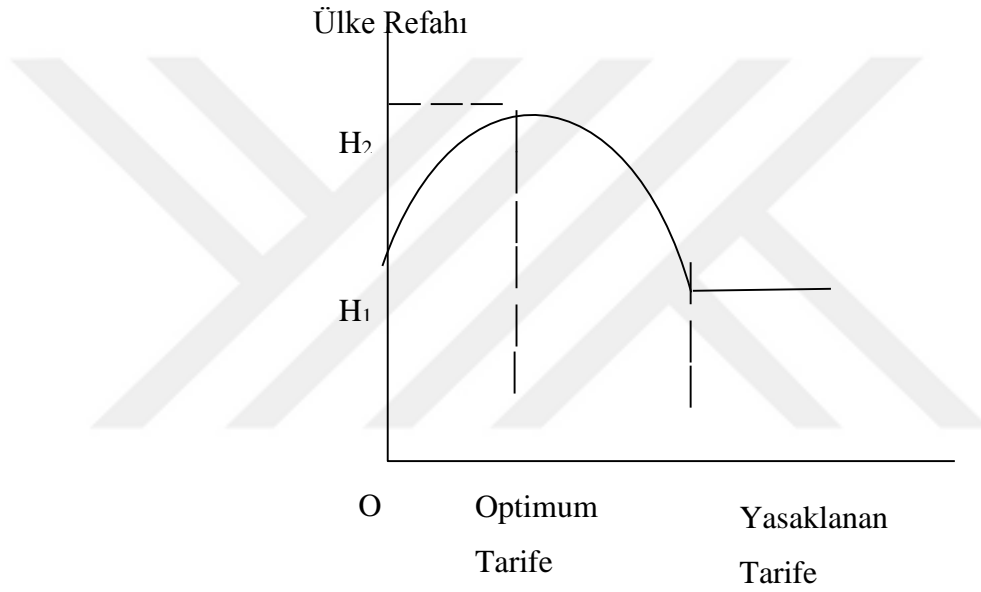
Şekil 45’de  $P_0$  fiyatının altındaki bütün fiyatlarda fazla talep söz konusudur. Buradan hareketle fazla talep eğrisini çizmek mümkündür. Bu eğri şeklinin solunda görünmektedir. (Ertürk, 2001)



**Şekil 2.7:** İhracatçı Ülke ve Ticaret Haddi (Ertürk, 2001).

Fazla talep eğrisiyle yabancı arz eğrisinin karşılaştığı nokta  $P_0$  ve  $Q_0$  noktalarına denk gelmektedir. İthal eden ülkelerin uluslararası fiyatı değiştirebilme kapasitesine sahip ise, tüketicilerin ödediği ücret gümrük tarifesiyle birlikte  $P_2$  olurken, arz edenlerin ücreti ise  $P_1$  olmaktadır. Bu durumda arz fiyat gerilemiş, talep fiyatı artmıştır. Ticaret

hadleri bu durumda ithal eden ülkenin kötülüğüne gelişmiştir. Şimdi ticaret hadlerinin ortaya koyduğu ülkenin kötülüğüne olan gelişme, marjinal üreticiler ve marjinal tüketicilerin yol açtığı zararın (b+d) ve e alanıyla yani ticaret haddi kazancıyla kıyaslanması sonucu ortaya çıkar. Eğer t oranında tarife (b+d) alanı kaybıyla e alanı kazancı eşitliyorsa tarife optimum tarife dir. Bu tarifeden daha fazla tarife uygulayan ülkelerin (b+d) alanını fazlalaştırırken, sosyal refahın kaybına neden olmaktadır. Ticaret haddi faydasını azaltır. Bu nedenle dünya ticaretinde fiyatlara etkisi olmayan ülkelerin tarife koymasının nedeni ekonomi politikadır. Tarifeleriyle dünya ticaretini etkileyen ülkelerin grafiği aşağıdaki gibidir (Ertürk, 2001).



**Şekil 2.8:** Optimum Tarife (Ertürk, 2001).

$H_1$  noktasından itibaren tarife ile refah artarken  $H_2$  noktasından itibaren azalma göstermektedir. Bunu şöyle bir örnekle anlatabiliriz. 100 kg pancar ithali 30.000 TL fiyatından serbest olarak yapıldığında tarifeye fiyat 35.000 TL'ye çıktığında toplam kayıp 300.000 TL toplam kazançta 300.000 TL olup birbirlerini karşılırsa bu tarife optimaldir (Ertürk, 2001).

### 2.22.3 Misilleme

Optimum tarifede ulaşılan sonuç, ticaret ortaklarının birbirine misilleme yapamayacağına dayanıyordu. Ancak bu gerçekçi bir varsayım değildir. Örneğin ABD'nin otomobil ticaretine koyduğu tarifeye misilleme olarak Asya ülkeleri tarıma yaptığı tarife yükseltmesini misilleme olarak kabul edebiliriz. Misilleme dünya

ticaretinin kazancını azaltır, karşılıklı kısıtlamalar ticaret hacmini daraltmaktadır. İhracatçının yapacağı ihracat vergisi ya da uygulayacağı tarife durumu değiştireceği açıktır. Dünya ticaretinin daralmasından kaçınmak için ülkeler bu dengeleri göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. (Ertürk, 2001)

#### 2.22.4 Lerner simetri teoremi

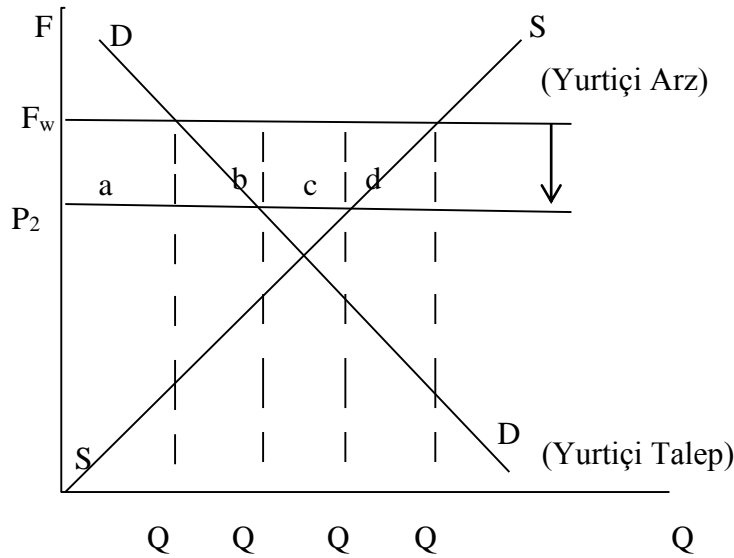
İthalat tarifeleriyle ihracat vergileri arasında ilginç bir ilişki vardır, bu ilişkiyi ilk defa Abba Lerner bulduğu için teoremin adı bu yüzden Lerner Simetri Teoremidir (Ertürk, 2001).

A ve B ülkelerinden B,  $t$  oranında tarife koyarsa bu tarife onun ithalatını azaltır ve B’de fiyatı yükseltir. Aynı sonuç A ülkesinin ihraç ettiği mala vergi ekleyerek de elde edebilir. Yani ihraç eden A ülkesi kendi ihracatına vergi koyarsa ihracatı daralır Malın fiyatı ülkede düşer. Bunu şu şekilde ifade etmek mümkündür.  $P_w$  dünya fiyatı olmak üzere ithalatçı ülke tarife koyarsa;

$P_A = (1 + t_1) P_B$  veya ihracatçı ülke vergi koyarsa  $P_B = (1 - t_2) P_A$  olur.

Burada  $t_1$  A ülkesinin gümrük tarifesi  $t_2$  ise B ülkesinin ihracat vergisidir. Adları farklı olmakla beraber  $t_1 = t_2$ ’dir.

Bunun geometrik açıklaması aşağıdaki gibidir (Ertürk, 2001).

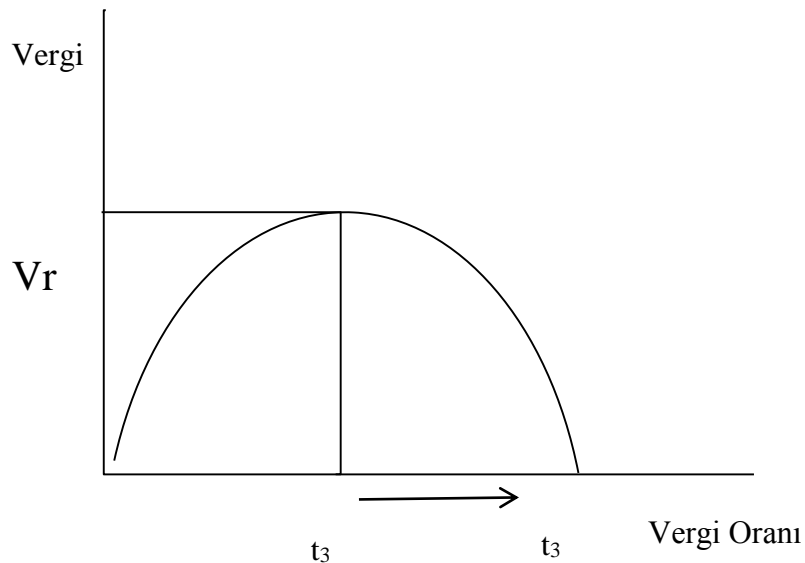


Şekil 2.9: Lerner Simetri Teoremi (Ertürk, 2001).

Şekilde 48'de tarifelerin etkisi monopol gücü olan ülke ile küçük olan ülkeyi birbirlerinden ayırır. Şekil 48'de görüldüğü gibi küçük olan ülkenin arz fazlası olduğunda ihracatını vergilendirirse dünya fiyatından ülke içi fiyatının arasındaki bağı değiştirir. Bunun sonucu olarak iç fiyat  $P_d$ 'ye düşer. İhracatçılar ihracatın vergilendirdiğini görünce, iç pazarın daha uygun halde olduğunu fark edeler ve bu duruma uygun olarak  $P_d$  fiyatından üretim yapmamalarına ve piyasadan çekilme karar almasına neden olur. Dolayısıyla yerli arz  $Q_4$ 'ten  $Q_3$ 'e düşer (Ertürk, 2001).

Ancak bu durumda talep edilen miktar artar ve  $Q_1$ 'den  $Q_2$ 'ye çıkar. Üreticilerin fiyat düşüşünden kaybı  $(a+b+c+d)$  kadardır. Bunun  $a$  kadarı tüketicilere tekrardan dağıtılırken  $c$  alanı ise devlet vergi olarak geri alır.  $b$  ve  $d$  alanları ise ihracatçıların ödediği ama ülke içinde de hiç kimseye verilmeyen alandır. Demek ki bu durumda hem ihracatçı rantını artırır hem de devletin vergi gelirleri artar. Ancak üretimin az olması işsizliği arttıracığından bu bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. O nedenle ihracat vergilerine devletlerin başvurduğu bir uygulama aracı değildir. Buna genelde o mal da tekel güce sahip ülkeler başvurmaktadır. Tekel güce sahip ülkelerin tek amacı  $c$  alanının büyütülmesidir. Ancak büyük bir ülke'nin ticaretini vergilendirmesi diğer ithalatçıları sömürme imkânı sağlar. Bunun sağlanması o mala duyulan ihtiyaca bağlıdır. İhracat kotaları ise nadiren uygulanır. Bunun amacı genellikle ulusal refahın yükselmesini sağlamaktır; ihracat ile birlikte ülkede kıtlığın yaşanmamasıdır. Ülkede kıtlığın yaşanması durumunda ihracat yasakları da uygulanabilir (Ertürk, 2001).

### 2.22.5 Vergi amaçlı tarife ve laffer eğrisi



Şekil 2.10: Laffer Eğrisi (Ertürk, 2001).

Laffer eğrisi vergi tarifesiyle vergi hâsılatı arasındaki ilişkiyi gösterir vergi oranlarıyla vergi hasılatı arasında azalarak artan bir ilişki vardır; bu ilişkiyi çan şeklinde bir eğri ortaya koyar. Vergi oranı vergi hâsılatına bir noktadan sonra destek vermez. Vergi oranı  $t_0$  'ın sağında artmaya devam ederse vergi geliri azalmaya başlar.  $t_1$  vergi oranı vergi hâsılatını sıfırlar. Buna dış ticarete yasaklayıcı tarife denir. O durumda talebin tamamı yerli arz tarafından karşılanır (Ertürk, 2001).

### **2.23 Tarife Benzeri Araçlar**

Tarife ve benzeri araçlar fiyatı etkiledikleri için koruyucu olabilmektedirler. İthalat teminatları, yani ithalatçı firmaların, Merkez Bankasına ithalat harcamasının belli bir oranını teminat olarak önceden yatırmaları gerektiğinden bu oranın artırılması ithalatı kısıtlar, azaltılması ise genişletir. İthalat sektörlerine farklı kur uygulamaları yani korunmak istenen sektör ürünleri için döviz tahsisinde pahalı, ekonomi için lüzumlu girdilere ise ucuz döviz tahsisi uygulamak bunlardandır. Mevcut döviz kaynaklarıyla döviz ihtiyaçları arasında denge sağlamak amacıyla kıt döviz kaynaklarını, ekonominin zorunlu ihtiyaçları arasında paylaşmak da bu politikalardandır (Ertürk, 2001).

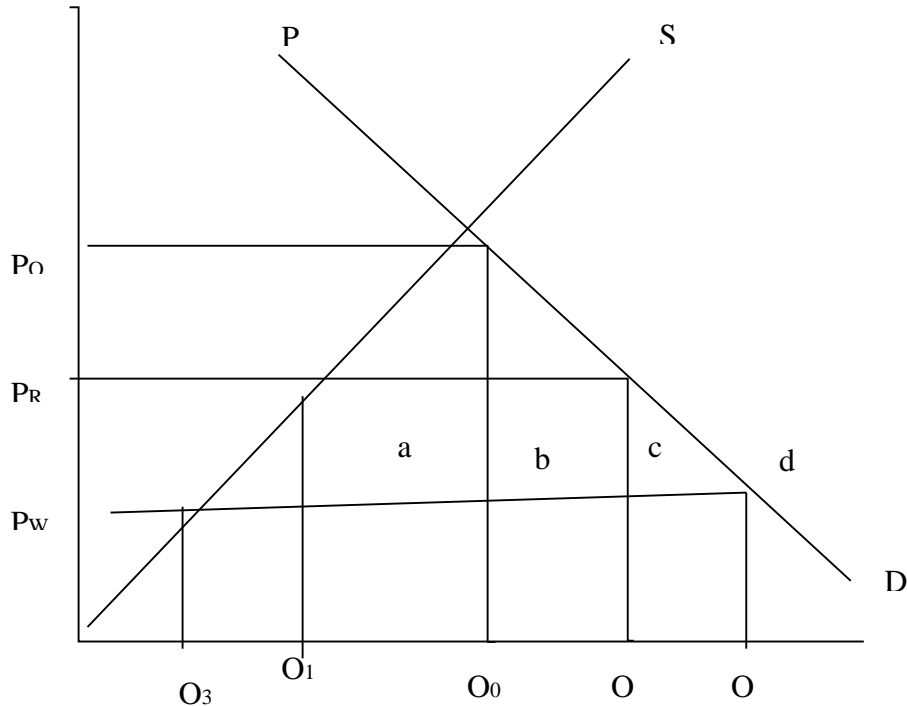
#### **2.23.1 Kotalar**

Bhagwati'nin de belirttiği gibi kota bir çeşit tarifedir. Aralarındaki tek fark, kotanın maliyetleri dikkate alınmaksızın otomatik koruma sağlamasıdır (Karluk, 2013). Tarifelerin etkin olamadığı durumlarda veya hemen sonuç almak için ithalatı miktar olarak sınırlandırmaktır (Ertürk, 2001). Kota uygulamasının sebebi, ülkenin dış ticaretinde meydana gelen açığı gidermek amacıyla ithalatta ayırt edici bir kontrol sistemi getirmektedir (Karluk, 2013). Kota sisteminde karar alma yetkisine sahip olanlar ülkeye sokulacak mal miktarını tespit etmektedirler. 2009 yılında 1.000 adet kazak ithal etmeye karar vermiş ise, bu ithal kotasıdır. Aynı şekilde Türkiye ülke ihtiyaçlarını düşünerek 100.000 ton ayakkabı cevheri ihraç etmeyi planlıyor ise, bu ihraç kotasıdır. Bu tip kotalara global veya ayırım yapmayan kotalar denir. Çünkü kota sınırları içinde kalmak şartıyla ithalat ve ihracat her ülkeden yapılır. Kota sınırına gelindiğinde ithalat veya ihracata izin verilmez. Buna karşılık seçici veya ayırmacı kotalarda toplam hacim sınırı yanında ülke ayırımı da yapılır. Eğer bir ülkeden bir ürünü kaç adet almayı planlıyor ise, bu selektif bir kotadır. Bu tip kotalar ülkeler arasındaki iki yanlı ticaret anlaşmaları ile belirlenir (Karluk 2013).

Diğer bir kota şekli ise tarife kotalarıdır. Tarife kotasında ithal olacak ürünün değeri veya miktarı üzerinden limit konur ve bu sınır içindeki ithalata düşük tarife uygulanır. Sınır aşıldığında ithalat yüksek tarifeden yapılır (Karlık, 2013). Dış ticaret politikası araçlarının ve bunlar arasında özellikle tarife ve kotalar rekabet düzeyinde belirleyici etkileri vardır. Piyasalardaki rekabet koşulları açısından tarife ve kotaların etkileri arasında farklılık vardır. Gerek kotalar gerekse tarifeler iç piyasalar üzerinde tek el yaratıcı etkilere sahiptirler. Bu durumda tek el, fiyatını, potansiyel ithal rekabetine sebep olmayacak seviyeye yükseltecektir. Dolayısıyla kota sistemi tarife sistemine oranla piyasa koşulları üzerinde daha bozucu etkilere sahiptir (Sabır, 2001).

### 2.23.2 İthalat yasakları ve kotalar

Kotalar da tarifeler gibi ithalatı ve ihracatı koruma aracıdır. Tarifelerle de uygulanabildiği gibi tek başına da uygulanabilmektedir. Kota miktar olarak ithalatı sınırlamak anlamına gelmektedir. Türkiye'ye ithal edilecek bir malın miktar olarak 200 sınırı varsa bunun aşılması ithalat yasaklarına girmektedir. Bazı malların da ülkeye girişi yasak olabilir. Üretimi yeterli olmayan, talep edenlerin sayısı üretilen miktardan fazla ise malların fiyatı çok yüksektir. İthalata açıldıkça mallar miktar olarak artacağından fiyat düşer. Bu fiyat ithalatın yasak olduğu zamanki fiyatla dünya fiyatı arasında oluşur (Ertürk, 2001).



Şekil 2.11: Kısmi Denge Kotalar (Ertürk, 2001).

Şekil 50'den görüldüğü gibi  $P_w$  dünya fiyatı  $P_0$  ise ithalatı yasaklanan malın iç fiyatıdır.  $P_0$  fiyatı yasaklayıcı tarifeye edilebileceği gibi ithalatın yasaklanmasıyla da elde edilebilir. Malın ithalatı yasak olmaktan çıkarılırsa ve sadece kota ile sınırlandırılırsa o takdirde  $P_0$  iç fiyatı düşmeye başlar. Fiyatın hangi düzeyde olacağını kota miktarı belirler. Bu miktarın  $Q_2-Q_1$  kadar olduğunu düşünürsek oluşacak fiyat düzeyi  $P_k$ 'dir. Bu tekellerin durumuyla benzerlik gösterir. Ülkeler kotaları belirlerse fiyatı belirleyemez eğer tarifeyi belirlerse ne kadar satacağın belirleyemez. Şimdi ortada bir sorun vardır. Kotaların da tüketim, üretim, gelir dağılım ve kota rantı gibi etkileri vardır. Bu durumda kota ve tarifeleri birbirinden ayıran kota rantının etkisidir. Bunları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

**Kota etkisi:** Kota ile üretici korunduğu için üretim artar, bunun sonucunda üretim  $Q_3$ 'den  $Q_1$ 'e artış şeklinde olmuştur. Üreticiler korunduğu için piyasa da etkin olmayan üreticilerin piyasaya girmesini sağlayacak etkin olmayan üreticilerin üretim yapmasını sağlayacak yani o malı üretmemesi gerekenler üretecektir. Kaynak dağılımında bozulma yaşanması marjinal üreticilerin katlandığı maliyet b alanında gösterilmiştir (Ertürk, 2001).

**Tüketim etkisi:** Fiyatların yükselmesi tüketicinin o mala talebini azalmasına neden olmuştur. Şekil de bu durum  $Q_4$ 'ten  $Q_2$ 'ye düşerek gösterilir. Bunun etkisi d alanı olarak gösterilmektedir. Kotalarda tarifeler gibidir. Bu durumdan sağlanan gelirler, tüketicilerden üreticilere yeniden dağılır. Bu etkiyi şekilde a alanı olarak gösterilmektedir. Fiyat yükseldiğinde daha önce o malı üretenler, fiyatın teklüğünden yararlanarak kazançlarını artırırlar. Fiyatların artması sonucu kota rantı ortaya çıkar, bu rant şekilde c ile gösterilmiştir. Bu rantı devletler alacağı gibi, ithalatçılar veya yabancı ihracatçılarda alabilir. Bu durumda rantın ülkede kalması için devletlerin dikkatli davranması gerekmektedir. Toplam refah bakımından söyleyeceğimiz şeyler, tarifelerde açıkladığımızla aynıdır. Tüketici refahı  $a+b+c+d$  alanı kadar azalırken bu azalan kısmın sadece a kadarının ülkede kalması söz konusudur.  $b+d$  alanları net kayıptır. c alanı ise, yabancı ihracatçıların o malı ithalatçı ülkede satması durumunda ülke dışına çıkacağından net kalıntı  $a+b+c+d - (b+c+d) = a$  alanıdır. Öyleyse kota ile koruma uygun bir koruma şekli değildir. Dünya ekonomisinde kotalar büyük ölçüde kaldırılmış durumda, Türkiye'de ise 1980'den sonra kaldırılmıştır. Büyük ülkeler (dünya fiyatını etkileyen) kotalardan kazanç sağlayabilir ancak dünya fiyatlarını etkilemeyen ülkelerin böyle bir durumu söz konusu değildir (Ertürk, 2001).



### 2.23.3 Küçük ve büyük ülkenin kota uygulaması

Kota uygulayan ülkenin dünya fiyatlarını etkileyecek ölçüde büyük olup olmamasına göre kotanın ülke ekonomisi üzerinde yaratacağı etkiler farklı olacaktır. Kota sınırlaması koyan ülke yaptığı ihracat sonrasında dünya otomobil fiyatları düşmez. Yerli üretici üzerinde koruyucu etki yaratır (Karluk, 2013).

Karluk'a göre (2013) aşağıdaki gibidir.

- Küçük ülkede kota sınırlaması yapıldığında, kota sınırlaması yapılan ürünün fiyatları ve üretimi kota uygulaması olduğundan dolayı artarken, yurt dışında aynı ürünün fiyatı daha düşüktür.
- Tüketiciler kayba uğrar.
- Küçük ülkenin refahında azalma meydana gelir.
- Gümrük tarifelerinden devlete vergi yoluyla devlete kaynak sağlanırken, kota uygulaması yapıldığı için kamuya giden değer ithal lisansına sahip olanlara yönelir.

Günümüzde yerli üreticiler her zaman rekabetçi bir yapıda üretim yapamazlar. Pazar küçük olduğu için ancak bir ya da iki sanayi ölçek ekonomilerinden yararlanabilirler. Ülke içinde üretim yapan firma tekel konumunda ise bu firma tarifeyi mi yoksa kotayı mı tercih edecektir? Tekel konumundaki firma karını arttırmak ister ancak bunda başarılı olamamaktadır. Çünkü dış ticaret buna izin vermez. Dünya fiyatı, ülke fiyatını belirlediği için dünya fiyatının üzerinde bir fiyat koyamaz. Eğer dünya fiyatı üzerinde bir fiyat koyarsa tüketici ithal ürünleri tercih edecektir. Ülke kota yerine gümrük tarifesi uygulamayı tercih ederse, fiyatlar gümrük tarifesi kadar yükselir. Tüketiciler bu fiyatı ödemeyi kabul ederse, istedikleri kadar ithal ürün satın alabilirler. Bu sebeple tekelci firma kotayı tercih eder. Toplum açısından bunun sosyal maliyeti vardır. Ekonomik etkinlikten uzaklaşma açısından kotanın ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi daha fazladır. Kayıp, tekelcinin üretimi kısıltması ve yükselen fiyatlar sebebiyle ortaya çıkar. Tüketiciler, kota yüzünden artan fiyatlar ve tekelci üretim arasında kalırlar. İthal kotası ekonomide yerli üreticinin tekel gücünün artmasına ortam hazırlıyorsa, tarifeden daha kötü sonuçlar meydana getirmektedir (Karluk, 2013).

İthalatçı ülke eğer dünya ekonomisinde dünya fiyatlarını etkileyecek derecede büyük ise, rekabetçi şartlarda bunun ekonomi üzerindeki etkisi farklı olacaktır. Büyük ülkenin ithalata kota uygulaması durumunda, tarifenin yaratmış olduğu benzer

ekonomik etkiler ortaya çıkar. Kota sebebiyle artan fiyatlar ekstra olarak kar marjı yaratır (Karluk, 2013).

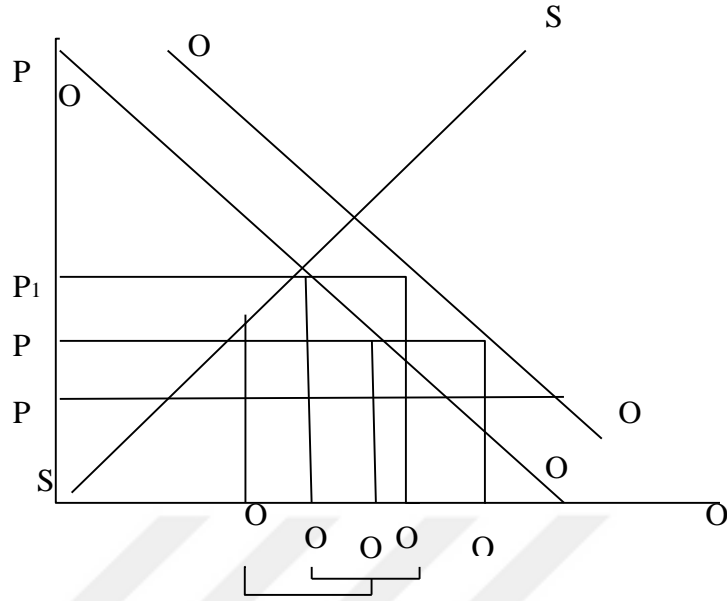
Büyük ülkenin uyguladığı kota uygulaması ihracatçı ülkeyi rahatsız edeceği için bu ülke her zaman misillemede bulunabilir. Misilleme yapmasa bile kota uygulaması dünya ekonomisinde refah kaybına yol açar (Karluk, 2013).

#### **2.23.4 GATT / WTO Kuralları kapsamında kotalar**

GATT ve WTO sisteminde geçici ödemeler dengesi zorluğu çeken ülkelerde bir süre için ithalatlarını kısıtlayabilirler. Ödemeler dengesi sorunlarıyla ilgili WTO'da özel bir birlik vardır. Başvuru da bulunan ülke incelemeye alınarak, durumuna göre kısıtlama yapıp, yapamayacağı ile ilgili karar verilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin başvurularının %80'i kabul edilmiştir. Ödemeler Dengesi Komitesinin son yıllarda onayını daha zor verdiği görünmektedir. Kota bağlayıcı olduğu sürece ekonomideki ayarlama yurt içi fiyatın yükselmesi ile sağlanmaktadır. Kota gümrük vergisine eşdeğer bir etkiye yol açmakta, fakat kota karlarından faydalanacak kesim genelde gümrük vergisinden yararlanacak kesimden farklı olmaktadır. GATT / WTO'ya göre ancak kamu güvenliği veya sağlığı gibi durumlarda ithal yasakları tam olarak uygulanabilir. Şartlı ithal izinleri ise, bir malın ithalatına ancak ihracat yapma veya diğer yollarla döviz getirme gibi şartların gelişmesi durumunda izin verilmesi sistemidir. İthalat şartlara bağlı olduğundan, ithal edilebilecek miktar kısıtlanmaktadır (Karluk, 2013).

#### **2.24 Tarifeler ve Kotalarda Etkililik**

Gümrük tarifeler fiyat etkileyip, miktarı sınırlamadığı için ithalatı ve döviz harcamalarını azaltmaları beklenen düzeyde olmayabilir. Çünkü fiyatın yükselmesi bazı tüketicilerin talebini etkilemeyecektir. Kotalar tarifeler gibi değildir. Kotaların yerli üreticiyi daha fazla koruma imkânına sahiptir. Bunu aşağıdaki şekilde görebiliriz (Ertürk, 2001).



**Şekil 2.12:** Kotaların İthalatı Sınırlama Gücü (Ertürk, 2001).

Şekil 12'den de görüldüğü gibi  $P_w$  dünya fiyatı kota ile veya tarife ile  $P_w$ 'ne çıkabilir. Talep DD'den D'D'' ne kayarsa acaba tarifeler koruma görevini yerine getirebilir mi? Bu soruya peşinen hayır demek mümkündür. Çünkü talebin artması  $P_w$ 'den ithalatın da artmasını ve  $Q_2 - Q_1$ 'den  $Q_3 - Q_1$ 'e çıkmasını sağlar. Yerli üretimde bir artış olmaz. Çünkü  $P_w$ 'den ancak  $Q_1$  kadar üretilebilmektedir. Kota durumunda ise kota bloku talep artışıyla birlikte sağa kayar, fiyatı yükseltir ve  $P_w$ 'ye çıkarır. Yeni durumda yerli üretim  $Q_4$ 'e çıkar. Fakat ithalat miktarı değişmez. Talebin DD'den D'D''ye çıkması üretimde  $Q_4 - Q_1$  kadarlık bir artış sağlamaktadır. Ancak bu durumun ortaya çıkaracağı sonuçlar vardır. Bunlar yolsuzluk usulsüzlük, kayırma olaylarına neden olmaktadır. Gelirinde adaletsiz dağılımına neden olduğu için dünya da koruma politikası aracı olarak nadiren kullanılmaktadır. En önemli sakıncası ise fiyat sistemine olan etkisidir (Ertürk, 2001).

#### **2.24.1 Tarife ile kotaların karşılaştırılması**

Gümrük tarifeleri ile kotalar arasında hükümete gelir sağlamanın dışında da önemli katkıları vardır. Kotalar, tarifelerden farklı olarak ithalatı kesin olarak kısıtlar. Tarifeler ise kotalar gibi ithalatı aynı oranda kısıtlayamaz. Kotalar, tarifelere göre daha fazla esneklik mevcuttur. Kotalar geçici nitelikte olduğundan dolayı ihtiyaç ortadan kalktıktan sonra kaldırılabilir. Kotalar, ithalatı istenen ölçüde daralttığı için ticaret dengesini düzeltme, ithal ikamesi sanayi dallarında üretimi artırma ve

işsizliği gidermede tarifelere göre daha üstün ve etkindir. Gümrük tarifeleri ekonomide serbest piyasa düzeninin işleyişini aksatmaz. Kotaların yukarıda sayılan sakıncalarından dolayı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nda (GATT) bazı özel durumlar dışında kotaların dış ticaret politikası aracı olarak kullanılması yasaklanmıştır (Karluk, 2013).

## **2.25 Uluslararası İşletmeler**

Küresel pazarlarda rekabet ve fırsatlar çoğaldıkça, işletmeler uluslararası işlemlere gelişmiş ve daha kapsamlı yöntemlerle girmektedir. Dış ticarete basit olarak ihracat ve ithalat ile başlayan ilişkiler, daha sonra uluslararası pazarlama, uluslararası ortak girişimler, uluslararası işletme birleşimleri ve satın almaları ile daha gelişmiş dış ticaret aşamalarına ulaşır. Bu tür gelişmiş düzeydeki kapsamlı uluslararası faaliyetlerde bulunan işletmeler daha fazla risk almış olurlar ve yabancı ülkedeki faaliyetleri üzerinde sözü edilen basit aşamalara kıyasla daha fazla yönetim ve kontrole sahip olurlar. Burada dikkat edilmesi gereken konulardan bir tanesi de, yerel pazardan pay almak için yabancı pazarlarda bazen benzer (Mirze, 2010).

Bazen farklı faaliyetleri yürütmek zorunda olan işletmelerin, faaliyette bulunduğu ülkelerde yabancı kültüre uyum sağlayamadıkları takdirde, başarısızlıklarla karşılaşabileceklerdir. Gelişmiş ve kapsamlı dış ticaret aşamalarından önemli olan bazıları aşağıda yer almaktadır (Mirze, 2010).

### **2.25.1 Uluslararası pazarlama**

Üretici, pazarlamacı veya tedarikçi işletme, yabancı ülkelerde kendine ait satış büroları veya bölümleri açar. Bu birimler kendi ülkelerinden mal ithal ederek buldukları yabancı ülkede satarlar. Yabancı ülkelerdeki satış bölümleri veya büroları bazen kendi kontrolleri altında, markalı ve tescilli ürünlerinin üretimi için yerel taşeron kullanarak da üretim yapmaktadırlar (Mirze, 2010).

### **2.25.2 Uluslararası üretim**

Üretici, pazarlamacı veya tedarikçi mallarının satışını gerçekleştirmek istediği ülkelerde imalathane ve fabrikalar kurar. İşgücü maliyetlerinde tasarruf, ithalat vergilerinden kaçınma ve teslimat sürelerindeki hız gibi nedenler, işletmeleri yabancı ülkelerde kurmaya yönlendirir. Yabancı ülkelerde üretim yapmanın diğer bir nedeni ise ithal ürünlere karşı engellerle korunan pazarlara girişin zorluğudur. Yabancı

ülkelerde üretim yapan imalatçılar üretim yaptığı ülkelerde karşılaştıkları ithalat engellerini aşip, pazarlara daha kolay erişebilmektedir (Mirze, 2010).

## 2.26 Dış Ticarete Engeller

Küreselleşen dünyada ülkelerin birçoğu serbest ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için uluslararası anlaşmalara imza atmaktadır. Bu konuda birçok uluslararası anlaşma imzalanmasına rağmen ticarete hala bazı engellerin bulunduğunu söyleyebiliriz. Ticari engellerin bazıları doğal engellerdir ve bu engellerden kaçınmak mümkün olamayabilir, ama bazı teknik çözümlerle bunların etkisi azaltılabilir. Diğer bazı ticari engeller ise insan yapısı olup ülkelerin bu konuda anlaşması halinde ortadan kaldırılması mümkün olabilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkeler ticaret serbestleşmesine temkinli davrandığından, ticari engellerin kaldırılması konusunda hızlı davranmamaktadırlar (Mirze, 2010).

### 2.26.1 Doğal engeller:

**Fiziksel engeller:** Ticareti yapan ülkeler arasındaki uzaklıktır. Ülkelerin malları nakliye masrafları daha az maliyetli olduğu için çoğunlukla komşularıyla ya da aynı bölgedeki diğer ülkelerle ticaret yaparlar. Resmi makamlar, dostluk, işbirliği ve karşılıklı bağımlılık oluşturmaya yardımcı olduğundan komşu ülkeler arası ticareti teşvik etmektedir (Mirze, 2010).

Sınır ticareti konusunda teşvikler ve kolaylıklar verilmekte, komşular arasında ticari işbirliği kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. Uzak ülkeler ile ticaret olasılıkları azalabilmektedir. Bunun ile birlikte, son yıllarda taşımacılık ve iletişim alanlardaki gelişmeler maliyetleri azaltmaktadır. Ayrıca son yıllarda uzak ülkeler nakliye deki hız nedeniyle işletmeler uzak yerlerdeki pazarlara da kolay erişebilmektedir. Önümüzde ki senelerde fiziksel engellerin dış ticaretteki olumsuz etkisinin daha küçük olması beklenmektedir (Mirze, 2010).

**Sosyal ve kültürel engeller:** Toplumlar farklı inançlara, alışkanlıklara, değerlere ve tutumlara sahiptir. Farklı tutumlara, geçmişe, fikir, görüş ve tutuma sahip diğerlerini “öteki” olarak niteleyip aralarındaki farklılıklara hoşgörüle yaklaşmaz, empati geliştirmez ve etkin bir iletişim ihtiyacı hissetmezlerse birbirlerini anlamaları her zaman kolay olmaz. Günümüzde toplumlararası empati geliştirilmesine, kültürel ve sosyal farklılıklara tolerans ve anlayış gösterilmesine ilişkin paradigmlar olumlu bir yönde hızla değişmektedir (Mirze, 2010).

## 2.26.2 Yapay engeller

Uluslararası ticarete ülke yetkililerinin koyduğu en önemli engeller yapay engellerdir. Ülkeler farklı nedenlerle ve amaçlarla serbest ticaret yapmayı zorlaştıran engelleri oluşturarak, ekonomik özgürlüğünü korumaya çalışırlar. Önemli yapay ticari engel ve kısıtlamalardan bazıları gümrük vergileri ve ticaret kısıtlamalar gibi ekonomik, diğerleri ise politik ve yasal tabanlıdır (Mirze, 2010).

### 2.26.2.1 Ekonomik tabanlı engeller

**Gümrük vergileri:** İthal edilen ürünlerden alınan harç, vergi ve resimler gümrük vergileri olarak adlandırılır. Gümrük vergileri uygulaması ile ithal edilen malların maliyetini artırır. Üreticiye ek olarak maliyet unsuru olan gümrük vergileri, üretilen ürünün fiyatını yukarıya çekmektedir. Yerel tüketiciler için ithal ürünler daha pahalıya geldiğinden, tüketici daha ucuz olan yerli ürünleri almaya yönelirler. İki tür gümrük vergisi vardır. Gelir sağlayıcı gümrük vergileri ile ithal edilen ürünlerden devlete gelir sağlamak amacıyla alınır. Bu vergiler yüksek gelirli olan, artan maliyetler nedeniyle alıştıkları lüks ithal malları satın alma kararları değiştiremeyecekleri düşüncesi ile genellikle lüks ithal ürünlere konulur. Diğer tip gümrük vergileri, ithal ürünlerin maliyetlerini arttırmak ve fiyatlarını benzer yerli ürünlerinin fiyatlarıyla eşitleyecek veya onları aşacak düzeye getirerek yerli malları korumak amacıyla uygulanan koruyucu gümrük vergileridir. Bu tür gümrük vergilerinin temel amacı ithal malların maliyetlerini ve fiyatlarını yükselterek yerli ürünleri korumaktır (Mirze, 2010).

**Ticaret kısıtlamaları:** Gümrük vergisi dışında, dış ticaret işlemlerinde uygulanan idari düzenlemeler ve kurullarla ülkeye yapılan ithalat sınırlandırılmaktadır. Ticari kısıtlamalara örnek olarak kotalar, idari gümrük düzenlemeleri, ambargolar ve kambiyo kontrollerini sayabiliriz (Mirze,2010).Ticari sınırlamalarla tehlikeye düşen üretici yabancı piyasalardaki pozisyonunu koruyabilmek için yabancı ülkede üretim tesisleri kurmak zorunda kalmaktadır (Ünsar,2007). Ticari kısıtlamalar uluslararası pazarlamada bulunan firmayı maliyetleri arttıracığı için olumsuz etkilemektedir. Tüketici de daha yüksek fiyat ve daha düşük kaliteyle yetinmek zorunda kalacağı için onu da olumsuz yönde etkiler. ([AÖF, 2011](#))

**Kota:** bir ülkeye ithal edilen bir malın miktarında veya değerinde belirli bir süre için, resmi makamlarca yapılan sınırlamadır (Mirze, 2010).

**Ambargo:** bir ülkeye ithal edilen ürünün sağlık, politik yasal resmi makamlarca belirli bir süre için tamamen yasaklanmasıdır (Mirze, 2010).

**Gümrüklerde idari düzenlemeler:** yolu ile bir ülkeye ithal edilecek malların miktarı kısıtlanabilmektedir. Gümrükten mal çekme işlemlerinde çıkarılan zorluklar, bürokratik düzenlemelerle mal çekme işlerini kasıtlı olarak yavaşlatma, yine kasıtlı olarak yavaşlatmak, yine kasıtlı olarak belirli bir grup mal veya ülkeye karşı yüksek maliyet ve zaman israfına uğrayacak şekilde gümrük limanları yaratmak, bu tip engellere örnek olarak verilebilir (Mirze, 2010).

**Kambiyo kontrolleri:** İthalatçıların ithalat yapabilmeleri için gerekli olan dövize ulaşmalarını zorlaştırmak maksadı ile hükümetler tarafından kullanılan bir uygulamadır. İthalatçıların ithalat bedellerini ödemek için dövize ihtiyaçları vardır. Bu nedenle kambiyo düzenlemeleri ile döviz satışı zorlanabilir. Dünya ticaretinde çeşitli engeller, sınırlamalar, kısıtlamalar ve engeller olduğu halde uluslararası politik platformda ve iş dünyasında genel eğilim, ülkeler arasındaki ticaretin serbestleşmesi yönündedir. Hükümetler uluslararası ticaret için daha liberal ve serbest bir Pazar ortamı oluştırmaya çalışmaktadır (Mirze, 2010).





### **3 ARAŞTIRMA METODLARI**

#### **3.1 Araştırma Felsefesi**

Bilginin kuramı veya bilinen şeylerin nasıl bilindiğini araştıran felsefenin bir alt birimi olarak kabul edilen epistemoloji; bilginin ve inançların gerçekliği, sınırlılıkları ve doğası ve yöntemlerini araştıran bir disiplindir ve bilgi kuramı olarak da adlandırılır. Araştırma felsefesi Epistemoloji ve mantık alanlarından oluşmaktadır. Mantık, insan aklının kendi hakkındaki bilgidir. Dar anlamda doğru düşünme kurallarını öğreten bilgidir. Bilginin ne olduğu nasıl elde edildiği gibi sorular, epistemolojinin sorduğu temel sorulardır. Epistemoloji için ise içeriklerin doğruluğu önemlidir. Bilimin epistemolojisi ile ilgili sorular, genelde bilgi ile ilgili sorunlarla çakışır. İnanığımız şeylerin doğrulanmasını araştırmaktadır. Epistemolojinin sorunları İnançlarımız aslında doğrulanmış araştırmalarımızdır. Tarife ve kotaların uluslararası tekstil ticareti yapan KOBİ'lere etkisinin olumsuz olduğu sayısal olarak hesaplanabildiğinden epistemoloji yöntemi kullanılmıştır.

#### **3.2 Araştırma Yaklaşımı**

Tarife ve kotaların uluslararası boyutta tarafsız olarak incelenmiştir ve tarife ve kotaların KOBİ'leri fazla etkilemediği gözlemlenmiştir. Araştırma yaklaşım türlerinden analoji, tarihsel yöntemleri, tümevarım yöntemi ve tümünden gelim yöntemi uygulanmaktadır. İki nesnenin bazı bilinen ortak yönlerine bakarak başka yönlerden de benzerlik olabileceği sonucunu çıkarmak analogik yaklaşımdır. Tarife ve kotaların etkisini incelerken, uluslararası ticareti etkileyen diğer kısıtlamalarla benzer yönleri karşılaştırılmamıştır.

Tarihsel yöntem, incelenen sorunun tarihsel geçmişini ve gelişimini inceleyerek sorunun hangi nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemeye hizmet eden yaklaşımdır. Küreselleşme olgusunun ticarete yayılmasıyla birlikte Tarife ve kotalarda yapılan kısıtlamaların uluslararası anlaşmalarla en alt düzeye indirilme çabaları tarihsel yöntem kullanılarak anlatıldı. Tüme varım yöntemi, parçaların

incelenmesini ve bu incelemelere dayanarak bütünün tanımlanmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Tarife ve kotaların uluslararası ticaret yapan KOBİ'ye etkisini incelerken parçaların incelenmesini ve bu incelemelere dayanarak bütünün tanımlanmasını amaçlayan bilimsel araştırma yöntemi kullanılmamıştır. Bunun nedeni bilimde yenilik yaratma söz konusu değildir. Sadece araştırmaları mevcut olan tarife ve kotaların etkisini, Türk tekstil KOBİ'leri üzerinde incelemektir. Tümden gelim yöntemi, bilinen genellemelerden veya kurallardan hareket edilerek özel sorunlar hakkında bilgi edinmeyi ya da genellemelerde bulunmayı sağlayan gidişata denir. Küreselleşme ile genel bir konudan başlayarak uluslararası ticaretteki ticareti engelleyen kısıtlamalara kadar anlatılan konunun alanı daraltılmıştır. Bundan dolayı sözel araştırma yöntemlerinden olan tümden gelim yönteminin kullanılması daha doğru olmuştur. Tümden gelim yönteminin kullanılmasının diğer bir nedeni ise tarife ve kotaların etkisi ile ilgili kaynak yeterince mevcut olup, uluslararası KOBİ'lere olan etkisini araştıran kaynaklar yetersiz kalmasıdır. Tümden gelim yöntemi kullanılarak anlatımda sadelik ve kaynağın yetersiz kaldığı bölümünün son aşamasında yer aldığı için tezin araştırma yapılmaya elverişli hale gelmesini sağlamıştır.

### **3.3 Veri Toplama Yöntemleri**

#### **Sözel Araştırma Yöntemleri**

Mülakat yöntemi ankete göre, görüşmecinin rolü daha anlamlıdır. Örneğin bir anketörün sorduğu sorularda cevaplardan kendine uyan cevapları işaretlediğinden görüşmecinin farklı bir yanıt verme olasılığı yoktur. Mülakatlar da ise, alınan cevaplarla daha ayrıntıya inilebilir ve diğer görüşme yapılan kişilerden farklı cevaplar verenlere mülakat için hazırlanan sorulardan farklı sorular sorarak konuyu açması beklenebilmektedir. Tarife ve kotaların uluslararası tekstil ticareti yapan KOBİ'ye etkisi ile ilgili kaynak yetersizliği, hazırlanan soruların önemi arttırmakta ve yeni sorular ile derinlemesine inceleme yapmayı gerektirmektedir. Nitel araştırma süreçlerine uygun olarak desenlenen araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmaya uluslararası firmalarda çalışan altı uluslararası ticaret yapan KOBİ katılmıştır. Araştırmaya katılan altı uluslararası tekstil ticaret yapan KOBİ'ye bir ön görüşme yapılarak kendilerine çalışma hakkında

bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına göre gerçekleşeceği belirtilmiştir.

### 3.4 Etik Araştırma

Araştırma etiği, en basit şekliyle, bilimsel çalışmalarda etik prensiplerin uygulanmasını konu alan, etiğin bir alt dalı olarak tanımlanabilir. Ulusal ve uluslararası düzenlemeler/ yönetmelikler ile çerçevesi çizilmiş olan, insan ve hayvanlarda yapılacak araştırmaların planlanması / uygulanması ve bilimsel yanıtma gibi konular, araştırma etiğinin en önemli başlıklarıdır. Araştırma etiği daha çok tıbbi araştırmalar için kullanılmakta olan bir kavramdır ancak kuşkusuz sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar da, daha farklı bir boyutta araştırma etiğinin ilgi alanına girmektedir. Çalışmada aşağıda bulunan etik olması için gereken özen ve özveri gösterilmiştir.

- **Bilgi:** Çalışma da kullanılan bilgiler, bilimsel gerçekliğe uygun olarak hazırlanmıştır. Bilginin alındığı kaynak dipnot olarak gösterilmiştir.
- **Kişiyeye saygı:** Kişilerin görüşmesine katılmayı reddetme veya daha önceden kabul ettiği bir çalışmadan, herhangi bir zarara uğramadan istediği zaman ayrılabilme hakkına saygı gösterilmektedir.
- **Topluma saygı:** Uluslararası tekstil ticaret yapan KOBİ işletmeleri yararına olan bilimsel bir soruya, bilimsel yöntemlerle cevap arayan bir çalışmadır.
- **Yarar:** Uluslararası tekstil ticaret yapan KOBİ işletmelerinin tarife ve kotalardan yaşadığı sorunlara çözüm getirmeyi amaçlamaktadır.
- **Zarar vermeme:** Mülakata katılan gönüllülerin zarar görmemesi için görüşmede konuşulan ancak yayınlanmasını istemediği hiç bir bilgi yayınlanmamaktadır.
- **Özerklik (Otonomi):** Çalışmaya katılanlar, gönüllülük esasına göre, özgür iradesi ile olur verenler mülakata katılabilmelidir.

### 3.5 Çalışmanın Sınırları

Her araştırmanın bilimsel yöntem bakımından kusursuz olması arzulanır. Nitekim benimde kendi emeğim olan Tarife ve Kotaların Uluslararası Ticaret Yapan

KOBİ'lere Etkisi; Bir Çalışma Konusu Türk Tekstil KOBİ'leri araştırmamın da kusursuz olmasını arzuladım. Tezime başlarken tarife ve kotaların uluslararası ticaret yapan KOBİ'lere etkisini diğer ülkelerin uluslararası ticaret yapan KOBİ'leri ile karşılaştırmak istedim ama ülkelere göre KOBİ anlayışı ve devlet destekleri değiştiği için her ülkenin etkilenmesi farklı olmaktadır ve her ülke için detaylı bir çalışma yapmak gerekmektedir. Bu yüzden konumu Türkiye'deki uluslararası ticaret yapan tekstil KOBİ'leri ile sınırladım. Hem tez yazmak hem de çalışıyor olmak tezimin konusunu sınırlamakta büyük etken oldu. Bu yüzden tezimin sınırlarını belirlerken yeni bir bilimsel bakış açısı getirmek yerine bilimsel araştırmaları fazlasıyla bulunan bir konuya odaklandım. Bu sayede konu anlatımı için kaynak bulmakta çok fazla zaman harcamadım. Tezimin çalışma konusu ile ilgili kaynak yeterince olmamak ile birlikte KOBİ'lerin uluslararası ticaretteki engellerini en aza indirmeye çalışmak ve Türkiye'deki KOBİ'lerin uluslararası ticaretteki engelleriyle ilgili kaynak oluşturmak temel hedefim olmuştur.

## 4 ANALİZ VE BULGULAR

Yapılan araştırmalar ile desteklenen analiz ve bulgular bölümü tezin en önemli bölümüdür. Tarife ve Kotaların Uluslararası Ticaret Yapan KOBİ'lerin Türk Tekstil KOBİ'leri Üzerine Bir Çalışma konusunun analiz ve bulgular bölümü tezin bilimsel sonuçlarını kapsamaktadır. Analiz - bulgular bölümü kaynaklarda yazdığım verilerin yaptığım mülakatlar ile ilişkilendirilmesi sağlanmıştır. Yaptığım mülakatlar kaynaklarımı destekler nitelikte olması verilerin daha gerçekçi olmasını sağlamıştır. Tarife ve kotaların uluslararası ticaret yapan KOBİ'lere etkisi; bir çalışma konusu Türk tekstil KOBİ'leri araştırma konusunun yapılan bilimsel araştırmalar ve yapılan mülakatların birbirini desteklemesi Uluslararası ticarete tekstil KOBİ'lerinin reel olarak kullanabileceği veriler içermesine neden olmuştur. Sonuç bölümünde kaynaklarda da belirtilen antlaşmalar, uygulanan siyasi politikaların uluslararası ticarete etkisi, iktisatçıların görüşleri yorumlarımla birlikte yer almaktadır ve çözüm ve önerilerinden üstü kapalı şekilde bahsedilmektedir. Analiz ve bulgular bölümünde yer alan uluslararası ticaret yapan tekstil KOBİ'lerine yönelik bilimsel verilerin faydalı olacağı düşüncesindeyim.

### 4.1 Mülakat

#### 1.Uluslararası ticaretin yaptığınız ürünler nelerdir?

Araştırmaya katılan KOBİ'ler tekstil bayan, erkek çocuk giyim, ev tekstil ürünleri üretip, uluslararası ticarete aktif rol oynamaktadır.

#### 2.Uluslararası rakiplerinize karşı mevcut durumunuzu açıklayabilir misiniz?

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin Uluslararası ticaret yapan Türk tekstil üreticileri en çok Çin tekstil üreticilerinden etkilendiğini söylemektedir. Oysaki ithalat ortaklarımıza baktığımızda Çin ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ticaretinde ise Çin üçüncü sırada yer almaktadır. (Erhan ve Gürbüz 2013). Türkiye'nin AB -27 ve Rusya'dan daha çok Çinli tekstil üreticilerinden etkilendiğini söylemeleri R.Vernon' un ürün dönemleri teorisini doğrular niteliktedir. R.Vernon'un ürün

dönemleri teorisinde teknolojik açık teorisi genelleştirilerek geliştirilmiştir. Teoride ürünün gelişimi belirli dönemlere ayrılmış bulunan her dönemde karşılaştırılmalı üstünlüklerin değiştiği söylenmiştir. Yeni ürünün ilk döneminde yenilikçi ülke söz konusu malın ilerleyen dönemlerde ürün olgunlaşıp standart duruma gelirken karşılaştırmalı üstünlük de ucuz emek ile üretim yapılan ülkelere gitmektedir (Çatalbaş, 2014).

Çin'in işgücü AB-27 ve Rusya'dan daha düşük olduğu için tekstil ürünlerini daha ucuza üretebilmektedir. Çin'in maliyet yönünden avantajlı olması Türk üreticilerinin rekabetini zorlaştırmaktadır. Bu yüzden en çok Çin ile rekabet etmekte zorlanmaktayız. Türk KOBİ'lerinin rakiplerinden geri kaldığı diğer bir nokta ise test ve laboratuvar açısından eksik olmalarıdır. Uluslararası ticaretin konusuna girmeyen ancak müşterinin memnuniyetini sağlayan ödeme koşullarında kolaylık, üretimin kaliteli olması, teminlerde güçlü olmaları tercih edilmelerini sağlıyor.

### **3. Uluslararası rakiplerinize karşı avantajlarınız ve dezavantajlarınız nelerdir?**

Yapay engeller ise uluslararası Türk tekstil ticaretini etkileyen unsurların en başında yer almaktadır. Yapay Engeller: Uluslararası ticarete ülke yetkililerinin koyduğu en önemli engeller yapay engellerdir. Ülkeler farklı nedenlerle ve amaçlarla serbest ticaret yapmayı zorlaştıran engelleri oluşturarak, ekonomik özgürlüğünü korumaya çalışırlar. Önemli yapay ticari engel ve kısıtlamalardan bazıları gümrük vergileri ve ticaret kısıtlamalar gibi ekonomik, diğerleri ise politik ve yasal tabanlıdır (Mirze, 2010). Türkiye'nin tekstil ticareti yapan KOBİ'leri en çok etkileyen yapay engellerdir. Diğer bir sorun ise tüketicinin ürün hakkındaki bilgi yetersizliğinden dolayı ucuz ve kalitesiz ürünü tercih etmeleridir.

Araştırmaya katılan tekstil ticareti yapan KOBİ den edinilen bilgiye göre; fiziksel engeller uluslararası ticaret yapan tekstil KOBİ'lerini etkilememektedir. Türkiye'nin fiziksel engelini olmaması coğrafi konum olarak avantajlı olduğumuzu göstermektedir. İşçiliğin Avrupa'dan yani ihracat yaptığımız ülkeden daha ucuz olması, hammadde yurtiçinden temini kolay hızlı kaliteli üretim. Avrupa bölgesine yakın olan konumumuz ve teslimat hızımız. Çalışılabilir akılcı fiyatlar, üstün kalite, hızlı servis gibi avantajlarımız sayesinde Avrupa'da uluslararası tekstil ticaretinde rekabet edebilmekteyiz.

**4. Uluslararası ticaretin işletmenize sağladığınız kazanç ile gümrük tarifelerinden kaynaklanan maliyetleri karşıladığınızda kar ettiğinizi düşünüyor musunuz?**

Uluslararası tekstil KOBİ'lerinin genel görüşü az miktarda kar ettiği yönündedir. Uluslararası ticaret yapan tekstil KOBİ'leri Avrupa ülkeleri ile ticaret yaptığından dolayı ve Avrupa ülkelerinde tarife ve kota sınırlaması olmadığı için tarife ve kotalardan etkilenmemektedir. Araştırmaya katılan görüşmecilerden tarife ve kota sınırlaması olan ülkelere ihracat yapan KOBİ bulunmamaktadır. Bu yüzden araştırmaya katılan KOBİ'leri en çok etkileyen ulaştırma maliyetleri, para politikasındaki ve politik istikrarsızlıktır.

Ulaştırma maliyetleri rekabet ettiğimiz ülkelere bakıldığında en yüksek seviyede olup, uluslararası ticaretin maliyetini arttırmaktadır. Maliyet arttığında rekabet etmek de zorlaşmaktadır. Para politikasındaki ve politik istikrarsızlık piyasada ki güven ortamını yok etmektedir. Kendini güvende hissetmeyen KOBİ'ler daha cesur adımlar atamamaktadır. Para politikasındaki istikrarsızlıklar, kurun dalgalanması çoğu zaman KOBİ'lerin zarar etmesine veya iflasına neden olmaktadır.

**5. Devletin kendi üreticisini korumak için aldığı önlemleri (Para, maliye, gümrük tarifeleri vd.) yeterli buluyor musunuz·?**

Devletler kendi üreticilerini korumak ve yabancı üreticilere göre daha iyi konuma getirmek için piyasalarda müdahale araçları kullanmaktadır. Devletin kendi üreticisini korumak adına dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki tane politika aracı kullanmaktadır (Ertürk, 2001).

Dolaylı politika araçlarının başında para ve maliye politikası gelir. Para politikası, para arzının daraltılması ya da genişletilmesi yoluyla yapılan politikadır. Para arzının artışı talebin artmasını, azaltılması veya daraltılması ise toplam talebin daraltılması sonucunu çıkarır. Talep genişlemesi ithalata talebi de arttırdığından, ticaret ödemeler bilançosunu da etkiler. Talep daralması ise fiyatı baskı altında tutar, ithalatın daralması ve ihracatın genişlemesine yardımcı olur. Para politikası faiz hadlerini ve sermaye hareketlerini de etkiler. Sıkı para politikası faiz hadlerini yükseltir, iç faiz haddi dış faiz haddinin üzerinde olduğu zaman ülkeye kısa vadeli sıcak para girişi olur. Geniş para politikası faiz hadlerini düşürdüğü için dışarıya sermaye akımı olur. Ödemeler bilançosunun bozulmasına neden olur (Ertürk, 2001).

Doğrudan Politika Araçları; Gümrük Tarifeleri: Gümrük tarifeleri, geniş olarak dış ticaret politikasının, dar anlamda ise dış ticaret politikasının en çok kullanılan ve en eski yöntemlerindedir. Gümrük tarifesinde iki kavram yer almaktadır bunlardan birincisi gümrük ikincisi tarifelerdir. Belli bir malın gümrük sınırını geçişinde ödenen vergi ve harçlara gümrük denir. Uluslararası ticarete konu olan bütün mal ve hizmetlere uygulanan vergileri belirleyen listelere de tarife denilmektedir (Karluk, 2013).

Uluslararası ticaret yapan KOBİ'ler Devletin kendi üreticisini korumak için aldığı önlemleri yeterli bulmaktadır. Kurdaki dalgalanmalar uluslararası ticaret yapan KOBİ'leri olumsuz olarak etkilediğini belirtmektedirler. Kur; Bir birim ülke parasının diğer bir ülke parası cinsinden fiyatına, değerine denmektedir. Ülke içinde döviz kuru ve ödemeler dengesi politikası önem taşımaktadır. Yanlış yönlendirilen döviz kuru politikası tarifeler kadar, iç ticarete de engel olabilir. Döviz kurlarının ticarete işbirliğine ve yabancı yatırıma engel olacak şekilde değerlendirilmesine izin verilmemelidir (Türkçü, 2009).

## **6. Uluslararası ticaretin serbestleşme yönünde ilerliyor olması, işletmenizi nasıl etkileyeceği düşüncesindediriz?**

Neoklasik ve klasik iktisatçılara göre de serbestleşen ticaret uzmanlaşmayı arttırarak; karşılaştırmalı üstünlükler vasıtasıyla kaynakların etkin dağılmasını sağlayıp, ticaret yoluyla bilginin uluslararası yayılmasını sağlayıp, ulusal sınırlar içerisinde rekabeti arttırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Söz konusu iktisatçılar serbest ticaretin ülkelerin refahını arttıracığını ve ekonomilerin birbirine yakınlaşacağını savunmaktadır (Çatalbaş, 2014).

Araştırmaya katılanlar Neoklasik ve klasik iktisatçılar ile aynı görüştedir. Uluslararası ticaretin serbestleşme yönünde ilerliyor olması bürokraside ki evrak işlerinde azalma hız ve kolaylık sağlayacaktır. Ticaretin serbestleşme yönünde ilerliyor olması pozitif yönde etkileyeceği yönündedir çünkü daha fazla pazara hitap etme söz konusudur. Avrupa da ki tekstil üreticileri ile rekabet eden KOBİ'lerimiz ticarete sağlanan serbestlikte devletin kendi KOBİ'lerine sağladığı teşvikin yeterli olduğu takdirde diğer ülkeler ile ticaret yapıldığında kar elde edileceği düşüncesindedir.

Dünya ticaretinde çeşitli engeller, sınırlamalar, kısıtlamalar ve engeller olduğu halde uluslararası politik platformda ve iş dünyasında genel eğilim, ülkeler arasındaki



ticaretin serbestleşmesi yönündedir. Hükümetler uluslararası ticaret için daha liberal ve serbest bir Pazar ortamı oluşturmaya çalışmaktadır (Mirze, 2010).

Serbest pazar ortamı ile birlikte uluslararası ticaret de ki rakipler ile rekabet edebilmek için dezavantajlarımız eşit düzeye, avantajlarımız daha iyi konuma getirilmelidir.

### **7.İşletmenizi uluslararası ticarete ekonomik tabanlı engeller, sosyal kültürel engeller ve fiziksel engellerden en çok hangisi işletmenizi olumsuz olarak etkilemektedir? Neden?**

Mülakatlar da verilen cevaplarda görüldüğü üzere tekstil ürünlerinde, sosyal kültürel engeller ve fiziksel engellerden etkilenmemektedir. Uluslararası ticaret yapan tekstil KOBİ'lerini en çok ekonomik tabanlı ve siyasi engeller etkilemektedir.

Siyasal anlaşmazlığın olduğu ülkeye yapılan ihracatta bir ülkeye ithal edilen ürünün sağlık, politik yasal resmi makamlarca belirli bir süre için tamamen yasaklanması (Ambargo), üreticiyi yeni pazarlar aramaya yöneltmektedir. Üreticinin yaptığı kar, maliyetleri karşılamadığı takdirde üreticinin iflasına neden olmaktadır.

Ticaretin küreselleşmesi sonucu bir ülkede başlayan ekonomik kriz, savaş, siyasi ilişkiler diğer ülkeleri etkisi altına almaktadır. Küreselleşen ekonomi ile birlikte daha hassas hale gelen uluslararası ticaret var olan düzenin ötesinde yeni ekonomik, siyasi iş birliğini gerektirmektedir.

### **8.Kota sınırlaması uygulandığında usulsüzlük yapıldığını düşünüyor musunuz?**

Ticaretin serbestleşmesine olumsuz bakan iktisatçılara göre uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması bebek endüstrilerinin kurulmasını veya gelişmesini önlemektedir (Çatalbaş, 2014). Araştırmaya katılan KOBİ'ler ise Avrupa'ya ihracat yaptığından dolayı kota sınırlamasından etkilenmiyorlar. Kota sınırlaması olan ülkeler ile çalışıldığında daha güçlü olan firmaların daha avantajlı olduğu düşüncesindedir.

KOBİ'lerin ve uluslararası ticaretin serbestleşmesine olumsuz bakan iktisatçıların görüşleri karşılaştırıldığında zıtlık görünmektedir. Yapılan mülakatlara göre ticaretin serbestleşmesi küçük ve orta büyükteki işletmeleri olumlu yönde etkilemektedir. Kota sınırlaması olan ülkelere ihracat yapıldığında daha güçlü olan firmaların avantajı, KOBİ'lerden daha fazladır. Yapılan mülakatlardan yola çıkarak kotaların

kaldırılması ve ticaretin serbestleştirilmesi KOBİ'leri olumlu yönde etkileyeceği görüşündedir.

### **9. Uluslararası ticarete yapılan sınırlandırmalardan dolayı işletmenizi ihracat yapacağınız ülkeye taşımayı düşündünüz mü?**

Mülakata katılan uluslararası ticaret yapan tekstil KOBİ'leri Avrupa ülkelerine ticaret yaptığından, ülkemizde ki işçilik Avrupa ülkelerine göre daha ucuzdur. Avrupa ülkelerinin İşçilik maliyeti, Avrupa ülkelerine tekstil ürünlerini ulaştırma maliyeti karşılaştırıldığında, işçilik maliyetleri daha fazla bulunmaktadır. Bu yüzden ihracat yapılan ülkeye işletmelerini taşımayı düşünmemişlerdir. Tarife ve kotalar diğer ülkelerde de kaldırılsaydı ve işçilik ticaret yapılan ülkede daha ucuz olsaydı taşınmayı düşünürlerdi. İşçilik maliyeti KOBİ'ler için önemli bir maliyettir. İşçilik maliyeti, KOBİ'lerin üretimi yapacağı ülkeyi belirlemektedir.

### **10. Tarife ve kotalar ile yaptığınız ticaret engellenmeseydi şu an işletmenizin maddi durumu nasıl olurdu?**

Araştırmaya katılan KOBİ'ler Tarife ve kotalarla sınırlandırılan bölgelerde yeni pazar olduğunu ve KOBİ'ler de pazarlara girebilecek seviyede ürün kalitesi, hizmet kalitesine sahip olduklarını düşünüyorlar. Avrupa ülkelerine yapılan ihracatta kota sınırlaması yok gümrük vergisi de müşteriye ait olduğu için müşterilerin daha avantajlı olacağı görüşü yönündedir. Müşteriler den alınan gümrük vergisinin azaltılması ürünün fiyatını düşüreceği için müşterilerin talebini arttıracaktır. Müşterilerin talebinin artması KOBİ'lerin kar oranlarını yükseltecektir.

Avrupa ülkelerinde ticari sınırlandırmanın olmaması ve KOBİ'leri uluslararası tekstil ticaretinde olumlu olarak etkilediği için diğer ülkeler içinde ticari kısıtlamaların kaldırılmasının kendileri için olumlu olacağı düşüncesindedir. Uluslararası tekstil yapan KOBİ'lerin Avrupa pazarlarına girebilecek seviyede ürün kalitesi, hizmet kalitesine sahip olmaları, Avrupa ülkelerindeki tekstil üreticileri ile rekabet edebilmelerini göz önünde bulundurarak yeni pazarlarda da rekabet edebileceklerini ve kar sağlayacakları kanısına varmaktadır.

## 5 SONUÇ

Dünya’da ticaretin küreselleşmesi; 30 Ekim 1947 yılında 19 ülkenin, BM, Sosyal konseyi Gümrük Tarifeleri ve GATT anlaşmaları ile gerçekleşmiştir (Ekinci, 2008). Türkiye’de ise 1980’li yılların başından itibaren uygulamaya koyduğu dışa açık ve ihracata dönük sanayileşme politikası dış ticaretin liberalleşmesini sağlamıştır. Günümüzde küreselleşme yaşanırken bir taraftan ekonomik bütünleşmeler meydana geldiği ve bütünleşmelerin yaygınlaştığı gözlenmektedir. Artık bir ülkenin kendine yetecek kadar kaynaklarının olması büyümesi için yeterli olmamak ile birlikte ekonomik bütünleşme yoluna gitmeyi birbirleriyle anlaşma yapması ya da bölgesel bir blok içinde yer alma çabası içine girmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye’nin Gümrük Birliği Ankara Antlaşması ve katma Protokolü esas alarak 1 Ocak 1996 yılında gerçekleştirmesi, Türkiye ekonomisi açısından önemli bir gelişme olmuştur.

İmzalanan GB anlaşması ile Türkiye, ABD, Çin, Rusya Federasyonu, İsviçre ve Norveç’den sonra AB’nin 6.büyük ticari ortağı olmuştur. AB ticareti içinde %2,8’lik pay ile AB’den en çok ithalat yapan 7 ülke, %47’lik pay ile AB’ye en çok ihracat yapan 5.ülke olmuştur (Erhan ve Gürbüz 2013). İmzalanan anlaşma neticesinde Türkiye’nin Avrupa’ya ithalatının arttığı sonucuna varılmaktadır. Tarife ve kotaların grafiksel gösterimlerde ülkeleri etkilediği görülmektedir. Bu yüzden ticaretin serbestleşmesi ilk atılan adımlar tarife ve kotalardaki engellerin azaltılması yönünde olmuştur. GB anlaşmasından sonra çıkan sonuçlarda tarife ve kotalardaki engellerin azaltılmasına yönelik imzalanan anlaşmaları doğrular nitelikte bir sonuca varılmıştır. Ülkeler daha çok kar sağlamak için tarife, kotalar ve diğer önlemleri almaktadır. GB ve yaptığım araştırma sonucunda başka ülkeler ile de imzalanan anlaşmalar uluslararası tekstil ticaretinin arttıracacağı yönündedir. Ticaretin serbestleşmesi yönünde uluslararası anlaşmaları imzalayan, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere oranla daha fazla tarife ve kotaları kullanarak kendi üreticisini korumayı amaçlamaktadır. Bunun nedeni gelişmiş ülkelerin işletmeleri ile rekabet edebilecek potansiyelde olmamalarıdır.

Ülkeler kendi üreticisini yabancı üreticilere karşı daha iyi konuma getirmek için piyasalarda müdahale araçları kullanmaktadır. Devletin kendi üreticisini korumak adına dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki tane politika aracı kullanmaktadır (Ertürk, 2001). Dolaylı politika araçlarının başında para ve maliye politikası gelir. Para politikası, para arzının daraltılması ya da genişletilmesi yoluyla yapılan politikadır. Para arzının artışı talebin artmasını, azaltılması veya daraltılması ise toplam talebin daraltılması sonucunu çıkarır. Talep genişlemesi ithalata talebi de artırdığından, ticaret ödemeler bilançosunu da etkiler. Talep daralması ise fiyatı baskı altında tutar, ithalatın daralması ve ihracatın genişlemesine yardımcı olur. Para politikası faiz hadlerini ve sermaye hareketlerini de etkiler. Sıkı para politikası faiz hadlerini yükseltir, iç faiz haddi dış faiz haddinin üzerinde olduğu zaman ülkeye kısa vadeli sıcak para girişi olur. Geniş para politikası faiz hadlerini düşürdüğü için dışarıya sermaye akımı olur. Ödemeler bilançosunun bozulmasına neden olur (Ertürk, 2001). Doğrudan politika araçları ise gümrük tarifeleri ve kotalardır. Gümrük tarifeleri, geniş olarak dış ticaret politikasının, dar anlamda ise dış ticaret politikasının en çok kullanılan ve en eski yöntemlerindedir. Gümrük tarifesinde iki kavram yer almaktadır bunlardan birincisi gümrük ikincisi tarifelerdir. Belli bir malın gümrük sınırını geçişinde ödenen vergi ve harçlara gümrük denir. Uluslararası ticarete konu olan bütün mal ve hizmetlere uygulanan vergileri belirleyen listelere de tarife denilmektedir (Karluk, 2013). Kotalar da tarifeler gibi ithalatı ve ihracatı koruma aracıdır. Tarifelerle de uygulanabildiği gibi tek başına da uygulanabilmektedir. Kota miktar olarak ithalatı sınırlamak anlamına gelmektedir.

Uluslararası ticaretin küreselleşmesi gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri farklı etkileyeceği sonucuna varılmaktadır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi ile birlikte dünya refahının kesin artacağı net olmamak ile birlikte sorun gelir ve refahın nasıl paylaşılacağıdır. Serbest ticaretin gelişmiş ülkelere olumlu etkisi daha güçlü olmasına rağmen uzun vadede R.Vernon'un ürün dönemleri teorisinde yeni ürünün ilk döneminde yenilikçi ülke söz konusu malın tek ihracatçısıdır. İlerleyen dönemler ürün olgunlaşıp standart duruma gelirken karşılaştırmalı üstünlükte ucuz emek ile üretim yapılan ülkelere doğru gitmektedir. Statik kazançlardan hem gelişmiş hem az gelişmiş ülkeler faydalanmakta, ayrıca az gelişmiş ülkeler serbest ticaret ile refahını da arttırmaktadır (Çatalbaş, 2014). R.Vernon'un görüşüne göre gelişmiş ülkeler AR-GE çalışması yaparak ürünlerini farklılaştırıp, yeni ürünler piyasaya çıkartırken, ürün

gelişme vadesini doldurduktan sonra işgücü ucuz gelişmekte olan ülkelerde üretim varlığını sürdürmektedir.

Dünyanın ticaret ile ilgili geçirdiği evreleri göz önünde bulundurursak gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin seviyesine gelmekten başka çaresi yoktur. Aksi takdirde küreselleşme arttıkça rekabet edecek güçte olmayan işletme varlığını sürdüremeyecektir. Tüketici ürünü en kaliteli, en hızlı, en ucuza hangi üreticiden alabiliyorsa onu tercih edecektir. Uluslararası piyasada yer almak, kar etmek için kaliteli, hızlı, ucuza üretim yapabilmeliyiz. Uluslararası teknolojik çalışmalara katılarak ve sonuçlarını ticarileştirerek piyasaya farklı ürünler çıkartılması gerekmektedir.

Devletin de ekonomik bütünleşmelerden kar sağlamak için ithalat ihracat konularının da iyi bir şekilde yönetmesi gerekmektedir. İhracat bir ülke için kalkınmanın anahtarı konumundadır. Devlet uluslararası ticarete kendi üreticisini kazançlı duruma getirmek için çeşitli tedbirler alarak kendi üreticisini korumaya yönelik önlemler almalı ve kendi üreticisini küresel rakipleriyle rekabet edebilecek düzeye getirmelidir.

Araştırmaya katılan tekstil KOBİ'leri kendi üreticisini korumak için devletin almış olduğu tedbirleri yeterli bulmaktadır. KOBİ'lerin en büyük sorunu haline gelen ekonominin dengede olmamasıdır. KOBİ'lerin varlığını sürdürebilmesi için ekonominin dengede olabilmesi çok önemlidir. Ancak ekonomik ve siyasi istikrarı yeterli bulmamaktadır. İhracatı yüksek olan ülkelerin eğer ithalat seviyelerini makul düzeyde tutabiliyorsa ekonomileri sağlam zemine oturtmuş olurlar. Ekonominin dengede olmaması üreticinin uluslararası rakipleriyle rekabet edebilmesini zorlaştırmaktadır. Küreselleşen ekonomiyle birlikte küresel rakipleriyle rekabet edemeyen üretici varlığını sürdüremeyecektir.

Araştırma konum olan; Tarife ve Kotaların Uluslararası Ticaret Yapan KOBİ'lere Etkisi; Bir Çalışma Konusu Türk Tekstil KOBİ'leri tezim için yaptığım mülakatta vardığım sonuç ise; Türk tekstil üreticisinin üretim kalitesinde ve teminlerinde güçlü, müşterilere ödeme koşullarında kolaylık sağlamaları tercih edilmesine neden oluyor. Türk tekstil ürünlerinin belirttiğim olumlu özellikleri ile birlikte Avrupa pazarındaki üreticiler ile rekabet edebilecek seviyededir. Ülkemiz de ki işçiliğin ihracat yaptığımız ülkeden daha ucuz olması, coğrafi konumumuz avantajlarımız arasındadır. İhracat yapılan ülke değiştiği zaman işçilik maliyetleri göz önünde

bulundurulması gereken önemli maliyet unsurlarından biri olarak görünmektedir. KOBİ'ler Çin üreticiler ile rekabet etmekte zorlanmaktadır çünkü tüketicinin ürün hakkında bilgisi yoktur. Pahalı olan ürünün üreticisinin fazla kar ettiğini düşünerek, fiyatı az olan ürünü tercih etmektedir. Çin, ucuz ürün kullanarak ürünü Türk üreticilerden daha ucuza getirmektedir. İşçilik maliyetleri ise Türkiye Cumhuriyetinden daha azdır. Bu yüzden Türk üreticiler Çin üreticiler ile rekabet etmekte zorlanmaktadır. Uluslararası ticaret anlaşmaları imzalanırken anlaşmaya taraf olan ülkenin işçilik maliyetleri göz önünde bulundurulması gerektiği açıkça gözükmemektedir. Diğer ticari (para politikası, siyasi iktidarsızlık, ek vergiler) engelleri tarife ve kotaların etkisinden daha önemli görmektedir.

Araştırmaya konu olan KOBİ'lerin Avrupa'ya ticaret yapmaları ve tarife ve kotalardan etkilenmemelerine neden olmaktadır. Ülkemiz için uluslararası ticaretin elverişli koşullarda ilerleyebilmesi için siyasi ve ekonomik iktidarsızlık çözüme kavuşturulmalıdır.

Piyasada oluşturulan güven ortamı ülkeye yapılan yatırımı arttıracak gibi üreticinin uluslararası ticareti daha güvende, daha cesur kararlar almasına neden olacaktır. Küçüklükleri ve düşük sermaye yapıları nedeni ile dışarıdan destek almaları ve yeterli sermaye toplamalarının zorluğu nedeni ile devlet; tekstil KOBİ'lerini destekleyici politikalar geliştirmeli, yeni destekler sağlamalı, sağlanan destekleri arttırmalı, pazara giriş engelleri kaldırılmalı ve istikrarlı bir ekonomi geliştirilmelidir. Ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olan, ayrıca girişimciliğin öncülüğünü yapan tekstil KOBİ'lerine gerekli desteğin verilmesi, ekonomik kalkınmanın ön koşuludur.

Ticaretin serbestleşmesi bürokraside ki evrak işlerinde azalma hız ve kolaylık sağlayacaktır. Ticaretin serbestleşme yönünde ilerliyor olması pozitif yönde etkileyeceği yönündedir çünkü daha fazla pazara hitap etme söz konusudur ve Avrupa ile rekabet edebilen Türk üreticiler kendilerini diğer ülkeler ile rekabet edebilecek seviyede görmektedir. Ticarete sağlanan serbestlikte devletin kendi KOBİ'lerine sağladığı teşvikin yeterli olduğu takdirde kar elde edileceği düşüncesindedir. Devlet'in mevcut durumda kendi üreticisini koruma altına alarak, tekstilin küreselleşmesi yönünde yeni adımlar atması gerekmektedir.

Uluslararası ticarete atılan ilk adımlar Türkiye'nin komşularına yönelik olmalıdır. Komşulara yönelik tekstil ürünleri üretilmeli ve satışı gerçekleştirilmelidir. Coğrafi

konumumuza olan yakınlıkları ulaşımdan sağlayacağımız avantajı beraberinde getirecek ve Avrupa'dan başka yeni uluslararası ticari ortaklıklarımız olacaktır.

## 5.1 Öneriler

- KOBİ'lerin tarife ve kota sınırlaması olan ülkelere ticaret yapmaktan çekindiği ve kota sınırlaması olan ülkeler ile çalışıldığında büyük işletmelerin daha avantajlı olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden uluslararası ticarete kota sınırlaması olan ülkeler ile ticaret yapıldığında büyük işletmeler ve KOBİ'lerin kota sınırı ayrı olmalıdır. KOBİ'lerin tarife ve kota sınırlaması gibi gümrük vergileri de büyük işletmelerden ayrı olmalıdır. Uluslararası ticarete KOBİ'ler gümrük vergilerinden dolayı maddi güçlük çekmektedir. Bu yüzden gümrük vergisi müşteriye ait olan ülkeler ile ticaret yapmayı tercih etmektedirler.
- KOBİ'ler büyük işletmelerin çoğunun sahip olduğu cihazlara sahip değildir. Devlet tarafından tekstil KOBİ'lerinin laboratuvar (iplik kumaş nemölçer, kumaş ph iletkenlik ölçüm cihazı) ve diğer cihazları kullanabileceği laboratuvar alanları açılmalı ve uzman destek sağlanmalıdır.
- KOBİ'ler krizler, ekonomik belirsizlik ve ekonomik dalgalanmalardan daha kolay etkilenip, battığı için KOBİ'lere yönelik faizsiz krediler arttırılmalı tekstil sektöründe ticaret yapmaya yeni başlayan üreticiler için de bir sene sonra ödemeye başlanacak faizsiz, taksitli krediler verilmelidir.
- KOBİ'lerin devlete ödediği vergilerde (kurumlar vergisi, muhtasar beyanname, katma değer vergisi, damga vergisi, işçileri için ödediği SGK primleri ) indirim sağlanmalıdır. KOBİ'lerin işgücü maliyetleri SGK primleri devletin desteklediği İŞKUR, tekstil ticareti yapan KOBİ'ler de çalışmak üzere işgücü istihdam ederek sağlanabilmektedir.
- Uluslararası transfer maliyetleri düşürülmeli. Uluslararası ticarete ulaşımdan alınan vergiler dünya standartlarında olmalıdır. Çünkü uluslararası ticaret yapan KOBİ'lerin kendi rakipleriyle rekabet edebilmesi için eşit şartlarda veya daha üstün olmak zorundadır.
- Her kalitede her bütçeye uygun olarak ürün üretilmeli. Çin tekstil ürünlerinin en çok tercih edilmelerinin nedeni ucuz olmasıdır. Tekstil ürünleri her kalite

de üretilmeli ve fiyatlandırılmalıdır. Bu sayede tüketicinin tercihi Türk ürünü olma ihtimalini arttıracaktır.

- Türkiye'nin komşularıyla siyasi ilişkiler düzeltilmelidir. Türkiye'nin komşularının ihtiyaçlarına göre üretim yapılmalıdır. Bu sayede uluslararası ticarete ulaştırma maliyetleri düşecek, Avrupa'dan başka ihracat yapacağımız yeni pazarlara açılma şansımız olacaktır.
- Ülke içerisinde döviz kurlarında istikrar sağlanmalı, istikrar sağlanmadığı takdirde KOBİ'lerin döviz kurundan dolayı uğrayacağı zararın %50 sini devlet karşılamalıdır. Ülke içinde siyasi ve ekonomik istikrar sağlanmalı, piyasaya olan güven arttıkça üretici ticarete daha cesur ilerleyebilecektir. Yabancı yatırımcı da yatırım yapmasına ve Türk ürünlerini tercih etmesine neden olacaktır. Piyasa da oluşan güven ortamı ekonomiyi olumlu yönde etkileyecektir.
- KOBİ'lere uluslararası ticarete yol göstermesi için devlet tarafından ücretsiz seminerler ve konferanslar düzenlenmeli. Seminere ve konferansa katılmayan uluslararası tekstil KOBİ'lerinin eğitime daha rahat katılım sağlamaları için internetten ve televizyondan canlı olarak yayınlanmalıdır.
- KOBİ'lerin tekstil üretiminde yeni teknolojilerin kolayca benimsenip, uluslararası rekabet gücünü arttırması için uluslararası ve ulusal teknoloji ve bilim merkezlerine kolayca ulaşılmasını sağlayacak ağ alt yapısı oluşturulmalıdır. Uluslararası bilimsel ve teknolojik programlara (TUBİTAK) Türkiye'deki KOBİ'lerin katılımı sağlanmalı, bilimsel çıktılar ticarileştirilmelidir.
- Uluslararası tekstil sektöründeki rakiplerimizle rekabet edebileceğimiz durumda olduğumuzdan dolayı uluslararası ticaret de dışa açık politika uygulanmalı, özellikle Türkiye'nin komşularıyla ticari serbestleşme arttırılmalıdır.
- Toplam kalite yönetimi, ARGE, özgün tasarım, esnek üretim, teknoloji, yenilikçilik, tasarım, verimlilik, etkin pazarlama, müşteriye özel üretim, hızlı tedarik, kurumsallaşma gibi konularda KOBİ'lere devletin desteklediği eğitim programları sağlamalıdır.



- Devlet uluslararası tekstil ticareti yapan KOBİ'lere ücretsiz danışmanlık hizmeti sağlamalıdır. Danışmanlık hizmeti isteyen KOBİ'ler telefon ile de danışmanlara ulaşabilmeli. En çok dile getirilen sorunlar, çözüm yolları ile birlikte aylık dergilerde, televizyonlarda, internet sitelerinde ve basın yayın organların aktif bir şekilde kullanılmasını sağlaması gerekmektedir.





## KAYNAKLAR

- A.Ö.F.** , (2011) ,Uluslararası Pazarlama, Uluslararası Pazarlamada Değişen Çevre Faktörleri, <http://www.notoku.com.tr>, Erişim: 12.03.2016
- Aktan C. C.** , (1998), Korumacılık mı, Serbest Ticaret mi? Banka ve Ekonomik Yorumlar, T Yayınları, Sayfa 39-44
- Balkanlı A. O.** ,(2002), Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine, Uludağ Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (21) , Sayfa 15
- Bayraktutan Y.** , (2010), Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri, Nobel Yayınları, Sayfa 127 - 167
- Chacholiades, M.**, (1990), International Economics, Literatür Yayıncılık, Sayfa 222-225
- Çatalbaş N.** , (2014) ,Uluslararası Ticaretin Serbestleştirilmesi Sürecinde Orta Asya Ülkelerinin Yaklaşımları, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (14) , Sayfa 144 - 147
- Çelik M. Y.** , (2012) , Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme, Dr. Dumlupınar Üniversitesi, *İİBF, İktisat Bölümü Dergisi*, 2 (32), 58
- Dani R.** , (1999) , The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work, Washington D.C, Overseas Development Council, Sayfa 31
- Dura C. , Atik H.** , (2003) Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayın Dağıtım, Sayfa 7.
- EC**, (2003) Making Globalization Work for EveryoneThe European Union and World Trade, European Commission, Europe on the Move Series, Sayfa 8-9
- Ekinci M. B.** , (2008) , İstanbul Ticaret Odası Uluslararası Hizmet Ticaretinde Gelişmekte olan Ülkeler ve Türkiye, İTO yayınları, Sayfa 143-197
- Erhan Ç.** , Gürbüz A. ,2013, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde Alternatif Model Anlayışı: Kapsamlı Ekonomik Entegrasyon Anlaşması, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 12 (47-78), Sayfa 53-57
- Ertürk E.** , (2001) ,Uluslararası İktisat, Alfa yayınları, Sayfa 106-129
- GATT**, Multilateral Trade Negotiations The Uruguay Round ‘Final Act Embodying The Result Of the Uruguay Round Of Multiateral Trade Negotiations’’, MTN/FA, December 1993
- Gelir İdaresi Başkanlığı**, GATT Bilgilendirme Rehberi, (2009) ,(95), Sayfa 5
- GÖKTÜRK TOL**, Eren D. (2002), “Küreselleşme, Yeni Uluslararası Akımlar ve Uluslararası ilişkiler Disiplinine Etkileri”, ODTÜ Uluslararası ilişkiler Bölümü Tarafından Düzenlenen Uluslararası Konferans, Sayfa 3
- Göngen M.A.** , (2013) , Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF - Dünya Bankası- Dünya Ticaret

- Örgütü, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 117 - 134 (29), Sayfa 118
- Haspolat E.**, (2003), Küreselleşme Yerelleşme Dinamiğinde Ulus Devlet, Yüksek Lisans Tezi, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sayfa 93.
- Jesus s.**, (1995), "An Overview of the Uruguay Round", Trade Policy Issues, Papers Presented at the Seminar on Trade Policy Issues, 1995, Ed. by Chorng-Huey Wong, Naheed Kirmani, Washington, IMF, 1997, Sayfa 130
- Kafadar T.**, (2002), Stratejik Dış Ticaret Politikaları ve Teknoloji Transferi, Yüksek Lisans Tezi (İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü) Sayfa,1-2
- Kalaycıoğlu, S.** (1991). Dış Ticarete Korumacılık ve Liberasyon-Teori ve Dünyadaki Uygulamalar, İstanbul, Beta Basım Yayın, Sayfa 90
- Karaca, N.** (2003). "GATT'dan Dünya Ticaret Örgütüne" Maliye Dergisi Sayı: 144/Eylül-Aralık
- Karlık S.R.**, (2013) Uluslararası Ekonomi Teori – Politika, İstanbul Beta Yayınları, Sayfa 109- 435
- Kazgan G.**, (1994) Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri, Altın Kitapları Yayınevi, Sayfa 57
- Koçar F.**, (2006), Küreselleşme Sürecinin Türkiye Ekonomisini Etkileme Kanalları, Yüksek Lisans Tezi (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sayfa 21- 27
- Kuter A.**, (2000), "Küreselleşme: Bir Değerlendirme", *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 18(1), Sayfa 100
- Martin, W.**, Winters L.A., (1995), "The Uruguay Round: Widening the World Trading System", World Bank Policy Research Bulletin, 6 (5), Sayfa 2
- Mirze S.K.**, (2010), İşletme, İstanbul, Literatür Yayınları, Sayfa 100 -106
- Nişancı E.**, (2003), Küreselleşme, Ulus Devlet ve Etik, Osmangazi Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (4), Sayfa 33-34
- Özel H. A.**, (2012), Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10 (19), Sayfa 23
- Özkan A. C.**, (1998), Para ve Finans Ansiklopedisi, Creative Yayıncılık, S.694
- Paksoy S. ve Paksoy H.M.**, Alancıoğlu E., (2013) Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 46 (12), Sayfa 170
- Ricardo D.**, (1997), Ekonomi Politikin ve Vergilendirmenin İlkeleri, çev. Tayfun Ertan, Belge Yayınları, Sayfa 120
- Sabır H.**, (2001), Dünya Ticaretinin Serbestleştirilmesi Sürecinde Küresel Rekabet Sistemi ve Politikaları, Doktora Tezi (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sayfa 58- 73
- Sachs, D. J., Warner, A., Aslund, A. ve Fischer, S.** (1995). Economic Reform and the Process of Global Integration, Brookings Papers on Economic Activity, Ed. William C. Brainard, George L. Perry, 25th Anniversary Issue, Washington D.C, Brookings Institution, pp.1-118

- Sarı A.** ,(2005), Bölgearası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye' nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (10) 1, Sayfa 121
- Seyidoğlu H.** , (2013), Uluslararası İktisat Teori ve Politika Uygulama, Gizem Can Yayınları, Sayfa 5-250
- Şanlı F. B.** , (2004) Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar, Doğu Bölgesi Araştırmaları, Sayfa 163
- Şeniğne B.** , (2007) , Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Türkiye, Yüksek Lisans Tezi ( Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sayfa 5- 17
- Şenses F.** , (2004) , “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, Kalkınma ve Küreselleşme, İstanbul Balam Yayınları, Sayfa 13-14.
- The GATT Secretariat, (1994) "The Final Act of the Uruguay Round", International Trade Centre-UNCTAD/GATT, Issue: 1, Geneva, International Trade Centre-UNCTAD/GATT, Sayfa 4
- The WTO agreements series 2, GATT , [www.wto.org](http://www.wto.org) Erişim Tarihi: 10.04.2016, Sayfa 2-4
- Tutar H.** , (2000), Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi, Hayat Yayıncılık, Sayfa 27
- Türkçü A.** , (2009), İktisadi Birleşmelerin Dış Ticaret Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sayfa 5-10
- Türkiye ve AB Arasında Gümrük Birliğini Tesis Eden 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, (1996), madde Sayfa 54-60, [http://www.ab.gov.tr/files/files/Gumruk\\_Isbirligi/1-95.doc](http://www.ab.gov.tr/files/files/Gumruk_Isbirligi/1-95.doc), Erişim Tarihi:03.04.2016
- Ülger İ.** , (2000), Küreselleşme, Etki Yayınları, 1. Basım, Sayfa 130.
- Ünsar S.** , (2007) , Uluslararası İşletmelerde Üretim Stratejileri, Trakya Üniversitesi, İ.İ.B.F İşletme Bölümü, 2(7), Sayfa 698
- Yalçınkaya M.H ve Yalçınkaya N., Çılbant C.** , (2012) Küreselleşme ile Yeniden Şekillenen Ulus-Devlet Anlayışı, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* ,8 (4), Sayfa 3
- Yayla T.** , (2010) , Küreselleşme Sürecinde Serbest Bölgelerin Türkiye Dış Ticareti Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sayfa 7
- Yazıcı H.** , (2012) , “Turkey-EU Relations and the Customs Union: Expectations Versus the Reality”, *Turkish Policy*,11 (1), Sayfa 25- 31



## ÖZGEÇMİŞ



### **Kişisel Bilgiler**

1. **Adı Soyadı:** Gamze AKGÖL
2. **Doğum Tarihi:** 13.03.1990

### **Öğrenim Durumu**

<b>Derece</b>	<b>Alan</b>	<b>Üniversite</b>	<b>Mezuniyet Yılı</b>
<b>Yüksek Lisans</b>	Uluslararası İktisat	İstanbul Aydın Üniversitesi	2016
<b>Lisans</b>	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Anadolu Üniversitesi	2013
<b>Önlisans</b>	İnsan Kaynakları	İstanbul Aydın Üniversitesi	2010

### **Yüksek Lisans Tez Başlığı:**

Tarife ve Kotaların Uluslararası Ticaret Yapan KOBİ'lere Etkisi: Bir Çalışma  
Konusu: Türk Tekstil KOBİ'leri

### **Deneyim:**

İstanbul Aydın Üniversitesi - İnsan Kaynakları - Bordro Uzmanı

Samet Kalıp ve Medeni Eşya Sanayi ve Ticaret A.Ş. - İnsan Kaynakları – Personel